

Biblioteka Muzeum im. Dzieduszyckich
we Lwowie.

Sz. 14a. N° 8,9.

7. 1313-74

**Digitization of the scientific library of the
State Museum of Natural History of NAS**

Büsching, Antoni Fryderyk. Geografja krolestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego, tudzież innych Prowincyi do nich należących. Przetłumaczona z niemieckiego J. Mci. Pana D. (...) / A. F. Büsching. – W Lipsku y w Dreźnie; a z nayduie się w Warszawie: u Michała Grela, Kommissarza y Bibliopoli J. K. Mci, 1768. – 224 s., winiety w drzewor.

Download a copy of the book from the site:

<http://libsmnh.com.ua>

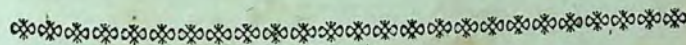
Permanent link to the book page:

http://libsmnh.com.ua/books/busching_antoni_fryderyk/geografja_krolestwa_polskiego/

1384 **GEOGRAFIA**
Krolestwa Polskiego
y
Wielkiego Xięstwa Litewskiego
tudzież
innych Prowincyi do nich należących.

Przetłumaczona z Niemieckiego

J. Mći. Pana D. Antoniego Fryderyka
Büschinga.

w Lipsku y w Dreźnie 1768.
a znayduie się w Warszawie, u Michała Grela,
Kommissarza y Bibliopoli J. K. Mći.

Introdukcyia.

§. I.

Naydawniejszych mapp Krolestwa Polskiego niewspominaiąc, między nowszymi, Dahlberga w Puffendorffa Rebus gestis Caroli Gustavi, Vasseura, Homanna ad mentem Starovolscy 1739, Allarda, y de l'Isle dotąd naylepsze były, aż poki Tobiasz Meyer Mappam Geographicam regni Poloniae ex novissimis, quotquot sunt mappis specialibus compositam, & ad leges, Stereographicae projectionis reuocaram, R. 1750, u Sukcessorow Homannowych nie wydał: ktora bez wątpienia wszystkie inne celuie, chociaż nie wiele mieysc w sobie zawiera. W Polzcie samey obiecano wydać Zebranie osobnych mapp Polskich, albo Atlas Polski; ale to ieszcze do skutku nieprzyszło. Wydał takż Meyer, u tychże Sukcessorow Homannowych 1749 barzo dobrą mapę W.X. Litewskiego z abryssu X. Piotra Niepreckiego. Soc. Jesu.

A

§. 2.

§. 2. Rzecz to ieszcze niejest pewna że całe Krolestwo y Narod, Jmie swoie bierze, od Słowa Pole: ktore (podług niektórych zdania) ma znaczyć Rowniny albo Krainę całą, wielkie rowniny mając Wielkie te Państwo, (kraie do niego należące zaiedno biorąc,) ku Połnocy y wschodowi graniczy z Państwem Moskiewskim y Krolewstwem Pruskim; ku Południowi z Państwem Tureckim, Siedmiogrodzką Ziemią, y Węgrami; ku Zachodowi z Państwem niemieckim: Ku Połnocy y Zachodowi Morze Bałtyckie takoye podlewa. Podług tych granic, wielkość całego Krolestwa, na 13400 Geograficznych mil kwadratowych wynosić może.

§. 3. Powietrze nieco jest zimne, ale zdrowe. Kraiy wszędzie prawie rowny, y mało ma gor. Na wierzchach gor Karpatkich, ktore Polskę od Węgier dzielą, barzo jest zimno. Często snieg w pośrodku lata pada, a na niektórych miejscach nigdy nietopnieie. Biesciadzkie Gory kontynuacją są Karpatkich: Nayznacznieysze zaś są następujące: Babia gora, Pilsko dzieśigé mil od Krakowa, Pasierbiec w Wojewodztwie Krakowskim, Łysa Kamienista gora pod Krakowem, Łysa Gora

Gora w Wojewodztwie Sandomirskim, y Chelm w Bieradzkim Kraiy ten obfituje w żyzne pola, y ztąd wielki ma dostatek zboża; iako też corocznie koło 4000 Statkow, ktore z więkzey części zbożem są ładowne, na Wisłę do Gdańska płynie. Na Podolu, Wołyniu, Ukrainie, y Rusi, rodzi się barzo wiele zboża, bez wielkoy uprawy y gnoienia. W Wielkiej y Małej Polszcze więcey trzebałożyć pracy na uprawę roli; lecz za to też niezchodzi na obfitych żniwach. Litwa rowna z Podolem; a na Zmuydzi, oprócz zboża, wiele rośnie lnu, y konopi. Polskie Prusy takoye są barzo urodzayne. Państwa miyscami wyborne. Na Podolu trawa tak jest wyfoka, że czasem rogow, wołow w niej pasących się widzieć niemożna. Urodzay kraiu, y dostatek żywności, ztąd można poznać, że od 1701. aż do 1718. rozmaite woyska ustawicznie w Polszcze byli, a przecie nigdy na żywności niezchodziło. Iednakowóż Podroźni barzo często w Gościńcach wieyskich nic dostać nie mogą, ale wszystko, czego potrzebują, w Miastach skupiwszy z sobą wozic mużą, czego przyczyną jest zła płaca podroźnych Kraiowych; zktąd pochodzi, że Goispodarze takich Gościńcow, nioco się niestaraia, obawiając się straty wszystkiego.

Pod Gdańskiem y Malborgiem znayduią się darnie do palenia, (Torfy) ale ubodzy tylko Ludzie ich zażywają. Kreta znachodzi się na wielu miejscach: Inszych zaś Ziemi Malarskich, jako to piękney glinki żoltey, Bramrotu, światley y ciemney Okry, wielki jest dostatek. Na marmurze y alabastrze nieschodzi. Belemnity, Agaty, Kalcedony, Krwawniki, Onikfy, Opale, Jaspisy, piękne Kryształy gorne, Ametysty, Granaty, Topaly, Szafiry znayduią się; a na gorach Karpatkich Rubiny: Tamże, jako też niedaleko miasta Baligrodu, y w okolicy wioski Sufzczan w Wojewodztwie Kjiowskim, Dyamenty, które Czeskim wyrownają. Jest też sztelokamienné y Talk. Itałun y Salerra w wielkiej liczbie się preparuje, y do Gdańska połyła: Znayduie się też nieco Koperwafu, Naphty, y Asphaltu: Bursztynu zaś na różnych miejscach w Ziemi, więcey iednak w Morzu. Ziemia czarna która miasto węgla do palenia służy, jest wprawdzie podle Tenczyna, y pod miastem Dobrzynem nad Wisłą, ale iey nikt niepotrzebuie. W Wojewodztwie Krakowskim nieprzebrane są Zupy Solne, z których sol na kształt wielkich kamieni wyrąbywana bywa. Dwoiaka jest Sol, zwłazcza czarniawo-szara, a nieprzezroczyfsta,

roczyfsta, y biała, a przezroczyfsta, którą Kryształową Solą nazywają. Przy opisanu miast Wieliczki y Bochni, obszernie o tym mówić będę. Na Rusi, niedaleko Lwowa, y w Haliczu są Zrzodła solne, z których wod, sol warzona bywa. Te, częścią do szlachty, częścią do Krolewskich Dobr Samborza, należą.

Antymonium albo Spiszgłas znayduie się w gorach karpatkich, ale go niezużywają; Ile zaś w Polsce potrzebują, z Węgier przywożą. Żywego Srebra jest dostatek, które z gory Zimna woda nazwaney 6. mil od Krakowa; tudzież z gory, podle miasteczka Bialigrodu w Wojewodztwie Ruskim, leżących, pewnymi czasami w Roku, samo przez się z Ziemi wypływa; Pod Tuftanem na Rusi bywa kopane; y znayduie się ieszcze w Babiey gorze za Krakowem. Galmeyu kamienia jest dostatek; Mosiądz takż robią, do którego miedz z Węgier sprowadzają. Żelaza jest moc wielka. Naystawnieysze y najlepsze gory kruszcowe, w których ustawicznie robią, znayduią się w konskich dobrach Małachowskiego, tak podle miasta tegoż Imienia, jako też podle Stomborgowa, niedaleko Odrowąfu, gdzie nie tylko wiele jest kuźni Żelaznych, y dwie wielkie

kuty, ale też wiele Rzemieśników, jako
 to Słofarzow, Miecznikow, Pufzkarzow,
 &c. W Konskich piękne Pistolety y Fu-
 zye robią. Koto Stalu niewiele pracują,
 Cyny jest mało, ale ołowiu wiele, tak
 pod Olkuszem, jako też na innych wielu
 mieyscach, osobliwie niedaleko Kielcow,
 przy gorze Rabsztyn, pod miasteczkiem
 Lago.w, w gorach karpatskich &c. Ni-
 Podolu znajduie się na polach wiele oło-
 wianego kruszcu, który chłopi topią, y
 Panom swoim, za cenę naznaczoną, od-
 dają. Ołów Polski jest jednak Kruźszy jak
 Niemiecki. Gleyty Wiele robią y do
 Gdanska posyłają. Miedziane gory teraz
 wcale zaniedbane. Złoto y Srebro jest
 wprawdzie, ale niedbalstwo Obywatelow,
 niedostatek Ludzi dobrze się znających
 na kruszczach, y takich Osob, ktorzyby
 kosztow, do założenia y utrzymania gor-
 kruszczowych, dodawali, jako też przy-
 czyny niektore Polityczne, niepozwalają
 ich używania. Dla tego też piękne gory
 Srebrne Krolewskie w Olkuzu ustały.
 Znajdują się wszystkie prawie rodzaje
 Kamieni, naywięcey jednak w Xiążęcych
 Dobrach Radziwiłowskich, w okolicach
 wsi Nalibohow y Piafeczny. Drzewo w
 kamień obrocone na wielu mieyscach wi-
 dzieć można, osobliwie w Chełmskim,
 pod

pod Gdanskim w Biskupiey gorze, pod
 Tomaszowem, y Szczembrzeszynem na
 Czerwoney Rusi: Obywatele ogień nim
 krzeszą. Niedaleko Lwowa jest las, naz-
 wany kamienny, gdzie wiele barzo kor-
 zeni, y pniow w kamień się obrocilo.
 Wykopywają czasem z Ziemi, wielkie
 kości y rogi; Znajdują też wiele Rzym-
 skich monet Srebrnych, ktorych liczba
 niemiała w tym wieku na Wołyniu się po-
 kazala.

Zioła wszystkie w Polsce znaleźć
 można, oprócz tych, które gruntu barzo
 gorącego potrzebują. Polska Manna,
 ktorey mocno zażywają rośliny w zieli
 pewnym, y ma kształt prosy. Ludzie
 wieyscy ją zbierają, na łąkach y błotnistych
 mieyscach od 20. Czerwca, aż do końca
 Lipca. Polskie Kermesowe jagody z ziela
 Czerwca, muszą być w Czerwcu zbie-
 rane, kiedy ieszcze nie są wcale dojrzałe;
 Ponieważ w Lipcu pokazują się w nich
 robaczki, które po sobie zostawiają pę-
 cherzyki, z ktorych żadna tinctura, ani
 do farb, ani do lekarstwa, robiona być
 niemoże. Wielka ich moc rośliny na
 Ukrainie, pod Warszawą y Krakowem,
 y wiele ich przed tym do Genuy y Flo-
 rencyi wywożono, ale teraz już o nie
 więcej

więcey się nieftaraią. Winna macica na
różnych mieyfcach dość dobrze się udaje,
ale obywatela nie barzo się ftaraią o upra-
wę wina. Ieft takóž w tym kraju wiele
Jedliny, Choiny, Boku, y Dębow: Mio-
du y woſku doftatek.

Pożytek z obory ieft znaczny. Polſkie
woły, których przed tym corocznie 80
albo 90000 Sztuk wypędzano, dość ſą
ſławne. Koni, mocnych, pięknych, y
lekkich, doftatek wielki. Ieft też wiele
Owiec y Koz; Jako y różney Zwierzyny.
W Polſzcze nie tylko takie dzikie Zwie-
rzęta ſię znayduią, ktore y w inſzych ſą
Okolicach, ale też takowe, których win-
nych ſtronach rzadko, albo wcale nigdy
widzieć nie można. Dzikich Swiń wielkie
ieft mnoſtwo. Loſi w Polſzcze, Litwie,
Pruſiech, Kurlandyi, wielką moc widzieć
można: Mięſo ich ieft dobre y ſinakowite,
ſkur zaś dla Żołnierzy zażywają. Zwierze
te, tak wielkie ieft, iak nayroſleyſzy Koń,
ma Sierść, Nogi y Kopyta, Jelenim po-
dobne, głowę niby końſką iednakowoż z
Rogami, Uſzy zaś Ośle; może barzo
prędko biegać y pływać. Polne Barany za
Braclawem w Puſzczach widzieć ſię dają,
ieden Rog tylko mające. Zubr Wołowi
ieft podobny, ale grubszy: w Litwie ſię
chowa.

chowa. Roſomak, ktory ma głowę niby
kocią, Ciało y ogon Liſiemu podobny,
wielkoſci Pſa dużego, przebywa w Puſz-
czach między Litwą y Moſkwą. Wilk wie-
le ſzkody czyni. Kozy Skalne ſą na Kar-
patskich Gorach; a Suhak Zwierze dzi-
kicy Kozie podobne, na Podolu. Przez
Niedzwiadzie Polacy zarabiają Pieniądze,
każąc im w Cudzych krajach tańcowac.
Tur widziany bywa w Mazowſzu, ale
teraz barzo rzadko. Liſy, Oſtrowidzie,
Wiewiorki, Kuny, Zaiące, Bobry, Wydry,
w wielkiej liczbie ſię znayduią. Sarny
częſto od Wilkow bywają iedzione.
Dzikie Konie ſą na Ukrainie. Jelenie,
Daniele y Zbiki, rzadko ſię widzą. Dzi-
kiego y Domowego Ptaſtwa wyliczyć
niepodobna.

Znaydują ſię w Polſzcze różne dziwne
Wody, iako to: ktore ſię ſame z ſiebie
zapalają, na których Smoła pływa, ktore
Zelazo w Miedz obracają y ktore kamie-
nią: Wody ſolne, y inne oſobliwſze
Zrzodła. W wojewodztwie Ruſkim, we
Wſiach Kopiec, Jaſien, y Stobnik, nie-
daleko Miasta Drohobycza, Jamy bywają
kopane, y Wodą ktora z pewney Ziemi
kroplami wypływa, a Kipiączka ſię zowie,
napelnione; Kiedy tę Wodę długo mie-
fzają

fzaią, tedy się Smoła oddziela, którą Obywatele Wozy smarują. Wiele Zrzodeł innych wod, mają w sobie Koperwas Wapno, Saletrę a osobliwie Siarkę. Lecz Obywatele wżyskiego tego nieużywają.

W wielkiey Polfcze iest wiele Jezior, między ktorymi insze barzo są rybne. Nayprzednieysze ze wżyskich iest Gopło, w Wojewodztwie Brzeskim Kuia-wskim, ktore 5 mil ma w dłuż, a poł mile w szerz. W inszych Prowincyach iest wiele wielkich Stawow. Między Rzekami następujące 8. Uwagi są naygodnieysze:

- 1) Dzwina zaczyna się na Rusi, idzie przez Litwę y do Morza Bałtyckiego wpada.
- 2) Niemen początek swoy bierze w Wojewodztwie Nowogrodzkim, a płynie przez Litwę y Prusy do Kurlandzkiego Haffu.
- 3) Wisła, poczyna się w Szląsku w Xięstwie Teszen, na początku Gor Karpatzkich, idzie przez Polskę a pod Gdanskim w Morze Bałtyckie; Drugimi zaś dwoma Odnogami Nogat y Stara Wisła nazwanymi, do Frisz-Haffu wpada, W Polfcze y Prusiech wiele innych Rzek z nią się łączy.

łączy. Szerokaś ona iest wprawdzie, ale coraz mniejsza.

- 4) Warta, ktora w Wojewodztwie Krakowskim początek swoy bierze, y za Kyftrynem z Odrą się łączy.
- 5) Dniefr, wynika z iednego Jeziora, niedaleko Gor Karpatzkich, płynie między Polską y Mołdawą do Morza Czarnego.
- 6) Bug, zaczyna się na Wołyniu, y złączywszy się z Narwą w Wisłę wpada.
- 7) Dnieper wynika z Budzinskich Gor na Rusi, a wpada w Czarne Morze, upłynawszy 40. dni drogi, albo 200 Mil.
- 8) Przypeć na Czerwoney Rusi w Wojewodztwie Chełminskim pod Włodawą z Jeziora pewnego początek swoy bierze y wpada do Dniepra.

§. 4. Polska wielką Moc miał liczy, ale ktore pospolicie barzo zle są zabudowane O liczbie Obywatelow Polskiej y Litwy nic pewnego powiedzieć niemogę, ponieważ mi schodzi na dostateczney tego wiadomości. Iednakowoż naypodobnieysze do Wiary widzi się mi bydź Zdanie Pierwszego Konfilyiarza Konfilytorza Berlińskiego Im. X. Süßmilcha, ktory
ten

ten Kray na 12. milionow Ludzi szacuje
 Miedzy tymi jest barzo wiele Niemcow,
 a wiecey ieszcze Zydow: Tych ostatnich
 jest kilka milionow Dusz; Y to jest rzecz
 uwagi godna, że oni naywiecey Gościń-
 cow trzymają, ofobliwie w Małej Polszcze
 y Wielkim Xięstwie Litewskim. Pogło-
 wne, ktore oni corok płacą wynosi w
 Polszcze na 220000, a w Litwie na
 120000 Złotych Polskich Polacy, jako
 Obywatele Krolestwa, częścią są Szlachta,
 częścią Mieszczanie, częścią Chłopi, ktorzy,
 zawsze prawie, Niewolnikami są Szlachty
 Panow swoich. Szlachta jest barzo liczna,
 ale z wiekfzey części uboga. Nayprzed-
 nieysze Familie mocno są bogate, y wiele
 ubogich szlachty w Służbę swoią przy-
 mują, ktorzy za Chłopców, Sługi, Po-
 dstaroscich, Podskarbach, Marszałkow, y
 pod inszymi Imionami służą. Polacy
 barzo się staraia o Tytuły, do ktorych,
 y na Dzieci spadaiących, okazują podaią,
 Urzędy Ziemskie, w z naczney liczbie w
 każdym Wojewodztwie y Powiecie. O-
 gołem mowią Szlachta Polska, ma wiele y
 wielkie Przywileie y Prerogatywy: y za-
 wołana Wolność Polska Szlachcie tylko
 jest przyzwoita. Oni maia w Mocyswoiey
 Zywot y Smierć Chłopow własnych,
 ktorzy dla tego w wielkim uboſtwie,
 y

y nikczemney żyia niewoli. Każdy z
 nich jest iednowładnym Panem nad Do-
 brami swoimi, na ktore Krol żadnych
 niemoże wkładać podatkow, y ktore od
 Leży Zolnierskich są wolne. Jesli się
 zdarzy, że Cudzoziemiec umrze w Do-
 brach iakiego Szlachcica, a żadnego niezof-
 stawi Sukcessora, tedy wszystkie iego
 Rzeczy spadaia na Pana owych Dobr. Lecz,
 kiedy Szlachcic iaki bez Dziedzica umiera,
 tedy Krol niemoże Dobr iego puścić komu
 innemu, poty, aż poki należacy iego z
 osmego Pokolenia będą żyli. Kiedy
 szlachcic umieraiąc, żadnego po sobie nie-
 zostawuie Sukcessora, ani należącego,
 na ten czas Krol może iego Dobra, nie
 dla siebie wprawdzie zatrzymać, ale ie-
 innemu iakiemu, dobrze zaſtużonemu
 Szlachcicowi puścić. Domy Szlacheckie
 ucieczką są dla tych, ktorzy iakąkolwiek
 popełnili Zbrodnię, ponieważ lubo się go-
 dzi ich arestować; Jednakowoż nikogo
 ztamtąd gwałtem brać nie można. Sędzio-
 wie Mieyscy takoz, nie mogą Dobr y Pod-
 danych Szlacheckich arestować. Szlachta,
 y Poddani ich nieplacą żadnego cla, od
 Bydła, Zboża y t. d. ktore oni na Przedaz
 przywożą. Każdy z nich ma Wolność w
 Dobrach swoich Zupy Solne, oraz Kru-
 zcowe Gory otwierac. Zadna Zwie-
 rzchność,

rzchność, ba Krol sam, niemoże żadnego Szlachcica, bez Przyposzwu y przekonania do więzienia wladzić: Chyba żeby był złodzieiem takim, ktoregoby inși zlodziei trzy razy wydali, albo żeby nad inșą ręką Zbrodnią był zchwytańy, albo też żeby Rękoy mię stawić niemogł, lub niechciał Duchowne y Swieckie Urzędy posiadać; Szlachta tylko ma Prawo: Jako też im iedynie wolno, Dobra Ziemskie w Dziedzicznej trzymać Possessyi. Iednakowoż Mieszczanie Miast Torunia, Krakowa, Wilna, Lwowa, y Lublina, mają ten Przywiley, że mogą mieć swoje Dobra. Każdy Szlachcic bez rożnicy ma Prawo Budowania Domow y Kamienic w Miastach, ale na ten czas musi się poddać Prawom Mieyskim: Kiedy zaś ktory Mieyskie chwyci się Profesyi, tedy wszystkie swoje Prawa Szlacheckie traci. Każdy z nich ma Prawo obierania Krola spólnie z drugimi: ba, co większa, każdy ma Prawo do Tronu, byleby tylko od Spółbraci swoich, przez wolne Głosy do niego był wyniesiony. Szlacheckie Dobra mają sobie wyznaczone sołe Suchedniowe z Kup wszelkich. Do tych, y tym podobnych wielkich Przywileiow, Stan Szlachecki przyziedzł, częścią przez szkodrobliwosć swoich Krolow, częścią też przez Zwyczaj.

Zwyczaj. Szlachcic Starożytny ma wielkie prerogatywy nad świeżo-nobilitowanym. Sprawy Szlacheckie tak prywatne jako też cywilne, częścią w Grodach, Trybunałach &c. decydują się. Kiedy zaś Szlachcic, ma Sprawę z Dobrami Krolewskimi, ta bywa sądzona od Komissy na to wyznaczoney.

§. 5. Język Polski, jest Dyalektem Języka Słowiańskiego. Język Niemiecki w Polfcze w wielkim jest używaniu; Jako też Narod Niemiecki wielce się Polakom zaśluzyl: On albowiem im pokazał drogę gustu dobrego w Naukach, Rzemiosłach, y Handlu, wiele Miast pobudował, y do wielkiey ie doskonałości przyprowadził. Kazimierz Wielki o to się barzo starał, aby wielu Niemcow, pod nadzieią znacznych Pozytkow, do Kraiu sprowadził; ustąpił im nayżyźniejszy Mieysc, y pozwolił własnych ich Praw używania. Łacinski Język nawet miedzy Pospolstwem jest we zwyczajau; Ale Polacy barzo mało się staraia o dobry Akcent, y czystosć tego Języka.

§. 6. Co się Religii tycze w Konstytucyach na Seymie Pacificationis 1736. ułożonych, na nowo utwierdzono, że żaden niemoże być obranym Krolem Polskim, ktoryby nie był

nie był wiary Rzymskiej Katolickiej. C
 się też y o Krolowey rozumieć mu
 Krol Polski dla osobliwszego zaszczytu Or
 thodoxus albo Prawowiernym się nazywa
 Wtedy też pierwszy raz Religja Rzym
 Katolicka, za panującą y iedynie tylko Pra
 wowierną uznana była. W Polfcze są 2
 Arcy-Biskupstwa Rzymkie Katolickie, 11
 Biskupstw, 246 publicznych Kollegiow,
 30 Opactw, 581 Męskich, 117 Panieńskich
 Klasztorow. Prowincya Polska XX. Je
 zuitow złożona jest z 26 Kollegiow, ied
 nego Domu Profesow, y iednego No
 wicyatu, 11 Rezydencyi, y 36 Misfy, do
 czego wszystkiego 1144 Osob należy. Li
 czego wszystkiego 1144 Osob należy. Li
 twska Prowincya zaś, złożona jest z 21
 Kollegiam, zawieraiąc przytym Akademią
 Wileńską 2 Domow Profesow, y 3 Nowi
 cyatow, 8 Rezydencyi y 61 Misfy, ogó
 łem z 1086 Osob. Dobra y Dochody
 Duchowienstwa Katolickiego są barzo
 wielkie; ponieważ one prawie $\frac{2}{3}$ Dobr
 wszystkich w Polfcze wynoszą, rachuiąc te
 do tego, na ktore oni pieniądze pożyczyl
 y w Zastawie trzymaia. Takim sposobem
 krol ze wszystkimi Swieckimi Stanami, wię
 cey nieposiadaia, iak tylko trzecią część
 Dobr w Państwie się znaydujących. Sa
 ma Dzieścina, którą Duchowienstwo od
 biera, odciągnawszy wszystkie wydatki,
 piątą

piątą część Dochodow wszystkich Dobr
 Państwa całego, wynosi. A oprócz te
 go, ma ieszcze inne swoje niezliczone
 pożyczki. W zwyż pomienionych Kon
 stytucyiach 1736. obiecanoć wprawdzie
 Disidentom (pod którym Imieniem teraz,
 rozumieią się Ewangelicy obojga wyzna
 nia y Grecy) podług dawniejszych Con
 federacyi pozwierzchnony pokoy, ale
 w rzeczy samey, iedynie tylko podług
 R. 1717, y podczas bezkrolewia, po
 Smierci Augusta II. ułożonych Konstytu
 cyi, postanowiono, że, niebędą mogli iuż
 więcey, iak przedtym Urzędow y Go
 dności Publicznych posiadać, ani wolne
 go mieć Exercitium Religionis; iedynie
 im tylko waruiąc, bezpieczenstwo ich
 Dobr, Substancyi y Osob; tudziez, że
 ci wszyscy miedzy Disidentami, ktorzy
 z Szlacheckich pochodzą Familii, tym
 zaszczytem zawzse się będą mogli chlubić.
 Zkąd pochodzi, że oni wszyscy mocno
 zewsząd bywaią uciskani. Niektorzy Gre
 cy złączyli się z Kościołem Rzymskim
 Katolickim, a nazywaią się Unicy, drudzy
 zaś trwaią, w swoiey dawniejszey wierze,
 y zowią się Disunicy. Do tamtych nale
 żą tytularny Arcy-Biskup Kijowski, y Me
 tropolita całej Rusi, który z inszych Pro
 bostw y Biskupstw swoje ma dochody,
 B Biskup

Biskup Włodzimierski, Biskup Luch
Arcy-Biskup Potocki, Arcy-Biskup Smo
lenski, Biskup Lwowski, Przemyśl
Chełmski, y Pinski, 15 Opatow, 11
Klasztorow męskich Zakonu S. Bazylego
y 2. Klasztory Panienskie. Ci zawsze by
wają obierani z Zakonu S. Bazylego
Jako też im nadane są rżone Przywileje
przyłączeniu się ich z Kościołem Rzym
skim Katolickim. Jest też we Lwowie je
den z Kościołem Katolickim, łączony
Arcy-Biskup Ormiański; a w Polščze
znayduie się 16 Parafii Ormiańskich. Ari
now (tak tu nazywają Socynianow) Kwa
krow, Mennonitow y Anabaptistow nie
cierpią. Protestanci starali się po kilka ra
zy utrzymać wolność w Religii, podług
wspomnionych już Konstytucyi; ku kro
remu celowi y zagraniczne Potencya
swoie wnosili Instancyie, ale przecie Pro
testanci bez żadnego skutku, iedynie obie
tnicami musieli się kontentować. Kościo
łow wiele im poodbierano y zburzono;
Co się też ieszcze y teraz czasem trafia
Teraz mają ieszcze w Wielkiej Polščze
Lutheranie 87, a Ewangelicy 10 koscio
łow; w Małej Polščze Lutheranie 4
a Ewangelicy 7; w Wielkim Xięstwie Li
teńskim Lutheranie 5, a Ewangelicy 30
Kościółow; a tak Lutheranie ogołem 96;
Ewan

Ewangelicy zaś 47 Kościółow. Luterskie
Presbyterium złożone jest z Ewange
lickiey Szlachty, albo Starznych Zgro
madzenia, y z Księży. Swieccy Patro
nowie Kościółow, powoływają Nauczy
cielow, Ministerium zaś, mieysca tego,
na którym jest Seniorstwo Generalne,
examinuie ich y ordynuie. Nayprzed
nieysza Duchowna Osoba przedtym Su
perintendentem się nazywała, teraz zaś
Seniorem Generalnym. Przy obieraniu
iego, przyduie Senior Generalny Swie
cki, który jest zawsze z Stanu Szłache
ckiego; a przytym, podług prawa, mu
sieliby też bydź przytomni wszyscy Se
niorowie Powiatowi: Ci też własnie są
Candidatami do Seniorstwa Generalnego;
Ale do tego pospolicie obierani bywają
takowi, którzy na nayspolobnieyszych
są mieyscach, iako to: w Lefznie, w
Wschowie, Zdunach &c. Ewangelicy
mają takż Seniora Generalnego, y po
spolicie 3 Duchownych Seniorow.

§. 7. Zaraz po wprowadzeniu wiary
Chrześcianskiej w Polskę, Obywatele
wzieli gust nieiakis do Nauk y Umieję
tności, który w nich wzbudziło Ducho
wienstwo zagraniczne, barzo często tu
przyeżdżające. Za czasow Bolesława

Chrobrego zaczęto w Krajomowstwie
 ćwiczyć. Od Zygmunta I. aż do Wła-
 dysława IV. umiejętności naybarziej
 w Polsce kwitnęły; potym nieco były
 niedbane, teraz zaś znowu gorę-
 poczynają. Teraz się starają o czystość
 Łacińskiego y Polskiego Języka, wpra-
 wdzają nowszą Filozofią, uczą Matema-
 tyki, y Fizyki, usiłują poprawić Dzieła
 Oyczyste, a starożytnych dobrych Auto-
 row znajomość y do używania sposobność
 sprawić, do czego, przednia Żalskiego
 Biblioteka w Warszawie znaczną jest po-
 mocą. Zaczynają też teraz uczyć Gre-
 ckiego Języka, y barziej się starają utrzy-
 mywać Korrespondencyą z Uczonymi
 za Granicą. Polska liczy teraz między
 swoich uczonych Ludzi, wielu Xiążąt,
 Hrabiów, y innych Osob znaczniejszych.
 Czego się nauczyć można, z Jana Dan. Ja-
 nockiego, Dykcycnarza teraz żyjących
 uczonych Polskich; Oraz ztąd ich imiona
 y zasługi poznać. Ze w Polsce tak wiele
 niedrakują iak w inszych Kraiach, po-
 chodzi to z niedostatku takowych Osob,
 ktoreby na Nakład kosztów nie żalowali
 zchodzi przytym na szczodrobliwych
 Dobrodzieiach, y dobrze ułożonych Dru-
 karniach.

§. 8.

§. 8. W Polsce nie ma żadnych Ma-
 nufaktur y Fabrik *) ale wszystkie surowe
 towary z Kraiu wywożone bywają. Intol-
 erancya w wierze, barzo, jest szkodliwa
 w rzemiosłach; Dla czego też kraj ten
 ubożenie codziennie, chociaż z przyro-
 dzenia barzo, jest dobry. Handel Polski
 bliski jest zupełnego upadku. Wywożą
 wprawdzie Polacy różne zboża, Len, Ko-
 nopie, Siemie, Chmiel, Miod, Wosk,
 Łoy, Skory wołowe, Juchty, Smołą,
 Popioły, Drzewa Masztowe, Tarcice,
 drzewo do budowania, Woły, Konie, y
 inne Producta Kraiowe: Lecz, w zaiem
 przywożą do Kraiu, wiele Wina, Ko-
 rzeni, Sukien, jedwabnych y innych bo-
 gatyh matery, przedniego płotna, Perel,
 Kleynotow, Srebra, Miedzi, Mosiądzu,
 Stalu, Futra, y intzych towarow.

§. 9. Wszyscy Dzieciopisowie Polscy
 upewniają że Narod ten, który teraz w
 tym Kraiu mieszka, nie był tam z początku,
 B 3. ale

*) Co teraz wcale odmieniono, ponieważ za
 sławnego Panowania terażniejszego Na-
 jjaśniejszego Krola I. M. niektore Manu-
 faktury i Fabriki w Kraiu są ułożone.
 Także i Intolerancya teraz przestawa.
 Ten §. iako też i inne daley przydzie
 barzo odmienić.

ale że z infzych stron tu przyfzedli
 Wielu ich w tym się też zgadza, że on z
 Sarmacyi wyfzedłszy, nad Wisłą ofiadł;
 Sarmacya zaś była barzo obszerna, y wiele
 Narodow w niey mieszkało: Z których
 tedy Strony Sarmacyi dawnieysi Polacy
 wyfzli? Naylepiey tego z Imienia Polacy
 dowieść można. Miedzy Sarmackimi Na-
 rodami wzmianka się dzieie Lazow, Na-
 rodu tak nazwanego, który Procopius y
 Agatias barzo obszernie opifuie, y który
 nad morzem Czarnym w dawnym Col-
 chis mieszkał. Od niego, podług rozu-
 mienia Im. P. Lengnicha pochodzą y na-
 zywiają się Polacy, to iest, Potomstwo
 Lazow. Zdaie się takōż, że imie Lazow
 odmieniło się w Lecha, o którym zmy-
 ślonym Krolu mowią, że on Polakow w
 Cudze zaprowadził kraie. Ci tedy La-
 zowie, którzy się z swoimi Sąsiadami
 Czechami, a może też ieszcz y z innymi
 Sarmatami złączyli, w szostym wieku,
 przez Dnieper, Dniester y Dunay do Pan-
 nonii wkroczyli; a daley z tamtąd po-
 fzedłszy, Czechowie nad Elbą, gdzie te-
 raz Czechy leżą, Lazowie zaś nad Wartą
 w teraznieyszey Wielkiey Polfzcze
 ofiedli; Co wszystko, że się przed rokiem
 550 po Narodzeniu Chrystułowym działo,
 rzeczą do wiary iest podobną. Lazowie
 y

y Czechowie, z innymi Sarmatami tak
 barzo się zmieszali, że nawet ich Imienia
 niebyło slychać, z tey przyczyny że
 wszyscy bez roznicy Słowakami się nazy-
 wali, ktore Imie w szostym wieku się po-
 czelo y we zwyczaj weszło. Potym
 uczyniono rozność miedzy Narodami Sło-
 wianskimi, y każdemu z nich osobne dano
 Nazwisko. Miedzy tymi są Licykawscy
 Słowacy, o ktorych Korwey, Dzieiopis
 dziesiątego wieku wzmiankę czyni, y
 przez ktorych, (co iest naypodobnieysza
 do wiary) Lazowie muszą bydź rozumieni.
 Ich Krol Miska, iest Polski Mieszko, który
 u nowych Dzieiopisow Mieczysławem się
 zowie, y pierwszym tego Imienia będąc,
 nad Ludem swoim panował. Te są,
 podług zdania P. Lengnicha, przodkowie
 Polfscy. O czym na końcu Jego Dzieiow
 Polfskich obszerniey czytać można. Wszy-
 sko, to, co się o Lechu, iako Autorze
 Narodu y Krolestwa Polfkiego, y o Jego
 Potomstwie aż do Piafsta, pisze, rzeczą
 iest zawikłaną, baieczną, y falszywą.
 Piafst, który około roku 840. z Rolnika,
 Krolem całego Narodu miał zostać, dla
 tego naybarzieszy uwagi iest godny, że Jego
 Potomstwo przez wiele wiekow, w Pol-
 fzcze y w Szląsku kwitnelo, y, ponieważ
 aż do dzisieyszego dnia ieszcz, wszyscy
 Na-

Narodowi Krolowie, albo też Narodowi
Kandidaci do Korony, Piaſtami ſię nazy-
waią. Mieczysław I. czwarty od Piaſta, i
iego Prawnik, miał Panowanie ſwoje za-
cząć 964. On nie tylko ſam wiare Chrze-
ſcianską przyjął, ale też y lud ſwoy do
tego namowił. Jego Syn y Naſtępca Bo-
leſław I. wziął godność Krolewską, ktorego
tytułu Jego Naſtępcy Mieczysław II. Kazimierz
I. y Boleſław II. takoz używali; a
ostatnim iednak miał uſtać, y niepierwey
aż od Przemysława, ku koncowi 13tego
wieku, znowu miał bydź przywrocony.
Boleſław III. ieden z naydzielnieyszych
Krolow, 1138. podzielił cały Kray, mie-
dzy 4 Synow ſwoich, piątego albo nay-
młodszego od tego wyłączywſzy. Ten
podział przyczyną był wielu niesnasek y
niepokoiu. Wzwyż wspomniony Prze-
mysław, Xiążę Wielko-Polski, wziął zno-
wu na ſię Godność Krolewską 1295.
Władysław Łokietek 1309. całą Polską pod
ſwoją odebrał Poſſeſsya, ktora też od
tego czasu, pod iednym zawsze zostawa-
ła Krolem. Jego Syn, iedynak, Kazimierz
Wielki, Czerwoną Ruś, zawoiował, y
Polską ią czynił Prowincyją nadał Zydom
wielkie Przywileie, a 1370. Linią Piaſtow
zakonczył. On w Polſzcze poſtanowił
Prawa, Sądy, Porządek; on naywięcey
miał,

miał, Zamkow y innych budynkow po-
wyſtawiał. Po nim nastąpił Węgierki
Krol Ludwig; a po iego Śmierci, druga
Corka iego Jadwiga 1384. panowanie
obięła; O nią ſię mocno ſtarał Jagiello,
Wielkie Xiążę Litewskie, y 1386. przyjął
wiare Chrzeſcianską, przy chrzcie
Władysławem ſię nazwał, y z Krolową w
Małżeństwo wſtąpił; A potym będąc uko-
ronowanym nową Linią Krolewską za-
czął, ktora Jagielonſka ſię nazywa, y aż
do 1572. na Tronie Polſkim panowała.
On do Korony przyłączył Wielkie Xięſt-
wo Litewskie, Zmuydź podbił pod moc
ſwoją y Krzyżakow, 1410 w ſtraſzney
Tannenberkiey potyczce, zwycięzył. Jego
drugi Syn, Kazimierz IV, wziął pod
obronę ſwoją, tę część Pruffow, ktore
teraz Polſkimi ſię nazywaią, drugą zaś część
Krzyżacy Lennym prawem od niego trzy-
mac musieli. Za panowania naymłodsze-
go Syna iego, Margrabia Albrecht 1525.
z Miſtrza Wielkiego Krzyżackiego, zoſtał
Xiążęciem Pruſkim, y lennym prawem też
Xięſtwo otrzymał od Krola y Kroleſtwa
Polſkiego. Syn iego Zygmunt Auguſt,
Kurlandią uczynił lennością Polſką y dał
iā prawem lennym Gotardowi Kettlerowi;
On, złączenie ſię Wielkiego Xięſtwa Li-
tewkiego z Koroną 1569. zupełnie do
B 5 skutku

skutku przyprowadził; Inflanty poddał się Polakom, a Wołyń, Podole, Podlasie y Kyow z Polską się złączyli; Znim ustała 1572 meška Jagiełńska Linia. Potym nad Kraiem tym panowali Krolowie z różnych Domow. Henryk Xiąże Andegawski, Syn Krola Francuzkiego Henryka II. pod pewnymi kondycyiami 1573. Koronę Polską otrzymał: Prawa także niektóre były postanowione, podług ktorych Krol y następcy tego rządzić mieli. Po uysciu tego z Polskiej do Francyi, 1575. Panowanie mu odebrane było, a oddane Stefanowi Batoremu Xiążęciu Siedmigródkiemu, który 1578, z wielkie Trybunały w Lublinie y Piotrkowie założył; a żeby dłużej był pożył, zapewnieby był rozszerzył sławę y moc Państwa: ale Smierć go zapredko zaskoczyła. Zygmunt III, Krolowicz Szwedzki, urodzony z Katarzyny, Siostry Krola Polskiego Zygmunta Augusta, utracił Inflanty, które sobie podbił Gustaw Adolf Krol Szwedzki. Syn jego Władysław IV. pokoy w Państwie utwierdziwszy, z wielką sławą panował. On chciał postanowić nowy Order, pod Nazwiskiem Kawalerow Niepokalaney P. Maryi, ale to do skutku nieprzyšlo: On także poczty listowne 1647. założył. Po jego Smierci niespokoyne barzo y nie-
szczęśliwe

szczęśliwe nastąpiło Bezkrólewie, ponieważ Kozacy oderwawszy się od Królestwa, wielkie y niebezpieczne w nim sprawili zamieszanie. Ian Kazimierz 1649. nowoobraný Krol, a Brat przeszłego, mocno był niezczęśliwy przeciwko Szwedom, ktorým też w pokoju Oliwskim 1660 Inflantow ustąpić musiał; Potym 1668. złożywszy panowanie, do Francyi się przeniósł. On był ostatnim z Familii Jagielskiej Linii Białogłowskiej. Papież nadał mu tytuł Prawowiernego. Po nim nastąpił Michał Tomasz Wisznowiecki, Pan mocno uczony, ale przytym Szlachcic, bez żadnych Dobrych Dostoieństwa. Tego następcą został 1674. Marszałek y Herman Wielki Koronny, Jan III. Sobieski, który przez zwycięstwo nad Turkami pod Chocimem otrzymane, drogę sobie do tronu utorował: On wielką był pomocą do zniesienia obleżenia Wiedenskiego: On zawarł pokoy 1686. z Janem y Piotrem Carami Moskiewskimi, według ktorego Mostasa wielką część Xięstwa Kyowkiego y Smolenskiego, ustąpił. Po smierci jego 1696. August II. Elektor Saiki obrany był za Krola, który przez Karłowicki pokoy, Fortecę Kamieniecką Polszcze przywrócił; Podług pokoju zaś Ranstadzkiego 1706. musiał Stanisławowi

stawowi Leszczyńskiemu Koronę uste-
 którą on iednak po przegranej Szwedzkiej
 pod Puławą odebrał. On postanowił
 Order Kawalerow Białego Orła, y umarł
 1733. Syn jego Fryderik August II
 miał także sprzeczkę o Koronę z Stan-
 wem Leszczyńskim, przy ktorey się o-
 iednak 1734, za pomocą woyska Mosk-
 wskiego, utrzymał: Stanisław zaś Lo-
 ryngią musiał się kontentować.

§ 10. Tytuł Krolewski jest: Krol Pol-
 ski, wielkie Xiążę Litewskie, Ruskie, Pru-
 skie, Mazowieckie, Zmuydzkie, Kyow-
 skie, Wołyńskie, Podolskie, Podlaskie,
 Inflantkie, Smolenskie, Siewierskie, y Cze-
 nichowskie &c. Herb Krolestwa jest
 Orzeł Srebrny w Czerwonym polu, dla
 Polskiej, y lezdziec Srebrny w Czerwo-
 nym Polu, dla Litwy. Order Kawalerow
 Białego Orła, który Krol August II. 1705,
 odnowił, y który się na błękitney wstę-
 dze nośi, ma za znak, Krzyż przez roczy-
 sty czerwono smelcowany, z białym
 brzegiem, między końcami zaś są 4 plo-
 mienie. Na iedney stronie jest biały Or-
 zeł Polski, który na piersiach ma Krzyż
 biały, y miecze Elektorckie: Na drugiey
 zaś stronie we frzodku Imie Krolewskie
 A. R. z tym napisem. Pro fide, rege &
 lege.

lege. Nad Krzyżem jest Korona Diamen-
 tami fadzona.

§. II. Polska niegdyś była Krolestwem
 dziedzicznym; potym, przed wstąpie-
 niem na Tron nowego Krola, ogłoszenie
 onegoż od Stanow, w używaniu było;
 Krolowie zaś, nie tylko, iedynie przez
 zezwolenie Narodu, ale też przez Prawo
 Dziedziczne, Sukcessorami, Krolestwa
 Polskiego, y Państw do niego należących,
 nazywali się. Zygmunt August ostatnim
 był, który tego tytułu używał. Po
 śmierci jego postanowione było prawo,
 ażeby żaden Krol, za życia swego Na-
 stępcy po sobie nie naznaczał, ani obierał;
 do Elekcyi Seymu niezwoływał, albo ia-
 kim kolwiek innym sposobem Sukcessora
 po sobie zostawić, uśiłował: Ale, żeby
 wiecznymi czasami, po śmierci Krolewskiej,
 Elekcyia nowego Krola, wolnym głosem
 wszystkich Stanow Krolestwa, zostawiona
 była; Czego też y teraz przestrzegają.
 Takim tedy sposobem, Polska została Kro-
 lestwem Elekcyinym. Mieysce Elekcyi,
 jest pod Wolą niedaleko Warszawy, na
 wolnym placu, wałem y rowem otocz-
 onym. Pole te ma trzy Bramy, iedną ku
 Wschodowi dla wielkiej Polskiej, druga
 ku Południowi dla małej Polskiej, a trze-
 cia

cią ku Zachodowi dla Litwy. Dla
 gody zgromadzonego Senatu, buda
 Szopę. Posłowie zaś, osobno się zgromadzaia
 a Insi z Stanu Szlacheckiego, a
 ley stoia w Namiotach swoich. Prawo
 do Elekcyi Krola maia Duchowni y Swi
 cy Senatorowie, całe Rycerstwo, ktore
 posłow swoich posyla; wolno iednak
 każdemu Szlachcicowi o sobiście się stano
 wia, Krakow, Poznań, Wilno, Lwów
 y Warszawa, ale te z Szlachtą zawsze się
 zgadzaia; y trzy wielkie miasta Pruskie
 Toruń, Elbląg y Gdansk. Na Elekcyi
 komu nie wolno się znajdować, tylko
 temu, który jest Katolikiem. Obrany
 Krol, musi na Paćta Conuenta od Stanow
 w Polskim ięzyku podane, a od 1370 w
 zwyczaj wprowadzone, sam, albo przez
 Posła swojego przyśiać; po ktorey wyko
 naney przyśiać, za Krola bywa obwo
 lany, y w Krakowskim Katedralnym Ko
 ściele, od Arcy-Biskupa Gnieznieńskiego
 koronowany. Polska z Wielkim Xięst
 wem Litewskim, taką jest Rzeczą pospo
 litą w ktorey Krola wprawdzie uznaią za
 głowe, wszystką zaś władzę Senat z Stanem
 Rycerskim w swoich ma rękę; albo, iak
 się w przysłowiu mowi: Penes regem Ma
 jestas, penes Senatum Autoritas, penes
 Ordinem Equestrem libertas. Bez rady y

y zezwolenia Stanow Krolestwa, Krol nie
 może woyny prowadzić, woyska zaciagać,
 pokoju zawrzeć, przymierza publicznego
 z nikim uczynić. Posłow wrzeczach
 ważneyszych posylać, cła nowego ani
 żadnych innych podatkow nakładać, Mo
 nety bić, Prawa stanowić, Sądow usta
 nowiać, Disput Religii się tyczących roz
 sądząć, nic z dobr Krolewskich oddalić,
 ani inney iakiey sprawy poważney, ktora
 całego Publicum się tycze, przed się brać
 y decydować. Od tego upodobania iedy
 nie dependuiące, nayznacznieysze jest
 prawo rozdawania Godności y Krolew
 szczyzn: Lecz, niewolno mu, bez zez
 wolenia Stanow, Tytułow powiększyć
 lub pomnieyszyć, iedney Osobie wiele
 Urzędow powierzając, albo komu honor
 nadany odebrać. Osobliwie zaś w Urzę
 dach Duchownych to trzeba uważać, że
 Krol Arcy-Biskupow y Biskupow nominuje,
 Papież zaś nominowanych potwierdza.
 Krol nie ma mocy, więcey iak 12 Opactw,
 y 1 Probstwo konferować; Wszyscy inni
 Opaci od Mnichow bywaią obierani, a
 od Papieża konfirmowani. Krol teraz
 żadney korzyści niema z Dobr Krolew
 skich, ponieważ ie rozdawać musi Osob
 bom prywatnym, a co te płacić muszą,
 to nie Krolowi, ale Rzeczypospolitey się
 dostaie.

do staie. Należą zaś do nich Starostwa bez y z Jurysdykcyą, Tenuty albo Dzieł rzawy z swoimi Wsiami, y Woytowstwa do ktorych pola, Łąki, młyny &c. są przyłączone. Inne Prawa Krolewskie są że on naybarzziej musi się starać o Dobro Rzeczy pospolitey, y o tym spólnie z Stanami naradzać się: że Seymy Ordynaryjne y Extraordinaryne zwoływa, y na nich prezyduje: że prawa bez niego nie mogą być sfanowione, ale pod Jego Imieniem publikowane być muszą: że on jest osobliwym Obroncą Praw y wszystkich poddanych: że Sądy w Imieniu Jego odprawia: że stare Przywileje potwierdza, y nowe nadaie, że Szlachecki Tytuł konferuie, ale nie Szlacheckie prawa, ktorych nadanie dependnie od zezwolenia Stanow: że się on, oprócz Seymow, z Ministrami przy Dworze Jego rezydującemi, naradza: że w mniejszych sprawach Posłow posyła: że on kiedy jest przytomny, nad całym wojskiem ma Komendę: że Półpolite Rutzenie nakazuje: y inne niektóre tym podobne prerogatywy.

§ 12. Senat Polski złożony jest z 146 Osob; ktore jako Senatorowie żadnych niemają dochodow. Wszyscy ci od Krola bywają

bywają sfanowieni, oprócz Starosty Zmuydzkiego, y Woiewodow Witepskiego y Potockiego, ktorzy od Szlachty tych Prowincyi bywają obierani. Senatorowie dzielą się na 5. rzędow, ale wszyscy jednakowe mają prawa, zwłaszcza: Duchowni Senatorowie, Woiewodowie, więksi Kasztelanowie, mnieysi Kasztelanowie, y Ministrowie. Należą tedy do nich 1) Dwa Arcy-Biskupi, mianowicie Gnieznienski, w Wielkiej Polscze, y Lwowski, na Ruśi. Arcy-Biskup Gnieznienski, w Senacie pierwsze ma miejsce po Krolu, na prawey ręce; On jest ustawicznym Posłem Dworu Rzymyskiego, (Legatus natus) Głową Duchowienstwa, Krolestwa, y Senatu (Primas regni, lub primus Princeps) W nieprzytomności Krolewskiej, lub pod czas Bezkrolewia, ma on moc, Seym naznaczać, Senat zwoływać, Dekrera wydawać, y Cudzoziemskim Posłom Audiencyą dawać. On takż koronuje Krola y Krolową y jest Canonicus natus Katedry Plockiey. 1749 otrzymał pozwolenie od Papieža Benedykta XIV. Sukień Purpurowych Kardynalskich zażywać, ale nie Kapelusza. Rezydencyą jego jest w Łowiczu; ma on też swojego własnego Marszałka, Kanclerza, y tego, który Krzyż przed nim nosi. Polacy umyślnie do tej

C. Godności

Godności Pralata wyniesli, ponieważ Swięta Ofoba łatwo by tego na zle mogła żyć. Pod nim iest Arcy-Biskup Lwowski który w Senacie ma miejsce po lewej ręce Krolewskiej. 2) Piętnaście Biskupów którzy podle Arcy-Biskupow, Krolow z obu stron siedzą, tym porządkiem: (1) Biskup Krakowski, który iest Xiążęciami Siewierskim. Władza iego Duchowna rozciąga się do 3 Woiewodztw Malopolskich. On ma więkzsze dochody od wszystkich Biskupow, nawet y od Arcybiskupa Gnieznieskiego. Biskupow Krakowskich 6 iuz byli Kardynałami. On siedzi na lewej ręce Krolowi, po Arcybiskupie Lwowskim, chociaż pierwszym iest Biskupem. (2) Biskup Kujawski, który się takoz Biskupem Pomorskim pisze, Krolowi po prawej ręce, podle Arcybiskupa Gnieznieskiego, siedzi, y pod czas Bezkrolewia, w nieprzytomności Arcybiskupa Gnieznieskiego, na iego miejscu, urząd Prymasowski odprawuje. (3) Biskup Poznanski, do ktorego Dyecezyi, nie tylko Woiewodztwo Poznanskie, ale też część Mazowszy, y Warszawa, należą. W nieprzytomności Prymasa y Biskupa Kujawskiego, on przy Elekcyi przyduie. (4) Biskup Wilenski; Jego Dyecezya ciągnie się przez Litwę, Białą Ruś, aż do granic

granic Mazowszy. On y Biskup Poznanski alternatą prym trzymaia. (5) Biskup Płocki, który nad Pułuskim Powiatem naywyższą ma władzę, tak dalece, że od niego do Krola apellować niemożna. Do iego Duchowney Jurysdykcyi, należy takoz Powiat Dobrzyński. (6) Biskup Warminski w Prusiech, o którym, pod Prusami, więcey się można dowiedzieć. On immediate od Papieža dependuie. (7) Biskup Łucki na Wołyniu, do ktorego Dyecezyi, część Mazowszy, Podlasza, y Woiewodztwa Brzeskiego Litewskiego, należy. Ten, y Biskup Warminski, według alternaty prym sobie biorą. (8) Biskup Przemyślski, na Ruśi. (9) Biskup Zmudzki, który się też; Biskupem Piltynskim w Kurlandii, pisze. (10) Biskup Chelminski, który się oraz Biskupem Pomezanskim tytułue. (11) Biskup Chelmski na Ruśi. (12) Biskup Kyowski y Czernichowski. (13) Biskup Kamieniecki, na Podolu. (14) Biskup Infantcki, y (15) Biskup Smolenski. Potych Duchownych Senatorach następuia Swieccy, mianowicie. 3) 37 Woiewodow, rachuiąc przytym 3 Kasztelanow, y Starostę Zmudzkiego; którzy w godności Wojewodom są rowni. Woiewody urząd iest, Szlachtę Woiewodztwa swojego pod czas woyny prowadzić

wadzić, z kąd też Imię swoje bierze; Pokoju zaś, Seymiki wyznaczać; na nich iako też y na Sądach, przydować, y oni mi rządzić; Cenę rzeczy, które na targ przywożą, stanowić; czas Seymu jednako y woyny excypuiąc: O mierze y wadze staranie mieć: Zydow w Wojewodztwie swoim bronić y sądzić. Niektorzy Woiewodowie, żadnego nie mają Woiewodztwa, ale tylko tytuł, iako to Kijowski, Smolenski y Czerniechowski. Każdy Woiewoda, przez urząd swoy jest Xiążęciem. Wszystkich ich Krol obiera, oprócz Starosty Zmuydzkiego, Woiewody Płockiego y Witepskiego, którzy od Szlachty swoiey obierani, od Krola zaś potwierdzani bywają. Niektorzy z nich, osobliwie Ruski, chcą mieć Imię Wojewody Generalnego Zaden niemoże razem mieć dwa Wojewodztwa: Mają oni przytym swoich Podwoiewodzych, Woiewodowie, z czterema wprzod wspomnionymi Senatorami, tym, po sobie następują porządkiem. Kasztelan Krakowski, Woiewoda Krakowski, Poznański (ktorzy w miejscu y głosie alternują) Wilenski, Sandomirski, Kasztelan Wilenski, Woiewoda Kaliski, Trocki, Sieradzki, Kasztelan Trocki, Woiewoda Łeczycki, Starosta Zmuydzki, Woiewoda Brzeski

Ku-

Kujawski, Kijowski, Inowrocławski, Ruski, Wołynski, Podolski, Smolenski, Lubelski, Potocki, Belski, Nowogrodzki, Płocki, Witepski, Mazowiecki, Podlaski, Rawski, Brzeski Litewski, Chełminski, Mscislawski, Malborski, Braclawski, Pomorski, Minski, Inflantki, Czerniechowski. 4 82 Kasztelanow. Pod czas pokoju oni tylko są Senatorami, y żadney nie mają Jurysdykcyi: Pod czas woyny zaś, urząd zastępują Woiewodow, y pod nimi Szlachtę komenderują. Dzielą się na więkzych y na Mnieyzych: Pierwsi od Woiewodztw, drudzy od Powiatow, swoje mają Imiona: Pierwsiz Woiewodami wieidney siedzą Linii, na Krzesłach, drudzy za Woiewodami na ławkach. Z tym wszystkim, równą mają Godność y Prawa. Więksi są Kasztelan Poznański, Sandomirski, Kaliski, Woynicki, Gnieznieski, Sieradzki, Łeczycki, Zmuydzki, Brzeski Kujawski, Kijowski, Inowrocławski, Lwowski, Wołynski, Kamieniecki, Smolenski, Lubelski, Potocki, Belski, Nowogrodzki, Płocki, Witepski, Czerski, Podlaski, Rawski, Brzeski Litewski, Chełminski, Mscislawski, Elbląski, Braclawski, Gdanski, Minski, Inflantki y Czerniechowski. Mnieyszi są, Kasztelan Sądecki, Miedzyrzecki, Wislicki, Biecki, Rogożynski, Radomski, Zawichowski, Łędzki, Szrem

C 3

Srzemski, Zarnowski, Małogoski, W
 lunski, Przemyński, Halicki, Sanoc
 Chełmski, Dobrzyński, Połaniecki, Nala
 meński, Krzywinski, Czechowski, Nal
 ski, Rozpiński, Biechowski, Bydgo
 Brzezinski, Kruswicki, Oswiecimski, K
 miencki, Spicimirski, Inowłodzki, Kow
 ski, Santocki, Sochaczewski, Warszawa
 Gostynski, Wiski, Raciński, Sierpki, W
 szogrodzki, Rypinski, Zakrocimski, C
 chanowski, Liwski, Słonski, Lubaczew
 ski, Konarski Sieradzki, Konarski Lęczyc
 Konarski Kujawski. Naostatek s; Urz
 dników Koronnych, którzy są; Mar
 iek Wielki Koronny, Marszałek Wiel
 Litewski; Kanclerz Wielki Koronny,
 Kanclerz Wielki Litewski; Podkanclerz
 Koronny, Podkanclerzy Litewski; Pod
 skarbi Wielki Koronny, Podskarbi Wiel
 Litewski; Marszałek Nadworny Koronny,
 Marszałek Nadworny Litewski. Ci, cho
 ciaż ostatnimi są między Senatorami, ie
 dnakowoż wielką mają powagę y władzą;
 Jako też każdy z nich przyiść może do
 Naywyższego w Krolestwie Dostoienswa
 §. 13. Seymy dla dwóch przyczyn
 odprawiają się, zwłaszcza dla naradzania się
 o powszechnym Dobrze, y dla Sądow.
 Dziela się zaś, in comitia togata, które
 są nazwyczajniejsze, kiedy Stany spokoj-
 nie

nie y bezbronne w mieście samym się
 zchodzą, y in comitia paludata, kiedy
 się uzbroione, y na polu zgromadzą,
 co naybarziej podczas Bezkrólewia ma
 mieysce. Potym, zwykli się też dzielić
 na Ordynaryjne y Extraordynaryjne:
 Tamte, podług Praw, co lat dwie odpra
 wiają się: Te zaś, czasu potrzeby, przed
 wyisciem dwóch lat. Do ostatnich, albo
 wszystkie Stany bywają zwoływane, albo
 też tylko Senat. Mieysce Seymowania
 pospolicie jest Warszawa; każdy zaś trzeci
 Seym w Grodnie musi się odprawować.
 Seym poprzedzają Seymiki, które Krol
 naznacza, y do których w każdym Wo
 jewodztwie y Powiecie pewne mieysca są
 naznaczone. Na tych obierani bywają
 Posłowie, którym, albo ofobliwze jakie
 na Seym podają się Instrukcye, albo też
 tylko władza zlecona bywa, o powszechnie
 Dobro się starać. Posłow jest 182, nierach
 ując tych, których, 3 Wojewodztwa
 Pruskie, mniej albo więcej podług upo
 dobania swego, posyłaia, zwłaszcza: z
 Wielkiej Polskiej 58, z Małej Polskiej
 70, a z Litwy 54. Odprawowali się też
 niegdyś Generalne Seymiki, mianowicie:
 w Wielkiej Polszce w Kole, w Małej
 Polszce w Korczynie, które też Nowym
 miastem się nazywa, w Litwie w Sron
 mie,

mie, w Mazowszy y Podlasiu w Warfzawie, na Wołyniu w Włodzimierzu, w Prusiech na odmianę w Grudziądzu, Malborgu; na ktore, nayprzedniejszy Urzędnicy, nowo-obrani Posłowie, y inni, ktora do tego ochotę miała, Szlachta, zwykła się zieżdzać, a z tamtąd na sam Seym iechać: Ale te poustawaly, oprócz w Mazowsze, gdzie po ofobliwych Seymikach na Generalny zwykli się zieżdzać w Warszawie, y w Prusiech, w zwyż wspomnianych miastach. Seym może bydź zwołany, przez iednego tylko Posła niezgodę, albo interessu proponowanego, lub też innego iakiego dalszego, tycząca się Posła, niszczy y wniwecz obraca wszystkie to co iuż było postanowiono: Zkąd pochodzi tyle daremnych y niedoszłych Seymow w Polsce; A za panowania Krola Fryderyka Augusta III. żaden niedoszedł. Na co się zaś Posłowie, Senat y Krol zgodzą, to ma moc prawa, y do druku bywa podane. Kiedy Szlachta podczas Bezkrólewia, albo też za życia Królewskiego związek miedzy sobą uczyni, tedy się ten związek Konfederacją nazywa.

§. 14. Do Urzędnikow Koronnych należy ieszcze dwóch Hetmanow. Jako Het-

Hetmani, mieysca niemaia w Senacie; Jednakowoż mogą oraz bydź y są z większey części, Senatorami. Do Senatu bywają też, iako Słuchacze, pod przysięgą przypuszczani, Sekretarze Koronny y Litewski, ktorzy przy Dworze w niebytności Kanclerzow, ich urząd odprawiają y mieysce mają nad wszystkie Ziemskimi y Nadwornymi Urzędnikami, oprócz Marszałka Nadwornego: Zawżze zaś z stanu Duchownego bywają obierani. Po nich naywyższe mieysce mają Referendarze, mianowicie z Koronni, a z Litewscy, z ktorych ieden jest Duchowny, a drugi Swiecki. Teraz oni nic nie mają, do czynienia z słuchaniem y przekładaniem skarg osob prywatnych; ale tylko decydują sprawy, ktore zachodzą miedzy Possessorami Dobr Królewskich, y ich Chłopami, w swoich ofobliwych sądach, ktore się Referendariatus nazywają: Zasiadają też w Sądach Assessorских y Relacyjnych. Inni Urzędnicy Koronni y Litewscy są: Podkomorzy, Podskarbi Nadworny, Kanclerze, Instygatorowie, Chorążę, Miecznicy, Koniulze, Podkoniulze, Kuchmistrze, Podczafze, Kracyce, Stolnicy, Podstole, Łowcze, y. t. d.

§. 15. Każde Wojewodztwo y Powiat, ma swoich Urzędnikow Ziemskich, ktorzy Digni-

Dignitarii się nazywają, mianowicie: Podkomorzego, Chorążego, Sędziego, Stolnika, Czesznika, Podłęka Podstolego, Podczaszego, Łowczego, Woyskiego większego, Pifarza, Miecznika, Woyskiego mniejszego, Skarbnika. Niektorzy z nich, iako to: Miecznik, Czesznik, Podczasz, Stolnik, Podstoli, Skarbnik, mają wprawdzie tytuł, ale żadney nie odprawiają powinności: Iednakowoż miałiby swoje zabawy, żeby Krol w ich Wojewodztwach przebywał. Inni, wrzeczy samey urzędu swego przestrzegać muszą. Podkomorzy należą teraz do Spraw, które granic się tyczą; Krakowski zaś Podkomorzy y Zupy Solne, w tamtych okolicach znajdujące się pod swoim ma dozorem. Urzędnicy Grodowi też tu należą. Miedzy tymi Starostowie są nayprzednieysy, ponieważ oni, nie tylko Zamkami Krolewskimi zawiadują, ale też o spokoynosc powszechną w Starostwach swoich się starają, y onych od gwałtu, złodzieiow, y rozboynikow bronią. Oni mogą Chłopow, Mieszczan, y Szlachtę sądzić y karać, Dekreta, które od Naywyższych Sądow ferowane były, wykonywać; o pożytek y dochody Krolewskie, które mu z Ekonomii, albo z podatkow Miast y wsi dochodzą, starać się; przytym też mieć wzgląd na Zamki, wśie,

wśie, y Miasieczka Krolewskie. Każdy Starosta, ma swojego Podstarostiego, który w Imieniu iego całym Starostwem rządzi; Przy tym też Burgrabię, który spokoynosc powszechną utrzymuje, y Dekreta Sądowe wykonywa: Ma takoz podczas Sądow zwyczajnych, Sędziego, y Pifarza Grodowych. Starostwa, nie według Wojewodstw ale z większey części, według Zamkow, się dzielą. Niektore, więcej iak iedną okolicę w sobie zawierają. Są też Starostowie bez Jurisdycji, których więcej daleko jest, iak pierwszych. Niektorzy Biskupi, wielcy Panowie, y bogata Szlachta, mają swoje Zamki, y Starostow. W miastach są Burmistrze y Radni Panowie; na wsiach zaś Szoltys z swoimi Ławnikami. Pospolstwo w Miastach, miasieczkach, y wsiach, częścią do Krola, częścią do wielkich Panow y Szlachty, częścią do Duchowienstwa, należy: Rządzone zaś bywa, barzief podług własnego upodobania, niż podług praw pewnych. Wyższe Sądy są: 1) Trybunał Koronny, który w Cywilnych y Kryminalnych Sprawach Szlacheckich Dekreta feruje, a nayprzod w Piotrkowie dla Wielkiej-Polskiej, potym w Lublinie dla Małej-Polskiej, od tychże samych Sędziow, sądzony bywa: Sędziowie, częścią są Duchowni,

chowni, częścią Swieccy. Takież Trybunał Litewski, najprzód w Wilnie, potym w Minsku albo Nowogrodku się odprawia: Sędziowie zaś są tylko. Swieccy

2) Trybunał Skarbowy Koronny, który Rachunkow Podskarbiego Wielkiego Koronnego, y w wszystkich spraw, tyczących się Dochodow Koronnych, pilnuie: w Litwie się to dzieie, od ramecznego Trybunału. 3) Trybunał Seymowy, który wszystkie Kryminaly, y inne sprawy sądzi. 4) Sądy Relacyjne, które Krol podług upodania odprawia, y sam na nich prezyduie. Do tych Sądow należą Sprawy tyczące się Przywileiow; Skargi Dobrych Krolewskich; Apellacyie od Sądow Nadwornych Kurlandskich; Sprawy Infantyckie, y wszystkie inne, które Krolowi się upodoba, przed siebie zapozwać, od Sądow Assesorskich y Referendarskich. 5) Sądy Assesorskie, które też Judicia postcuriam nazwane bywają sądzą wszystkie sprawy tyczące się Miałt, y Dzierzawcow Dobrych Krolewskich; do których się też wyznaczają Apellacyie od Miałt Municipalnych, y od Sądow Woiewodzinskiich w sprawach Zydowskich. 6) Sądy Referendarskie, do których należą sprawy Dzierzawcow Dobrych Krolewskich z iedney, a Chłopow onychże, z drugiey strony.

7)

7) Sądy Marszałkowskie, które zawsze są przy Dworze, y na 3. mile od Rezydencyi się rozciągają: Do nich należą wszystkie sprawy tyczące się utrzymania spokojności powszechney. 8) Sądy zagraniczne, które na granicach Moskiewskiej, Kozackiej, y Wołoskiej, bywają sądzone, y sprawy między prywatnymi osobami sądzę, decydują. Do niższych Sądow należą Sądy Ziemskie w Powiatach Woiewodztw: Sądy Starostow, przy których jest Jurisdycyia; Sądy Podkomorzich; Sądy Magistratu mieyskiego, i inne.

§ 16 Wszystkie Osoby Duchowne są pod władzą Biskupow y Arcybiskupow. Rozporządzenie Sądow Duchownych mają Biskupi, na których mieyscu są Vikaryuszowie, Kanclerze y Offycyalowie, między ktoremi najprzednieyszy, Generalnym Offycyalem się nazywa. Od Biskupow, y ich Namieśnikow, można apelować do Arcybiskupow; a mianowicie, od Arcybiskupa Lwowskiego, do Gnieznienskiego, na koniec zaś do Papieża. Duchowni Sędziowie, karzą Ludzi Stanu swojego immediate; do wykonania zaś Dekretu ferowanego przeciwko Swieckim, muszą prosić o pomoc Sędziow Swieckich.

Du-

Duchowienstwo po całym Krolech
rozszerzone wiele posiada dobr.

§ 17. Krolewskie Dochody nazywają się Krolewskie Dobra Stołowe, Ekonomiczne y Krolewskie Dochody. Te niegdyś bardzo znaczne były: Teraz zaś ledwie Milion Złotych Pruskiej monety, albo Miliony Liwrow Francuzkich, wynoszą. Dochody te w Polsce pochodzą z Krolewskich Zup Solnych, z Ołowianych Srebrnych Gor w Olkuzu, zaniebanych wprawdzie, ale któreby mogły być do dawnego przywroczone stanu, z dawnych, z Starostw Sandomirskiego y Samborskiego, z Malborskiej Ekonomii w Prusiech, Trzewskiej w Pomorskim, Rogożyńskiej w Chełmskim, Wojewodztwach, z wielkiej Pruskiej (która około 20000 Pruskich Złotych wynosi) z Niepołomickiej (która tyleż prawie dodaie) z cła na towary od Elbląga y Gdańska, y z innych rocznych Sum tych miast. Tych Dobr y dochodow Krol niemoże pomniejszyć ani powiększyć, ani też za słuszną cenę zaarendować. Muszą albowiem koniecznie w arendę bydź puszczone, y to tylko, Kraiowey, iak mowią Szlachcie, ale za tak wyfoką cenę, iak może bydź, a nie iak wieleby byli warte.

Opra.

Oprawa (le Douaire) Krolowey, iest 200000 Złotych Polskich, które około 120000 Liwrow Francuzkich wynoszą y na Starostwa są naznaczone, oprócz 2000 Czerwonych Złotych, które z Zup Solnych Krakowskich wypłacane bywają. Dochody Rzeczy pospolitey bardzo są szczupłe; 1) Ponieważ z wielkich twoich majątności albo Ekonomii, mało ma pożytku; albowiem iedna część na Sustentacyą Krola iest naznaczona, y Ekonomią Krolewską się nazywa, drugą zaś część, pod imieniem Krolewsczyczn, osoby prywatne w swoiey majątce posiadają, zwłaszcza Starostwa y Dzierżawy: 2) ponieważ Dobra Szlacheckie y Duchowne, to iest $\frac{1}{2}$ całego Krolestwa, wolne są odwszytkich podatkow. 3) Ponieważ wielu podatkow, które w innych Kraiach są zwyczajne, tu nieznają. Szlachcic żadnego niepłaci cła, ani za to co przedaie, ani co kupiie, a tak cały ciężar spada na Mieszczany, y małą liczbę Kupcow. 4) Ponieważ Polska niema Handlu y Manufaktur. Dochody Korony y Wielkiego Xięstwa Litewskiego są dwoiakie, iedna część służy do utrzymania Woyska, druga zaś idzie do skarbu, ażeby mogła bydź obrocona na ordynaryne y Extraordynaryne potrzeby Rzeczypospolitey.

Do-

Dochody Korony Polskiej

- pochodzą
1. z Pogłownego, od którego nie-
 jest wolny, y które w Wielkiej
 szcze corok 2,000+81, w Małej
 szcze zaś 1,939995 Polskich Zło-
 wynosi, a tak wcaley Polzszcze 3,940
 2. z Podatku, który Poddani Dobr
 Krolewskich miasto hyberny płacą
 y który w Wielkiej - na 326871,
 w Małej zaś Polzszcze, na 371679
 Złotyeh Polskich wynosi, a tak w
 caley Polzszcze 6985
 3. z Podatku, który Rzymskie Kato-
 lickie, y z nim złączone Greckie
 Duchowieństwo, miasto kyberny
 płaci, y które czyni 3534
 4. z Pogłownego Zydowskiego, kto-
 re wynosi 22000
 5. z Kwarty, którą Dzierżawcy y
 Possessorowie Dobr Krolewskich
 płacą y czwartą częścią Dochodow
 tychże Dobr miałaby bydź, ale teraz
 ledwie dwudziestą część czyni. W
 wielkiej Polzszcze ona wynosi 60720,
 a w Małej Polzszcze 87897 Złotyeh
 Polskich, a tak ze wszystkim 148617
 6. z Nowey Kwarty, która do utrzy-
 mania Artyleryi jest wprowadzona,
 y od

- y od Possessorow Dobr Krolew-
 skich płacona bywa; Wynosi ona
 w Wielkiej 49324, w Małej zaś
 Polzszcze 68474 Złotyeh Polskich;
 Ze wszystkim - - - 117798
7. z Podatku, od zotego morgu
 Gruntow Krolewskich, który nie-
 wiele czyni; Służy zaś do Susten-
 tacyi iednego Regimentu Piecho-
 ty, y wynosi - - - 107200
 8. z Cel, które z innymi Docho-
 dami Rzeczypospolitey, wynoszą
 około - - - 500000
- A tak wszystkie roczne Dochody z
 Korony, wynoszą około 6,086048 Zło-
 tych Polskich,
 które 1,521012 Talerow uczynią. Z tey
 Summy płacić potrzeba:
Na woysko Koronne	5,420856 Zlot.Pol.
Na Artillerią	147798
Jeszcze odchodzi	16468
-
- Wszystko ze wszystkim 5,585122 Złotyeh
 Polskich.
- Reszt, który około 500926 Złotyeh Pol-
 skich czyni, idzie do Skarbu Koronnego,
 y na inne potrzeby Rzeczy pospolitey
 służy.
- D Dochody

Dochody z Litwy

1. z Hyberny od Dobr Krolewskich, która czyni 487661 Złoty Pol.
 2. z Podatku na Trunki albo napoje - 492300
 3. z Poglownego Żydowskiego 60000
 4. z Podatku na Dymy, po 7 Złoty y 9½ groszy 927666
 5. z Kwarty, y pieniędzy dla Artilleryi - 54000
 6. z Cei, y innych Dochodow, które wynoszą około 300000

Facit - 2,321,627 Złoty Polskich,

które 580,407 talerow czynią. Z tey Summy odchodzi dla Woyska Litewskiego, 2,067,627 Złoty Polskich, a dla Artilleryi 69,000, ze wszystkim 2,136,627 Złoty Polskich: a tak, do Skarbu Litewskiego, na inne potrzeby Rzeczy pospolitey wchodzi, około 185,000 Złoty Polskich. Wszystkie tedy dochody roczne Rzeczypospolitey, wynoszą około 2,101,419 Złoty Cesarzkich, z których 171,481 do Skarbu wchodzi. Chociaż tedy Dochody Rzeczypospolitey, podług tego opisania, barzo są fzczypte: Jednakowoż wystarczają na ordynaryjne wydatki, ponieważ

nieważ Ekonomic Krolewskie służą do Onegoż Sustentacyi; Starostwa zaś y Krolewzczyzny dostatecznym są zrzodłem na inne potrzeby.

§ 18. Na koniec potrzeba iefzcze nieco, o Żołnierstwie Polskim, powiedzieć. Rzeczpospolita mogłaby barzo wielkie woysko trzymać, ponieważ Polska, wielką ma obfitość dobrych Koni; Polacy zaś przy dobrym dozorze y karności, wybornymi mogliby być żołnierzami. A przecie, w całej Europie niema Krolestwa tak słabego, y ktoregoby się sąsiedzi jego mniej obawiali, iak Polska. Przyczyna tego iest ta; że do pomnożenia Woyska, potrzeby było nowych podatkow; te zaś na Seymie musieliby być uchwalone; która uchwała nigdy do skutku nieprzydzie, ponieważ niezgoda iednego Posła, wszystkie obrady wniwecz obrocić może. Za dawnych czasow w Polsce nieznano Woyska, ustawicznie na żoldzie będącego; ale, czasu potrzeby, cała Polska w Pole wychodziła. Litwa 1551 naypierwey poczęła, woysko ustawiczne, dla obrony granic swoich, na żoldzie trzymać; Polacy zaś, za ich przykładem poszli, y pewnych Żołnierzy, dla obrony granic, od Niazdow łupieżnych swoich sąsiadow, postanowili.

nowili, którzy żołd swoy mają z czwartej części dochodow Dobr Krolewskich Szlacheckich, iedynie do tego naznaczonych. Żołnierze ci, ztąd nazwiſko Kwarcianow wzięli: Ale ponieważ oni, do obrony Państwa niewystarczali, innych tedy więcej żołnierzy werbowano, a na Jazde Piechotę podzielono; Pierwsza iednak z lepszą bywa miana. Całe Woysko dzieli się na Koronne y Litewskie. Koronne Woysko złożone jest, z woyska Narodowego zaciągu, y Cudzoziemskiego. Pierwsze w Polskim chodzi stroiu, wszystko jest Jazda; Nazywają się częścią Hufarami, częścią Pancernymi Hufarzy są ciężką Kawaleryą y wszystkie Szlachta, którzy mają Rang Officerki: Nazywają się Towarzyszami. Każdy bierze rocznego Żołdu 448 Złotych Polskich. Pancerni, letko są uzbroieni, iednakowoż noszą Pancerz. Rang swoy mają po Hufarach, y każdy z nich corocznie bierze 372 Złotych Polskich. Przytym, ieszcze jest letka Jazda, mianowicie Tatarzy y Kozacy. Woysko Cudzoziemskie złożone jest z Piechoty y Dragonii, a po Niemiecku jest ubrane, y komenderowane, chociaż naywięcej Officerow y żołnierzy jest rodowitych Polakow, którzy ani słowa po Niemiecku nierozumieją. Polskie woysko

woysko dzieli się na Pulki, Cudzoziemskie na Regimenty. Liczy się zaś

1. w Woysku Polskim Konnym	
16 Chorągwi Hufarów, które wynoszą	1000 Ludzi.
71 Chorągwi Pancernych	3990
8 Eskadronow Tatarow albo Kozakow	1000

Ze wszystkim 5990 Ludzi.

2. w Woysku Cudzoziemskim	
7 Regimentow Draganow	4000
7 Regimentow Piechoty	8136
3 Kompanie Węgrzynow lub Janczarow	400

ze wszystkim - 12536 Ludzi.

A tak całe woysko Koronne, wynosiłoby 18526 Ludzi. Lecz, ta tak wielka liczba, tylko jest na Papierze; ponieważ Officerowie w tym kompicie na Żołd prostych żołnierzy są przyjęci; potrzeba tedy, tyle Żołnierzo w odtrącić, ile Żołd Officerow wszystkich wynosi. Takim sposobem, Woysko całe licznieysze niebędzie nad 12 albo 13000 Ludzi. Woysko Litewskie, takoz z Polskiego zaciągu y Cudzoziemskiego Woyska, zklada się. Pierwsze ma 6 Cho-

Chorągwi Hufarów, które 400 Ludzi
wynoszą 27 Chorągwi Petyhorskich, 2
wszystkim 1240 Ludzi, y 20 Chorągwi
Letkich, mianowicie połowę Tatarów
a połowę Kozaków, ze wszystkim 700
Ludzi: A tak całe Polskiego zaciąg
wojsko, wynosi 2340 Ludzi. Do wojska
Cudzoziemskiego należą, 4 Regimenty
Dragonow, to jest 1500 Ludzi, 3 Re-
gimenty Piechoty, to jest 1850 Ludzi,
jedna Kompania Artilerii, w której 150
Ludzi, y 4 Kompanie Janczarow, to jest
400 Ludzi. Cała tedy Summa Wojska
Cudzoziemskiego jest 3900 Ludzi. W
wszystkiego Litewskiego 6240 Ludzi. W
obudwóch Wojskach, Hufarz bierze 448
Pancerny 372, Tatar y Kozak 272, Dra-
gan 300, Piechotny 200 Złotyeh Polskich
rocznego Żołdu. Krol w swojej własney
służbie ma Ułanow. Oprócz tego, na
ustawicznym żołdzie będącego żołnierst-
wa, ieszcze w Polsce jest insze, które
bez żadnych wydatkow, czasu potrzeby,
prędko może być zebrane. Szlachta
Polska mianowicie, musi, czasu nagłego
y nieuchronnego niebezpieczeństwa, na
koń siadać; Co się Pospolitym Ruszeniem
nazywa. Te, po propozycyi na Seymi-
kach, postanowione bywa na Seymie, y
do wiadomości wszystkich się podaje przez
Lifty

Lifty Krolewskie z Pieczęcią Koronną y
Litewską stwierdzone. Lifty takie, Wo-
źny, u laski je uwiązawszy, do wszystkich
Urzednikow, y nayprzednieyszey Szlach-
ty w każdym Wojewodztwie, przywozi,
w górę je trzyma, y w Miasieczkach
na Rynkach głośno czyta. Kiedy to po
trzy razy powtorzono, tedy Szlachta w
Wojewodztwach y Powiatach swoich się
zgrupadza, a potem spólnie na koniu się
stawia, y przez całą wyprawę wojenną,
czyli kampanią z swojego worka się żywi.
Wolni iednak od tego są Senatorowie,
wszyscy ci, którzy są przy boku Kro-
lewskim, Posłowie za granicą będący,
Burgrabia Krakowski, Podstarościowie,
Pisarze Skarbowi, 30 Dworskich Krole-
wey, chorzy, y niektorzy inni: Wszyscy
zaś pozostali muszą się stawić, jeżeli Dobr
swoich tracić niechcą. Krol sam musi
Wojsko komenderować. Miassta dodają
Wozow, y innego narzędzia woiennego,
a przytym pewną liczbę piechoty. Jeżeli
w dwóch Niedzielach, żadna się nie zdarzy
okazyia uderzenia na nieprzyziaciela, tedy
Szlachta może do Domu powrócić. Jako
też nie jest obowiazana, za granicę Pań-
stwa wychodzić. Ale, kiedy Stany zgro-
madzone postanowią, y Szlachta dobro-
wolnie to chce uczynić, tedy wprzody
każde-

każdemu Konnemu y Piechotnemu s Ma
 płacą, Kampania zaś, dłużej trwać nie
 powinna, iak przez trzy miesiące: Leż
 od 1672 Pospolitego Ruszenia iuż niebyło
 zkad też do rzadkich y niezwyčajnych
 przypadkow rachować ie trzeba. Rzecz
 pospolita, niewiele ma z niego pożytku
 lub pomocy, ponieważ ta Kampania trwa
 barzo krotko; Zchodzi przytym na do
 brey karności, posuszeństwie potrzeb
 nym, dobrym orężu, dostatecznym do
 wozie żywności, y na innych rzeczach
 Cudzoziemskie woyska Posilkowe, nie
 mogą do Państwa bydź przyprowadzone,
 bez zezwolenia Stanow. W Polszczy
 y w Litwie żadney prawie niemafz Forte
 cy, ale Polacy upewniają że ich mężność,
 naylepszą jest dla Oyczyzny obroną. Ka
 mieniec Podolski, barzicy od Natury, iak
 przez Kunszt jest umocniony. Fortifika
 cye, przed tym barzo sławne, miasta Za
 mościa, w porownaniu z cudzoziemskimi
 fortecami, barzo są nikczemne; y wszyst
 kie miasta, ktore przedtym obleżenie wy
 trzymać mogły, teraz są otwartymi miej
 scami. Jezeli tedy czyta, niemusi wiel
 kich o nich formować myśli, ale ie sobie,
 iak co podtego, mianowicie Row, wał,
 drewniany albo kamienny mur, ktoremi
 te

te miejsca są otoczone, przed oczy sta
 wić. Jedyné miasto Gdańk, na Imie For
 tecz zaśluguie.

§. 19. Krolestwo Polskie złożone iest z
 trzech wielkich części, ktore są Wielka
 y Mała-Polska, y Wielkie Xięstwo Li
 tewskie. Te podzielenie, ma wielki swoy
 pożytek, w Prawie Powfzechnym Pol
 skim, ponieważ się często wzmianka dzie
 ie, trzech Narodow, y trzech Prowincyi,
 y na Seymach, ze wfzytkich trzech, Mar
 szalek, alternatą obierany bywa. O czym
 obszerniey czytać można, w Lengnichu
 Jure Publ. regni Polon. Tom. I. p. 18.

I. Wielko-Polska Prowincya,

do ktorey w Senfie obszernieyszym (Sen
 fu latiori) Mazowsze y Prusi należą: A tak
 ona złożona iest:

I. z Wielkicy-Polskicy, własnie tak na
 zwaney, ktora się też Niższą Polską nazy
 wa, y pięć Woiewodztw w sobie za
 wiera

1) Woiewodztwo Poznańskie, z 4 Po
 wiatami, mianowicie Poznańskim, Ziemią
 Wschowską, Kosciańskim, y Waleckim.
 Starosta Poznański iest naywyższym Staro
 stą

stą Wielko-Polskim. Te, y następujące Wojewodztwo, obierają spólnie z Polakami na Seym. Uważać zaś trzeba:

(1) Poznań, piękne y dość wielkie Miasto nad Wartą, które dwoistym murem y głębokim rowem jest obwarowane. Ma dwa Przedmiescia z drugiej strony Warty, mianowicie Srzodkę y Waliszewo zewsząd wielkim bagnem otoczone, które spólnie z miastem, często podlegaia powodzi, wylewajacey rzeki. Zamek, który jest mocny, na wyspie rzeki Warty, stoi Rezydencyą swoią maia tu, Woiewodę, Kafztelan większy, y Starostę. Oprócz innych Kosciółow y Klafztorow, jest tu Collegium XX. Iezuitow, założone od Biskupa Adama Konarskiego, według modelu Collegium Brunsberskiego; Na przedmieściu Gymnasium Akademiczne, fundacyi Biskupa Jana Lubranskiego, z kąd też się nazywa Athenæum Lubranscianum; Seminarium, y Komendorstwo Kawalerow Orderu S. Jana Jeruzalemskiego. Pałac Biskupi, jest podle wspaniałego Tumu, między bagnami. Tuteysze Biskupstwo jest pierwsze y najstarsze między Polskimi, postanowione od Cesarza Ottona I. za czasow Mieczysława I. y pod Arcybiskupstwo Magdeburkie poddane, pod którym też, przez dość znaczny czas zstawało,

wało, aż poki pod Arcybiskupstwo Gnieznienskie dostało się. Handel z Niemcami, do wielkiej miasto te przyprowadził doskonałości. Ma one wielkie Przywileie, między którymi też jest Jus Stapulæ, albo Prawo Składu. Sądy Ziemskie się tu odprawiają. Wiara Chrześcijańska w tey okolicy początek swoy. wzięła. Miasto te 1703 od Szwedow, 1716 zaś, od Polakow dobyte było.

(2) Wschowa, dość dobre miasto na granicy Szląskiey, które od Niemcow zbudowane, y teraz ieszcze wielu ma Obywatelow Niemieckich, y 3 Luterskie Koscioly. Handel, wołami y wełną dość jest znaczny. Jest tu też Starostwo, y Sądy Ziemskie. Przedtym należało, do Xięstwa Szląskiego Głogowskiego: Ale Krol Kazimierz ie odebrał 1343, obiecując utrzymać dawną Wolność y Przywileie, między którymi było prawo bicia pieniędzy, które nadane było od Xiążęcia Głogowskiego. 1644 prawie całe miasto zgorzało. 1706 sprzymierzeni Sasi y Moskale wielką tu Klęskę od Szwedow ponieśli.

(3) Koscian, Miasteczko z Starostwem; Ziemskie Sądy takoz się tu odprawiają.

(4) Wałcz, miasteczko z Starostwem.

(5)

(5) Miedzyrzycz, miasteczko, w którym jest Kafztelan mnieyszy, Collegium XX. Piarow, y Kofcioł Luterski.

(6) Szrem, miasteczko, w którym jest Kafztelan mnieyszy.

(7) Santok z Opaństwem Zakonu Cysterskiego, y Krzywın, miasteczka, w których są mnieysi Kafztelanowie.

(8) Rożan Miasteczko.

(9) Leszno, piękne y ludne miasto, które przedtym wsią tylko było. Ale iako skoro Hrabia Rafał Leszczynski, wielki Ewangelikow, ktorzy z Szląska, Czech, Morawy y Austrii tu przychodzili, mię przyjął, y im wolność w Religii pozwołał, zaraz mieysce te poczeło się szerzyć, y miastem zostało. Obywatele dobrego prowadzą Handel. Luteranie mają tu Kościół y Szkołę. Ewangelicy zaś Kościół y Gimnazjum illustre. Wielu też tu jest Żydow, ktorzy wielką mają Bożnicę. Na tym Mieście pisze się Dom Hrabiow Leszczynskich, z ktorzych ostatni Stanisław, Krolew Polskim y Xiążęciem Lotaryńskim został. Ten ie 1748, przedtym Hrabia Rzeszy Niemieckiey, potym Xiążęciu Alexandrowi Jozefowi Sułkowskiemu sprzedał, przy ktorego Familii ieszcze zostaje,

staie, y z attynencyami swoimi ma tytuł Hrabstwa. 1656 obywatele wyzli z miasta obawiając się woyska Polskiego, które, choć prozne miasto, jednakowo złupilo y spaliło. 1707 od Moskalow takoz spuśczone było, ale potym daleko lepiej zabudowane.

(10) Rydzyna, mile od Leszna; Zamek, który był przed zourzeniem swoim od Sasow, w roku 1705, ieden z naypięknieyszych budynkow w Polsce, w położeniu barzo przyjemnym, na wyspie, y niedaleko lasa, przez ktory, prostą linią. Leszno można było widzieć. Należał takoz do Familii Leszczynskich.

(11) Rawicz, małe ale ładne miasto, barzo regularnie budowane, tak dalece, że na pewnym mieyscu stojąc, wszystkie 4 bramy mieyskie widzieć można. Otoczone wprawdzie jest, ale barzo nikczemnym Wałem. Tu tylko po Niemiecku mówią. Obywatele wszyscy są Luteranie, a między nimi naywięcey jest Sukiennikow, zkąd też miasto te barzo znaczny Sukienny Handel prowadzi. Karol XII. 1704 zimowę leżą tu odprawował, y aż do mieściaca Sierpnia roku następnego się bawił.

(12) Miasteczka Zbąszceń, Bledzieiow, w którym iest Opaćtwo Cyfsterskiego Zakonu, Czarnkow, Sierakow, Głufza, Golina, Krobia, Kemblew, Lubien, Opaćtwem Zakonu Cyfsterskiego; Obrą, w którym iest Opaćtwo Cyfsterskiego Zakonu; Punic, Rogoźno, Ostrorog, Sienikowa, Smigiel, Szwarzec, Święcicha, wa, Sroda, gdzie Sądy Ziemskie sądzona bywają: Ofieczno, Witkowo.

(13) Paradyż, z bogatym Opaćtwem Zakonu Cyfsterskiego.

(14) Bledzieiow, w Klafztor, nad rzeką Obrą.

2) Kalifkie Wojewodztwo, z Powiatami, Kalifkim, Krcenskim, Konifskim, Pyzdrskim, Gnieznienskim, Nakielfkim, Szlachta Seymiki fwoie odprawuie, po fpołu z Wojewodztwem Poznanskim, w Szrodzie, dla obrania 12 Poftow na Seym. Do niego należy:

(1) Kalifz, wielkie, bagnem y murami otoczone, y przez to zmocnione miasto, nad rzeką Profną. Tuteyfze Collegium XX. Jezuitow, u Narodu Polfkiego w wielkiej powadze: Arcy-Bifkup Gnieznienski Staniflaw Karkowski, fwoim kofztem ie założył. Kafztelan więkfy, Sta-

Starofa, y Woiewoda mają tu fwoią rezydencyą: Sądy Ziemskie takoz się odprawia. 1655 od Szwedow było obleżone. 1706 Generał Szwedzki Mardefeld, był tu z woyskiem fwoim, od sprzymierzonych, pod komendą Krola Polfkiego Augusta II, na głowę zbity, y w niewolę zabrany.

(2) Gnieźno, Stołeczne miasto w Wielkiej Polfzcie, y naydawnieyfze w Paiftwie, leży w rowninie, y iest wielkie. Arcy-Bifkupftwo tuteyfze iest fundowane w roku 1000. Arcy-Bifkup ma tu fwoią Rezydencyą. Bolesław I. kupił od Prufakow, ciało od nich zabirego S. Adalberta lub Albrechta, y tu przywiozfzy, kazał go w Farze pochować; Krol zaś Zygmunt III. darował mu srebrny nagrobek. Między Polakami y Czechami, aż do tego czasu iefzcze, iest niepotrzebna, y ktoreyby nigdy wfzczynać nietrzeba było, fprzezka, ieżeli iego Relikwie tu są czyli też 1038. od Czechow zabrane, y do Pragi są zaprowadzone. **Kapicula** ma fwoiego własnego Kanclerza. Iest tu też więkfy Kafztelan, Starofstwo, y Gymnafium. Przedtym tu Krolowie byli koronowani. 1613 prawie cale miasto zgorzało.

(3) Nakto, miasto.

(4)

(4) Krcenia, miasteczko male, z Starostwem.

(5) Miasteczka Konin, Pyzdry, Nisko, które są stołecznymi Powiatowemi nazwanymi; y Kraince. Pierwszemu 3 są Starostwa, a w trzecim jest Kasztelan mniejszy, y Sądy Ziemskie.

(6) Koło, male miasto, w którym Seymiki się odprawiają y pod czas Polskiego Ruszenia, Szlachta Wielko-Polska się zgromadza.

(7) Miasteczka, Koźmin, Grabów Łód, w którym jest Kasztelan mniejszy y Opat Zakonu Cysterskiego; Odolanów Kobelin, Ołobok, w którym jest bogaty Klasztor Panienski; Opatówek, Pleszew Stawiszyn, Słupcza, Biechów, w którym mniejszy Kasztelan, Mogilno, z Opatwem XX. Benedyktynów, Gąsawa, Kaniów, gdzie jest Kasztelan mniejszy.

(8) Trzemeszno, Opatstwo Kanonicznych w Diecezyi Gnieźnieńskiej: Ma kosztowną Bibliotekę, która w pięknej Sali jest ułożona.

(9) Wągrowiec, z Opatwem Zakonu Cysterskiego.

(10) Kazimierz, wieś między Słupczą y Poznaniem, gdzie Krol Szwedzki Karol XII. niezczesliwego Patkula 1708 żywego kazał bić kółem y czwiertować.

3)

3) Województwo Sieradzkie, z Powiatami. Sieradzkim, Szadkowskim, Piotrkowskim, y Radomskim; W których się znajdują:

(1) Sieradz, dość dobre miasto nad Wartą z Zamkiem. Jest tu Woiewoda, Kasztelan większy, Starosta, y Sądy Ziemskie. 1290, od Tatarow, 1292 od Czechow, a 1331 od Krzyżakow zburzone było.

(2) Piotrków, mierne miasteczko handlowne, w którym niegdyś Krolowie obierani byli, y Seym się odprawował. Teraz zaś Trybunał Wielki, Synod Prowincjalny Duchowieństwa y Sądy Ziemskie odprawiają się. Jest też tu Starostwo, Collegium XX. Jezuitow, y Piarow. 1640 y 1731 miasto te zgorzało.

(3) Szadek y Radomsko są miasteczka, w których Sądy Ziemskie się sądzą w pierwszym bywa Seymik tego Woiewodztwa, dla obrania 4 Posłow.

(4) Rozpierz Miasteczko z Kasztelanem mniejszym.

(5) Łask, Pabianice, Warta, Uniejów, Spicimierz, w którym Kasztelan mniejszy; Konary w Sieradzkim, z Kasztelanem mniejszym; Widawa, Sulejów, z Opatwem Cyterskim; Witow, z Opatwem

E

Nor

Norbertanskim; Wolborz, Koniecp
są małe miasteczka.

4) Wielunska Ziemia, która z Po
obiera, y do ktorey Powiaty Wielun
Ostrzeszowski, z miasta następujące
należą:

Wieluń, w którym jest mniejszy Ka
telan y Starosta; Seymiki y Sady Zie
skie się odprawiają. Jest też tu Collegiu
Piarow; Bolesławiec, Działoszyn, Ostra
szow, Brudzew, Grabow, Wieruszow
Prażka.

5) Wojewodztwo Łęczyckie, ktore.
Powiaty, mianowicie: Łęczycki, Brz
ziński, Orłowski, y Inowłodzki, w sobie
zawiera, a 4 Posłow na Sejm posyła. T
są:

(1) Łenczyca, miasto leżące w bog
nach, nad rzeką Nyrem otoczone murem
y rowem; przytym jest Zamek na skale
Ma Woiewodę Kasztelana większego y Sta
roste; Seymiki, Sady Ziemskie, y Synod
Prowincyalny Duchowienstwa także się
tu odprawiają. 1462 pogorzało. 1294 od
Litwinow, a 1656, iak Szwedzi ie mieli w
obłężeniu, od Polakow było spalone, y
wzyscy Obywatele, a ośobliwie Żydzi
pobici byli.

(2) Małe miasteczka Brzeziny, Ko
nary,

nary, Inowłodz, y Orłow. W pierwfzych
trzech są Kasztelanowie mnieysi

(3) Piątek, Miasteczko Arcy-Biskupa
Gnieźnienkiego.

(4) Unieiów, miasto nad Wartą na
leżące także Arcy-Biskupowi Gnieźnien
skiemu. 1331 pogorzało. 1376 był tu
Zjazd Duchowienstwa Polskiego.

(5) Kłodawa y Łodz są małe miaste
czka.

(6) Kutno, małe miasto, ktore, 1753
aż do Krolewskiego Pałacu zgorzało.

(7) Konarzew y Biechow, małe mi
steczka.

6) Rawskie Wojewodztwo; przed tym
było częścią Mazowfszy, y 3 Ziemie w sobie
zawiera, mianowicie: Rawską, Gostyńską
y Sochaczewską. Obiera 6 Posłow na
Sejm.

(1) Ziemia Rawka, do ktorey też Po
wiat Bielski należy. Znajdują się w niej:

a) Rawa, małe ale ludne miasto, w kto
rym jest Collegium XX Jezuitow,
Rezydencyia większego Kasztelana,
Woiewody y Starosty: Seymiki y
Sady Ziemskie także się tu odprawiają.
Na zamku tuteyszym zkładana bywa
4ta część Dochodow z Dobr Kro
lewskich, na utrzymanie żołnierzy

pogranicznych: Więźniów też, ktorzy
Kryminal popadli, tu chowają.

Do Dystryktu miasta tego należą:

- a) Skirniewice, miasteczko.
- b) Mogilnica, małe miasto.

(2) Ziemia Gostyńska, z Powiatem
Gombińskim, zawiera w sobie Gostyń:
małe miasto y Zamek, z Starostwem
mniejszy Kafztelanią Gombin, miasteczko,
w którym Seymiki Powiatu Gostyńskiego
odprawiają się.

(3) Ziemia Sochaczewska, z Powiatem
Młzylanskim, ma w sobie:

- a) Sochaczow, małe miasto z Kafztelanią
mniejszy y Starostwem.

b) Łowicz, miasto nad rzeką Bzurą z
Zamkiem, oprócz Tumu, ma iefzcze
3 Kościoły Farfkie, kilka Klafztorow,
Gymnafium, y Collegium Scholarum
Piarum. Stołecznym iefť miastem
Xieftwa, ktore do Arcy-Bifkupa
Gnieźnieńskiego należy.

- c) Bolernow, miasteczko.

2. Kujawy częścią są Wielkiej Pol-
fkiey. Prowincyia ta iefť urodzayna, y
wiele ma rybnych Jezior, miedzy ktoremi
Gopło iefť nayznaczniefze; poniewafť
ma 5 mil długości, a półmle szerokości.
Bifkup

Bifkup Kujawfki, iefť pod Arcy-Bifkupem
Gnieźnieńskim, y Bifkupem Pomorskim
się tytułue. Przedtym Bifkupftwo te
nazywało się Krufwickim, poniewafť Ko-
ściół Katedralny był w Krufzwicy. Ale
po przeniefieniu onego do Władyfławia,
Władyfławfkim się zwało. Kujawy, dwa
mają Wojewodztwa, y Ziemią Dobrzyńską.

1) Wojewodztwo Brzeſkie Kujawfkie,
w którym są Powiaty Brzeſki, Radziejo-
wfki, Przedefki, Krufwicki y Kowalfki.
Poſtów 4 obiera z następującym Woie-
wodztwem poſpołu. Uważać zaś potrzeba:

(1) Brzeſć, miasto małe, namieyſcu
bagnifwym, murem, wałem y rowem oto-
czone. Iefť tu Woiewoda, Kafztelan
większy, Starofťa, y Sądy Ziemfkie, iako
też Collegium XX. Jezuitow.

(2) Krufzwica, małe miasto nad Je-
ziorem Gopło, z Zamkiem leżącym na
wypſie tego Jeziora. Kościół S. Piotra,
przy którym iefť Collegium 24 Kanoni-
kow, za miastem ſtoi. Krol Piaſt tutey-
ſzym był obywatel. Iefť tu Kafztelania
mniejszy, Starofstwo, y Sądy Ziemfkie.
Bifkupftwo Kujawfkie tu było założone.

(3) Kowal, Miasteczko, w którym iefť
Kafztelania mnieyſza, Starofstwo y Ziem-
ftwo.

(4) Przedezk, miasteczko z Starostwem.

(5) Wrocławek, Brdow, Niezłom, miasteczka.

(6) Radzieiow, Miasto z Starostwem w którym Seymiki tego Województwa odprawiają się. Jest tu Dom Rezydentów XX. Piarow

(7) Wolborz, małe miasteczko z Zamkiem Biskupa Kujawskiego. Jest tu Gimnazjum.

(8) Konary, miasteczko z Kasztelanią mniejszą

2) Województwo Inowrocławskie, w którym są Powiaty następujące: Inowrocławski y Bydgoski. Seymiki swoje odprawiają pospołu z pierwszym Województwem w Radziejowie.

(1) Inowrocław, Miasto y Rezydencya Wojewody, Kasztelana Większego Starosty y Biskupa Kujawskiego, którego Biskupstwo 1137 z Kruswicy tu było przeniesione. Niektorzy początek jego kładą pod Mieczysławem I 966, drudzy zaś pod Wnukiem Jego Mieczysławem II.

(2) Bydgoszcz, małe miasto, nad rzeką Brdą, z Zamkiem, Kasztelanią mniejszą y Starostwem. Tu, między Polską y Brandeburgią 1657 Traktat był uczyniony.

(3) Koronow, miasteczko.

(4)

(4) Verdun, takoz miasteczko.

(5) Płowce wieś, Łabiszyn, Dybow, Strzelno, miasteczka. W ostatnim jest Opaństwo Zakonu Premonstratenskiego.

3) Ziemia Dobrzyńska, która Powiaty Dobrzyński, Rypiński y Lipiński w sobie zawiera, z czas Półow na Seym posyła.

a) Dobrzyń, miasto na skale nad Wisłą; jest tu Starostwo, y Ziemstwo.

b) Lipne, małe miasteczko, w którym Seymiki y Sądy Ziemskie odprawiają się.

c) Rypin, małe miasto, w którym jest Kasztelania mniejsza, y Ziemstwo.

d) Skampe, Miasteczko, w którym jest Klasztor Minorytów z sławnym NN. Panny obrazem.

e) Szlonsk, miasteczko z Kasztelanią mniejszą.

f) Gorzno, miasteczko Biskupa Płockiego, pod którym 1629 Potyczka była między Szwedami y Polakami, gdzie ostatni przegrali.

g) Bobrowniki, miasteczko z Starostwem.

3. Mazowsze, od samego początku Królestwa Polskiego za część onego było miane; Achociaż po śmierci Mieczysława II, odpaść miało, jednakowoz Kazimierz I.

E 4

znowu

znowu ie pod władzę swoią podbił. Po podziale Kraiow Polskich, ktore Bolesław III. 1138, między 4 Synow swoich uczynił, drugiemu, Bolesławowi IV. dostało się Mazowtze, po którym Syn jego Leszek dziedziczył; ktory ie znowu Oyca swego Bratu Kazimierzowi zapisał, ktorego najmłodszemu Synowi Konradowi przez Sukcesyją się dostało. Takim sposobem Kray ten swoje własne miał Xiążęta, i ktorych Wencisław 1329 lennym prawem ie miał od Jana Krola Czeskiego. Lecz kiedy Krola tego Syn Karol, prawa swoje go do tej lenności ustąpił Krolowi Polskiemu Kazimierzowi Wielkiemu; Xiążęta Mazowiecki Ziemowit, musiał Kray swoy lennym prawem brać od niego. 1526 Linia męska Xiążąt Mazowieckich wymarła: A tak Kray ten zupełnie do Polskiej był przyłączony: y chociaż Krola Zygmunta I. prosiżono, aby Syna swojego Zygmunta Augusta Xiążęciem Mazowieckim uczynił: Jednakowo nie dał się do tego namowić, ale potwierdziwszy Prawa Narodowe 1529 przyłączył ie do Wielkiej Polskiej. Krol Stefan 1576 przyjął do społeczności Praw Krolestwa, chociaż z utrzymaniem niektórych zwyczajow osobliwych Kraiu tego. Dwa razy dane było Krolowym za oprawę (Douaire), a przez nieiaki czas rządzone

rządzone było, od Namiestnika Krolewskiego; ale 1576 Woiewoda Mazowiecki, równą z innymi otrzymał powagę. W tym Xiąstwie żadne inne exercitium Religii pozwolone nie jest, iak tylko Rzymskie Katolickie, dla tego też naznaczona jest kara na ciełe y na Zyciu na Xiąży Luterckich y Ewangelickich, iak skoroby się ktory tam pokazał. Starowolski za czasu swoiego liczył w Mazowszy Szlacheckich Familii na 45000. Kray ten złożony jest z 2 Wojewodztw, ktore są:

1. Wojewodztwo Czerskie, albo własne Mazowtze, Wojewodztwo Mazowieckie, ktore w sprawach Duchownych należy do Biskupow Poznańskiego, Płockiego y Łuckiego. Obiera 20 Posłow. W nim jest:

1) Ziemia Czerska, w ktorej zamykają się Powiaty Czerski, Warski, Garwoliński, y następujące mieysca:

(1) Czersko, małe miasto nad Wisłą w którym jest Kafztelan więkzzy, Starosta, y Sądy Ziemskie. Tu przedczasy Xiążęta Mazowieccy swoią miewali Rezydencyją

(2) Warka y Garwolin, Miasieczka.

2) Ziemia Warszawska, w ktorej Powiaty, Warszawski, Błotński, Tarczynski, y następujące mieysca znajdują się:

E 5

(1)

(1) Warszawa, Stołeczne miasto Mazowieckie, y Rezydencya Krola Polskiego gdzie pospolicie Seymy się odprawiają. Są tu też, Wojewoda Mazowiecki, Kancelan mnieyszy, Starosta, Sądy Ziemienski y Seymiki. Leży prawie w postrzodku Polszczyzny, nad Wisłą, w wielkiej y urodzajnej równinie, a złożone jest z Miasta samego, y z Przedmieści Nowe-Miasto, Nalewki, Lefzno, Grzybow, Wielopol, Nowy-Swiat, Alexandria, y Przedmieście Krakowskie. Jest tu wiele Kamienic, wspaniałych y pięknych Pałacow, Kościołow y Klasztorow: Osobliwie zaś jest tu kosztowna Żałuskiego Biblioteka, którą Bracia, Andrzej Stanisław Kostka y Józef Andrzej Hrabie Żałuscy zebrali, y ią Krolowemu y Narodowi Polskiemu darowali. Ona ma w sobie więcey, iak 200000 Książek, a roku 1746 otworzona była. W mieście samym jest przy Kościele S. Jana Kolegiata, Collegium XX. Jezuitow z Kościołem, y Klasztor XX. Augustyanow z Kościołem. Na Nowym-Mieście są Kościół y Klasztor XX. Paulinow, Szpital S. Łazarza, Kościół z Klasztorem XX. Dominikanow, Kościół y Klasztor PP. Benedyktynek, Kościół S. Benona, w którym Nabożeństwo dla Niemcow się odprawia, Fara Najswiętszey Panny Maryi, Kościół z Klasztorem XX.

XX. Franciszkanow, Szpital y Kaplica Bonifratrow, Kaplica S. Jerzego, Kaplica y Szlachetne Collegium XX. Teatynow, Kościół y Collegium XX. Piarow, Kościół y Klasztor PP. Brygitek, Kościół y Klasztor XX. Kapucynow, Zbrojownia (Cekauz) y różne Pałace, iako to: Pałac Nuncyusza Papieskiego, Hrabiew Żałuskich, Radziwiłowski &c. &c. Lefzno ma swoją własną Jurysdykcyą a założone jest od Familii Lefzczyńskich; wyżej leży, iak Miasto. Najprzedniejszy tu budynek jest, Kościół y Klasztor XX. Karmelitow. Na Grzybowie nic niema uwagi godnego; Na Wielopolu zaś jest Kościół y Klasztor XX. Franciszkanow, Rezydencya, albo tak nazwane Terragium XX. Jezuitow, y dwa Domy Biskupa Krakowskiego. Domy, które miedzy Krakowskim Przedmieściem y Nowym Miastem stoją, spólnym nazwiskiem nazywają się Podwale, y tam jest Pałac Metropolity Litewskiego, z Kaplicą w ktorej Unicy Nabożeństwo swoje mają. Przed bramą Krakowską stoi kruszcowa y położona Statua Krola Zygmunta III. na słupie marmurowym, wylokości 26 Stop Geometrycznych, którą pamiątkę Krol Władysław IV. 1643 y 44. wystawił. Zamek Krolowski, który Krol Zygmunt III. kazał budować, na Krakowskim stoi Przedmieściu,

mieściu, na pagorku, y barzo jest obfity budynek, z 3 części złożony, mianowicie z Grodu, gdzie Starosta Warszawski swoje odprawuje Sady, z samego Zamku gdzie Krol rezyduje, y Archiwum Krolestwa y z trzeciej części, gdzie Podskarbi Ekonomii Krolewskich ma swoje mieszkanie. Blisko Zamku Krolewskiego jest Kościół Klasztor PP. Franciszkanek, naprzeciw którego, męski Klasztor z Kościołem, tegoż Zakonu stoi. Jest także na Przedmieściu Krakowskim Panieński y Męski Klasztor Karmelicki, z Kościołami; Klasztor y Kościół PP. Wizytek, Fara u S. Krzyża, Kaplica Moskiewska, w ktorey ciało Moskiewskiego Cara Bazylego Iwanowicza Sułtana przez nieiaki czas leżało; y wspaniały Pałac Krolewski. Trzecia część Obywatelów Miasta, są Cudzoziemcy, obywatelowie zaś Niemcy. Rezydencyą swoją najpierwey tu założył Krol Zygmunt III, w czym y Następcy jego nasladowali. 1569 dla Litwinów Sejm był tu przeniesiony. 1655 Miasto te było od Szwedów obleżone, ktorzy wielkie łupy z Polskiej tu zniesli; Jako też tu rezydowali niektorzy Szwedcy Woyskowi y inni Urzędnicy; przytym wiele zacnych Dam, kiedy Polacy 1656 miasto oblegli; y chociaż nie-

nieprzyiaciele mocno się bronili, przecie potym przez umowę obielei. Szwedzi otrzymali wprawdzie wolne wyjście, Polakom zaś zdobycz się dostała. Ale, iak Karol Gustaw zbliżył się y Krol Polski Jan Kazimierz z woyskiem swoim na przeciwnemu wyszedł, pod Pragą była potyczka, ktora przez 3 dni trwała; Iednakowo Polacy, porzuciwszy swoy oboz y Artyleryą ustąpić musieli: Potym Szwedzi, Mały Garnizon w miescie zostawiwszy, wszystkie fortyfikacye zniesli. 1702 Karol XII. Warszawy, w ktorey żadney nie było osady, dobył, y na Pradze został.

(2) Praga, Miasto na przeciwko Warszawy na drugiej stronie Wisły. Wola, wieś półmyle od Miasta; Pod którą na czworograniastym polu, krolowie bywaię obierani: Starosta Warszawski ma tu swoy Pałac. Ujazdów, Pałac Krolewski półmyle od Warszawy, na mieyscu barzo wesołym; Są tu też łaźnie. Wilanów, Pałac z ogrodem XX. Czartoryskich, ktory Krol Jan III. Sobieski kazał budować, y w którym 1696 umarł. Krol August II. 1732 w miesiacu Sierpniu, pokazał tu, rzecz przed tym w Polsce nigdy niewidzianą. Rozkazał, mianowicie, Woysku swojemu Niemieckiemu oboz rozbić, y różnemi Ekzercytacyami Woyskowymi zabawiał się. Te,

Te wyborne obozowanie trwało przez Niedziele. Błonie y Tarczyn są małe miasteczka.

3) Ziemia Wiska, w ktorej Powiaty Wiski, Wysocki y Radzieiowski, y następujące miysca uważać trzeba:

(1) Wizna, małe miasto, z Kasztelaniją mnieyszą y Starostwem.

(2) Radzieiow, miasteczko.

4) Ziemia Wyssogrodzka, gdzie są znayduie, małe miasto Wyssogrod nad Wisłą, z Kasztelaniją mnieyszą, Starostwem y Sądami Ziemskimi 1747 połowa miasta prawie pogorzała.

5) Ziemia Zakrocimska, w ktorej są Powiaty Zakrocimski, Szerocki, Nowo Miejski, y Zakrocim Krolewskie miasto, z Kasztelaniją mnieyszą y Starostwem.

6) Ziemia Ciechanowska, w ktorej są Powiaty Ciechanowski, Sączoczynski, Przasniski, y następujące miysca:

(1) Ciechanow, małe miasto, z Kasztelaniją mnieyszą y Starostwem.

(2) Sonchoczyn, Przasn y inne miasteczka.

7) Ziemia Łomżyńska, w ktorej są Powiaty Łomżyński, Kolninski, Zembrowski, Ostrołęcki, y następujące miysca:

(1) Łomża, małe miasto nad rzeką Narwą z Starostwem. Jest tu Collegium XX.

XX. Jezuitow. Seymiki y Sądy Ziemskie takż się odprawują.

(2) Kolno, Zembrow, Ostrolenka, Miasteczka. Starostwa dwoch pierwszych złączone są z Łomżyńskim.

8) Ziemia Rożañska, w ktorej Powiaty Rożañski, Makowski, y miysca następujące uważać trzeba:

(1) Rożan, małe miasto z Starostwem. Seymiki się tu odprawują.

(2) Makow Miasteczko, z Starostwem, ktore złączone jest z Rożañskim.

9) Ziemia Liwska, w ktorej

(1) Liwo, małe miasto, z mnieyszą Kasztelaniją y Starostwem. Seymiki się też odprawują.

(2) Pułtusk, miasteczko, nad rzeką Narwą należy do Biskupa Płockiego. Jest tu Collegium XX. Jezuitow. 1324 y 64 Litwini je spuścizyli. 1703 Krol Szwedzki Karol XII. Sasow tu pobit.

10) Ziemia Nurska, w ktorej Powiaty Nurski, Kamieniecki, y Ostrowski; przy tym małe miasteczka tegoż Imienia, ktorych Starostwa są złączone, uważać trzeba.

2. Wojewodztwo Płockie, ma w sobie Powiaty Płocki, Bielski, Raciążki, Sierpski, Płoński, Srzeński, Niedzborzki, Mławski, ktore

które 3 poslednieysze do Ziemi Zawkrzyskiej należą. Obiera 4 Połtow na Seym. Uwagi godne są:

- 1) Płock, Miasto nad Wisłą z pięknym barzo, nad brzegiem iey propektem. Mają tu swoją Rezydencyą Biskup, który się pisze Xiążęciem Pułuskim; Woiewoda, Kasztelan więkzszy y Starosta. Kapituła tuteysza rowne ma prawie dochody z Biskupem: Proboszcz albowiem Panem jest Ziemi Wieluńskiej, y Szlachty wniesie mieszkajacey, z kąd się też Xiążęciem Wieluńskim pisze. Jest tu Opactwo XX. Benedyktynow, Collegium XX. Jezuitow, y Gymnasium: Sądy Ziemskie takoz się odprawiają. Obywatele dobry prowadzą Handel. 1754 więcey iak 1200 Domow zgorzało.
- 2) Płonsko, małe miasto w którym Sądy Ziemskie się odprawiają.
- 3) Raciąż, małe miasto, z Kasztelanią mnieyszą. Seymiki tego Woiewodztwa y Sądy Ziemskie się tu odprawiają.
- 4) Zawkrzyni miasteczko, z swoim Powiatem.
- 5) Miasteczka Sierpcz, z Kasztelanią mnieyszą Mława, Bielsk, Niedzbórz, Radzanow.

4. Polskie

4. Polskie Prusy albo Wielkie Xięstwo Pruskie, które od tego czasu do Wielkiej-Polskiej jest przyłączone, od którego Szlachta Pruska Trybunał Polski, chociaż przeciwko woli Stanow Pruskich, przywileja; y kiedy się przyzwyczaila na Seymach bywać, na których Prusacy miejsce swoje miewali podle Wielko-Polanow, chociaż początecznie osobliwym są Narodem, y osobliwszą czynią Prowincyą. Jan Fryderyk Enderfch wydał osobną Mapę Kraiu tego. Wielkość iego jest około 484 mil Kwadratowych Geograficznych. Ogolem mówiąc ma żyzne pola, y piękne Pastwiska. Na pomorzu są niektóre miejsca, częścią w sobie niedobre, częścią zaś złe uprawiane. Osobliwie jest tam Tucholska puszcza na 9 mil długa. Naywięcey też lasow jest w tymże Pomorzu y Chełmskim Wojewodztwie.

Obywatele są teraz częścią Polacy, częścią Niemcy; przed tym zaś wszyscy z Niemcow pochodzili. Co się Religii ich tycze, tu takoz w 16 wieku, Reformacya wczesnie przyięta była, y nasladownicy Kościoła Ewangelickiego w niewielu leciech tak dalece się rozmnożyli, że w przednieyszych miastach, przewyższali w

w liczbie Rzymskich Katolików; a
mniejszych miastach y na wsiach tożsa-
prawie było: Lecz w następujących ca-
siech wiele się odmieniło. Królowie Po-
scy potwierdzili wprawdzie Miaśtom wo-
ność Nabożeństwa Ewangelickiego; a
ledwie niektóre pozostały, w których
Ewangelicy ieszcze mają swoje Kościoły
w innych albowiem musieli ich Kato-
kom ustąpić.

Xieństwo Pruskie jest własne y osobne
we Corpus Politicum, które z Polską
opócz Króla y iego iedynie osoby, nie
społecznego niema, a z koroną na wie-
czne czasy przez pewne przymierze złą-
czone jest. Albowiem, kiedy się te Pań-
stwo 1466 pod obronę Króla Kazimierza
IV. udawało, umyślnie y wyraźnie to so-
bie wymowilo, ażeby w niczym do Rze-
czypospolitey nienależało, ale żeby Król
się rozśadzał z nimi, sprawy ich tyczące
często miał do nich przyjeżdżać, y Sey-
miki odprawować. Ten tedy wolny Na-
rod, rownym Prawem z Polską y Litwą
Króla obiera, który po Koronacyi, Przy-
wileje Pruskie, przyśięgą potwierdzić musi,

a potym hołd od nich przyimuie. Bez wia-
domości Stanow, Król, w rzeczach Krajo-
wych nie przed sięwziąć nie może. STAN
te dzielą się na DUCHOWNE y SWIECKIE;
Ostatnie zaś na SZLACHECKIE y MIEYSKIE:
Z tych, aż do tego czasu, RADA jest
złożona, która nie tylko Rząd Państwa w
swoiey ma mieć władzy, ale do ktorey też,
iako do Naywyższych Sądow Krajowych,
przed czasy można było apellować; Co
ustało, kiedy Szlachta, ku swoiey własney
szkodzie, y ku upadkowi Prowincyi za
tym idącym, Trybunał Polski przyela.
Rada ta y teraz tak dalece ieszcze została,
że na Generałach Pruskich Senat reprezen-
tuie; w opozycyi Rycerstwa y mney-
szych Miast, Izbę Poselską wyrażających.
Członki Rady tey są następujące: 1) Dwa
Biskupi. a) Biskup Warmiński jest Prezy-
dentem y z Stanow nayprzednieyszym;
nie dependuie od Arcy-Biskupa Gnieznien-
skiego, ale immediate od Papieża. Nie-
dawnymi czasami otrzymał Pallium y
Krzyż. Ma on znaczną Parafię, ktorey
Duchowne y Swieckie Sprawy do Nay-
wyżzey iego należą władzy. Dochody
na 3 części są podzielone, z ktorych iedna
do Kapituły, a obiedwie pozostałe, do
Biskupiego Stołu należą, wynoszą zaś
około 64000 Talerow. Król nominuie

nowie, którzy osobliwego żadnego urzędu nie mają, ale podczas Pospolitego Ruszenia, iako Namieśtnicy Wojewodów mogą być uważani. Należą do liczby Większych Kasztelanów Polskich. Dochody swoje mają z Starostw, które ziędno trzymają. 4) Trzy Podkomorze, którzy iedynie tylko Tytuł mają y iako Członki Rady, Prym biorą przed innym Rycerstwem. Nienależą także do liczby Senatorów Polskich, y iezeli na Sejm przyjeżdżają, tedy iak Posłowie stawiają się. 5) Trzy pozostałe ieszcze wielkie Miasta, Toruń, Elbląg, y Gdańsk; każde z nich w Imieniu swoim z Radnych Panów posyła, którzy obydwaj spólnie iedną kreśkę mają. Przedtym było miast Wielkich. Z tych tedy, Członków RADA Prowincyi jest złożona. Wszyscy Radni Panowie podług Prawa musieliby być urodzeni Prusacy, ale barzo rzadko tego przestrzegają: Krol ie nominuje, a oni muszą osobliwą Przyśięgę Krajową wykonywać. Biskupi, Wojewodowie y Kasztelanowie są oraz Senatorami Krolestwa Polskiego, ponieważ 1569 pewne mieysca w Senacie dla nich byli wyznaczone: Mają też wolny przystęp do Urzędów Koronnych. Biskup Warmiński na Seymikach przyduie, a w niebytności iego, nayprzedniejszy między przy-

przytomnemi. Te członki wspomnioney Rady, mogłyby się zwać Wyższymi Stanami, w oppozycyi Niższych Stanów, do których mnieysza Szlachta, y małe miasta należą. Szlachta pod Biskupem Warmińskim będąca, nienależy do Stanów Państwa; Inne zaś Rycerstwo, posyła Posłów swoich na Seymiki. Małe miasta stawiają się także na Seymikach w Osobach Posłów swoich, ale od niejakiego czasu przez Szlachtę gwałtem są wyłączeni od wszelkich Obrad; Iednakowoż spodziewają się swoiey Restytucyi, od oświeconego teraz Rycerstwa. Krol Kazimierz, obiecał swoim y Następców swoich Imieniem, że, bez wiadomości y poradenia się wspomnionych Stanów Pruskich, żadney rzeczy ważnieyszey przed się brać, ani konkludować nie będzie. Przez te ważnieysze rzeczy rozumieją się Regalia, to jest Prawa Majestatu, lub Krolewskie; a mianowicie te, których Krol wraz z Stanami używa, iako to: Moc prowadzenia wojny, wkładania na Kray podatków, czynienia Pokoju, Stanowienia Praw, y.t.d. Ku temu celowi wprowadzone były Seymiki, ktore przed tym z Polskimi Seymami żadnego niemieli społeczeństwa: Ale 1569 przez Konfytucyą Lublińską, część Rady Pruskiej złączona była z Senatem Pol-

Polskim, a Stany przymuszone były do stawienia się na Seymach. Od tego czasu Forma Rządów Pruskich znacznie się odmieniła: Iednakże nigdy niebyła z Polkami zmieszana, lecz Prusy swoje osobne mają Prawa.

Znając już tedy Stany, potrzeba y Seymiki nieco dokładniey rozważyć. Te przed tym dwojakie bywały, mianowicie: Ordynaryjne y Extraordinaryjne. Tamte od stu lat już ustały, te zaś utrzymały się y od Krola wyznaczane bywają, który oraz Czas y mieysce Onych naznacza: Iednakowoż, co się Mieysca tycze, alternatą w Malborgu y Grudziądzu odprawować się powinno. Przy Krolewskim wyznaczeniu Generała, Stany determinują czas y do mniejszych Seymikow, na których Posłowie obierani bywają, y Plenipotencyia się im daie: Ale, pod czas Bezkrólowia, czas y mieysce Generału, w nakazaniu Prymacyalnym, Stanom Państwa się zostawie. Mniejsze Seymiki w każdym Woiewodztwie się odprawują a mianowicie; w Chelminskim w Kowalewie, w Malborskim w Sztumie, w Pomorskim zaś w Starogardzie: Lecz, wprzody nim Pomorskie Woiewodztwo w Starogardzie się zgromadzi, Powiaty Tczczewski (do którego y Gdanski łączony bywa) Swiecki, Tu-

Tucholski, Czuchowski, Mirachowski, y Pucki, swoje osobne ziazdy mają: z kąd przez obranych Posłow do Starogardu iada; gdzie ze wszystkich Instrukcyi, iedna powłzechna Instrukcyja Woiewodztwa, układana bywa, z którą oni na Generale się stawiają, chociaż ieszcze w Starogardzie Powiaty, ktore Seymikow niemieli, Posłow nieobierali; z Kowalewa y Sztumu Posłowie takoz przyjeżdżają, ponieważ wszyscy viritim na Generale stawić się nie powinni. Jeżeli mniejsze Seymiki szczęśliwie doydą, można się spodziewać dobrego skutku na Generale: Ale, kiedy iedne Woiewodztwo tylko nie seymikuie, tedy ani na początek Generału myśleć potrzeba, Liczba Posłow z każdego Woiewodztwa nie iest pewna: Iednakowo, w nowszych czasiech większa iest, iak przed tym bywała: Naywięcey zawsze ich iest z Woiewodztwa Pomorskiego, a najmniey z Malborskiego, Instrukcyja od Seymikow, w Polskim ięzyku na Piśmie Im bywa podawana. Na początku Generału, przytomne bydź muszą wszystkie Woiewodztwa y Posel Krolewski. Przecie nie konieczna potrzebna iest przytomność wszystkich Członkow Rady, y wszystkich wielkich Miał. Odprawuie się zaś, zwyczaj na Ratuszu; Czasem w Kościele, albo

albo gdziekolwiek indziej. Wszystkie zupełnie dożyć mogą, kiedy iednomyślności Pruska dobrze zrozumiana będzie; to jest, kiedy Materye, na które się niemoga zgodzić, drugim na przeszkodzie nie są, ale na inшы czas odkładane bywają. Pisma, w Imieniu całej Prowincyi, ułożone, w Toruńcy Sekretarze, podług zdania wszystkich Stanow, stawić muszą w Łacińskim Języku, które ku końcowi Generala publicznie czytane, y pieczęcią stwierdzone bywają. Wszystkie Pisma, które albo na Seymiki przychodzą albo od nich wyprawowane bywają, zachowują się w Toruniu, w Metryce całego Państwa. Seymiki dzielą się in Conuentus Antey Post Comitiales, t. j. Ziazdy Przed- y Po-Seymowe. Na pierwszych Krol oznajmuie materye, które na Seymie mają być decydowane; Tudzież obierani bywają Posłowie na Seym, y kofzta dla nich potrzebne, wyznaczone. Na poslednich Seymikach, stwierdzają nowe podatki, z dawnieyszych rachunkow słuchają, y, jeżeliby na Seymie cokolwiek ku szkodzie Państwa uchwalono było, przeciwko temu mówią albo też na Piśmie się protestują. Tak tedy Prusacy, nie tylko swoje Seymiki odprawują, ale też na Seymy Polskie jeżdżą.

Wyżey

Wyżey już jest wspomniono, że Prusacy Podatki swoje, nie na Seymach, ale na własnych Seymikach uchwalają. Miasta zwykły płacić, tak nazwany Podatek Słodowy, to jest, od każdego korca siodu, który warzony bywa, muszą dawać dwa Szelągi; Rycerstwo zaś wprowadziło Łanowe, od każdego Łana dając Złoty Polski. Oprócz Akcyzy y Łanowego czasem pozwolono inne pobory. Zamek Malborski wyznaczony jest dla Skarbu Krajowego; Skarb ten jest w Dyzzpocyji Podskarbiego, który w niczym nie należy do Podskarbiego Koronnego, ale iedynie tylko od Stanow dependuie, y ma pod sobą Pisarza Skarbowego. Prusacy żadnych ceł nieplacą a w Polsce, iedynie tylko do dawnych ceł pogranicznych obowiązani się być uznają. W pole takoz, za granicę Prowincyi, wychodzić niepowinni; Rycerstwo iednak, w Kraiu ku własney obronie na koń siada, miasta zaś od tego są wolne, oprócz Torunczykow, którzy względem Dobr swoich Szlacheckich, 32 Konie w pole stawia y one Szlachcie dosyłają.

Prusy sądzą się według Prawa Krajowego Szlacheckiego, y według Prawa Chełmińskiego. Elbląg y inne niektóre Mieysca zażywają Prawa Lubeckiego. Ry-

Rycerstwo w każdym Wojewodztwie
Sądy Ziemskie y Grodzkie; O ostatnich
wyżey się iuż nieco powiedziało pod Wo-
jewodami. Trybunał Piotrkowski, iako
się iuż wyżey namieniło, iest teraz ostatnia
Sprawą ładową dla Szlachty; Od Miast
apellować można do Sądow Nadwornych,
albo też Affessorских.

Prusy przed tym miały swoją własną
monetę, która potym z Polską złączona
była; Trzy wielkie Miasta, mocą osobli-
wych swoich Przywilejow, kazały bić w
Mennicach swoich srebrne y złote pnie-
dze różnego Gatunku, z wyobrażeniem
Krolewskim, y herbem swoim, które mie-
można za iedyną Pruską monetę po zabro-
nieniu Krolewskim bicia pieniędzy w
Państwie.

Oprocz zwyż opisaney Rady, są
ieszcze w Prusiech inni różni Urzędnicy,
mianowicie Podskarbi, który między nimi
iest nayprzednieyszy y iedyny, mający
roczną Pensją y inne Dochody; o nim iuż
wzmianka była; Miecznik, żadney
niema powinności; Chorążę, którzy Cho-
rągwie niosą kiedy całe Rycerstwo w pole
wychodzi; Sędziowie Ziemscy, których
iest 7, y ich Affessorowie Ławnicy.

O Miastach uważyc potrzeba, że one
od dawnych czasow dzielily się na Większe
y

Mnieysze. Większe albo Wielkie są To-
ruń, Elbląg, y Gdańsk; Mnieyszych,
które się Krolewskimi nazywaią iest 27.
oproc Miast Biskupow, Warmińskiego y
Chelminskiego. Miasta te Mnieysze, za
czasu Krzyżakow między sobą uczynili
sprzymierzenie się, które y teraz ieszcze
trwa; Dlaczego też swoje Przywileie spo-
nie utrzymią na prywatnych ziazdach o
powszechne Dobro naradzią się y na Ge-
nerałach Pruskich, przez większe Miasta,
Sprawy swoje przedkładaia. Co się obrad-
ich tycze, w Malborgu, iako nayprzed-
nieyszym między niemi, iest Directori-
um. Jako też Miasto te, tudziez Grudziądz,
Tczewo, Starogard, Choynice, nazywaią
się Miastami Pełnomocnemi, które swoje,
y drugich Miast dolegliwości y Sprawy,
Directorium przedkładaia. Te zaś po-
tym Sprawy ważnieysze, wielkim Mia-
stom donosi, które się nazywaią Kwate-
rowymi Miastami, dla tego, że pieczę
mają o Miastach Wojewodztw swoich.
Do 27 mnieyszych Miast należą Malborg,
Kiszpork, Sztum, Neuteich, Tolkmittko,
Grudziądz, Brodnica, Łaszyn, Nowe-
Miasto, Radzyn, Golub, Lidzbarg, Ko-
walewo, Tczewo, Gniew, Nowe Swie-
cie, Pucko, Starogard, Skarszow, Berend,
Choynice, Bialenburskie, Fridland, Tu-
chol,

chol, Hamersztyn, Stuchow. Teraznie-
szych czafow, Miasta te barzo są pod-
Apellować mogą od Magistratu swego, do
Starostow, od nich zaś do Krola. O Pra-
wach ich czytać można: Privilegium Ca-
vitatum Minorum Prussiae Occidentalis
commentariolo illustratum. Xięstwo Pru-
skie złożone jest z 4 części.

I. Wojewodztwo Chełmińskie, naj-
pierwsze między trzema Pruskimi; do
swego Woiewodę Kasztelana, Podkoma-
rzego, Miecznika, Sędziego y 8 Starostow,
mianowicie Brodnickiego, Grudziądzkie-
go, Radzynskiego, Golubskiego, Rogo-
żynskiego, Bratyanckiego, Kowalowskiego
y Pokrzywnńskiego. Biskupstwo Cheł-
mińskie najstarsze między Pruskimi,
fundowane od Konrada Xiążęcia Mazowie-
ckiego około roku 1215 albo 1222. Ko-
legiata Chełmińska złożona jest z 4 Kano-
nikow, których Biskup, z pozostałymi
Kanonikami, obiera. Obszerniej się tu
mowilo o Biskupie y Biskupstwie Cheł-
mińskim, w Introdukcyi do tego Rozdziału
Najprzednieysze miejsca są:

1) Toruń, nad Wisłą najdawniey-
sze, y pierwsze między trzema Wielkimi
Miastami Pruskimi, chowa Archivum Pru-
skie, y należy do Rady Kraiowej. Zalo-
żenie

żenie swoje winne jest, pierwszemu Mi-
strzowi Wielkiemu Krzyżackiemu, Her-
manowi Balk, który 1231 Twierdzę To-
ruń zbudował, przy ktorey następującego
Roku Miasto założone było, ktore dla nie-
wygodnego położenia, 1235 znowu z nie-
sione bydź miało, a wybudowane o milę
na teraznieyszym miejscu, nieco wyżej
położonym. Imie swoje bez wątpienia od
tego wzięło, że przezeń Brama (Thor)
albo weyście do Prowincyi Pruskiej otwo-
rzyło się. Miasto te, za czafem stało się
Sławnym Handlownym, y do Przymierza
Anzeatyckiego przyjęte było. Przedtym
miało mocny Zamek, ktory 1454 był
zniesiony; Oprócz tego też było umoc-
nione. Dzieli się na Stare y Nowe Mia-
sto, ktore przedczafy miało swoją Włas-
ną Zwierzchność, ale 1454 z pierwszym
złączone, a z dwoch, iedne Miasto y ied-
nen Magistrat był uczyniony: Jednako-
woż ze frzodka, Murem y rowem, są roz-
dzielone. Mieszczanie z więkzey części
są oboygą wyznania Ewangelicy; Ale Ka-
tolicy powoli Kościoły Ich im poodbierali,
tak dalece że Obywatele Nowego Miasta,
swoy przeszły Ratusz na Kościół obrocili,
a na Starym Mieście na Rynku 1755 nowy
Kościół poczęto budować. Ministerium
Luterkie od 4 Kościołow, złożone jest z
jednego

jednego Seniora y 6 Xieży, do ktoro-
 iefzcze łączy się 2 Xieży, y 4 Kościoły
 wieyskie. Gymnafium tuteyfe, założo-
 ne 1594 w dobrym iest porządku, za-
 wsze miało uczonych y Sławnych Rekto-
 row y Professorow; ktorych przy nim
 iest 5, y Lector Języka Polskiego. Ewan-
 gelicy, mają jednego Xiędza, a Nabo-
 żeństwo swoje odprawiają w pewnym
 wielkim Domu. Katolicy teraz mają w
 Mieście 4 Kościoły, między ktoremi są 3
 Klasztory z Kościołami. Iest tu Collegium
 XX. Jezuitow, ktore 1605 założone, a 1699
 znowu de novo iest wyprowadzone. Sy-
 dy-Ziemskie się też tu odprawiają. Miasto
 y Mieszczanie mają wiele Dobr z Szlache-
 ckimi Prawami, y dla tego zawsze za-
 da 2 Radnych Panow, w Szlacheckich Są-
 dach Ziemskich Chelmińskich. Toruń-
 skie Pierniki, delikatne rzepki, piękne
 mydło, y Kielbasy są Sławne. Most dre-
 wniany na Wiśle, długi iest prawie na pół-
 mile, a dwie ma części, ktore wyspa Ba-
 zar czyni. Połowa ta, ktora Miasta iest
 bliższa, nazywa się Mostem Niemieckim
 na Niemieckiej Wiśle; druga zaś połowa,
 ku Polszczeleżąca, ma Imię Mostu Polskiego,
 na Wiśle Polskiej. Rzeka co raz iest szerza,
 ałtak tedy y most, ktorego trzecią część, nie
 mal corocznie lod zrywa, ponieważ nie
 iest

iest dość mocny; tak dalece że utrzyma-
 nie iego barzo wiele kosztuie. W Ko-
 ściele S. Jana znayduie się nagrobek Mate-
 matyka Sławnego, Mikołaja Kopernika,
 ktory się tu 1472, Dnia 19 Stycznia naro-
 dził. Miasto te, roku 1454 odpadło od
 Krzyżakow, a do Korony Polskiej się uda-
 ło. Roku zaś 1485 otrzymało Jus Stapu-
 lę, albo Prawo na Skład. Krol Szwedzki
 Gustaw Adolf obległ ie był 1629, ale bez
 skutku: Około tegoż czasu wałem otoczono-
 ne było. Krol Władysław IV. 1645 spra-
 wił tu był Rozmowę między Katolikami,
 Luteranami, y Ewangelikami, chcąc ie
 złączyć: ale która się ze zwadą, y bez
 skutku zakończyła. Krol Szwedzki Karol
 Gustaw 1655 wziął był miasto te przez
 umowę, y kazał ie znacznie umocnić. Po-
 lacy y Brandeburczycy 1658, a Karol XII.
 1703 bombardował ie y dobył; Wostar-
 nim wspomnionym roku, wszystko cokol-
 wiek tylko do umocnienia Miasta służyło,
 zniefiono. Od 1708 aż do 1710 przez po-
 wietrze z Obywatelow swoich mocno
 obnażone było: w różnych woynach ta-
 koż, wiele wystrąć musiało. Roku 1724
 dnia 16 Lipca, z małej przyczyny, to iest,
 że pewny Student Jezuicki przy Proces-
 sji, na Ewangelikow z swawoli się targnął,
 wielki wszczął się rozruch, ktory drugie-
 go

go dnia ieszcze był większy, tak dalece że Pospolstwo gwałtem do Szkoły y Collegium XX Jezuitow wpadłszy, różne Bezprawia poczyniło; Za co Prezydent Resner, z niektórymi inszymi dać głowę, Luteranie, Nowy P. Maryi Kościół stracił, a miasto Karę pieniężną zapłacić musiało. Luteranie, iuż po Pokoju Oliwskim, Kościół S. Jakuba utracili. Dystrykt-mieyski ma więcey iak 25 wsi, z 4 Kościołami Luteranickimi. O mile od miasta leży Katolicka Kaplica S. Barbary, do ktorey na trzeci Dzień Swiątek, wielka Processya z Miasta idzie.

2) Chełmno, nad Wisłą na mieyscu wyniosłym. Założone iest 1239. Pewny Xiążę Mazowiecki pusił ie był Krzyżakom, ale one od nich odpadłszy, do Polskiej się udało. Kiedy Niemcy Panowanie nad nim otrzymali, bywały tu Naywyższe Sądy Pruskie, dla czego też Prawo Chełmińskie tak iest sławne, y prawie od całych Prus y Mazowizy przyięte. Iestci one wielkie, ale niebarzo ludne. Niegdyś było Miastem Anzeatycckim, do Krola należało, y z liczby większych Miast było, a tak y do Rady wchodziło: Teraz zaś pod Biskupią iest władzą, y iedynie tylko Miastem Biskupim. Są tu 3 Kłasztory: mianowicie 2. męskie, a ieden Panieński.

1554

1554 Gymnasium było założone, ale ktore niedlugo trwało. Krzyżacy, od ktorych miasto te było odpadło, 1457 znowu ie obieli, ale za czasem przez Polakow odebrane. 1544 wielką szkodę od ognia poniosło.

3) Starygrad, Zamek na pagorku nad Wisłą, z miasteczkiem.

4) Chełmża, miasteczko o mile od Chełmna, Rezydencya Biskupa Chełmińskiego, ktory się Lubawskim nazywa, ponieważ w Lubawie takż ma swoią Rezydencyją. Miasto te 1251 iest założone.

5) Wąbrzyzna, Miasteczko 1331 wybudowane.

6) Kowalewo, Krolewskie Miasto, gdzie się Sądy Grodzkie Wojewódzinskie, y mnieysze Seymiki tego Wojewodztwa odprawują; y pod ktorym General Saski Bose, 1716 zbił Polakow z konfederowanych.

7) Golub, Krolewskie Miasto z Zamkiem, nad Rzeką Drybencą, gdzie często rezydowała Anna, Siostra Krola Zygmunta III., do ktorey takż należał Dystrykt okolo leżący.

8) Brodnica, mocne, y w dobrym położeniu, Krolewskie Miasto z Zamkiem, nad

G 2

nad

nad Rzeką Drybencą, które też, do wyżej wspomnioney Xiężniczki Anny należało y w którym ona 1625 umarła. Założone 1 ft 1285; często obleżone y dobyte było. Iest tu Kościół Ewangelikow Auspurckiego wyznania.

9) Radzyn, Miasto Krolewskie z Zamkiem, które często frogości Woyny ognia doznało. Sądy Ziemskie się tu odprawiają.

10) Pokrzywno, Miaszczko z Zamkiem

11) Grudziądz, przed tym Grodek. Miasto Krolewskie, na Wyspie, oblanej Rzeką Ossą tu w Wisłę wpadającą. Zamek leży na pagorku, y ma Kościół. W mieście też iest Kościół 1598 Luteranom odebrany; Dla czego oni, Nabożeństwo swoje odprawiają na Ratuszu, gdzie y Szkoła maia XX Jezuici, wystawili tu 1645 Collegium, które 1647 przez Konstytucyę Seymowe stwierdzone było. Miasto też, wstawione iest Generalami Pruskiemi, alternatą odprawiającemi się tu, y w Malborku. Wybudowane zaś iest 1299.

12) Łaszyn, Krolewskie Miaszczko wybudowane 1328, y zewsząd prawie wodą oblane.

13)

13) Nowe-Miaſto, Krolewskie miaszczko, nad rzeką Drybencą, 1319 roku założone.

14) Bratyan, miasto z Zamkiem nad Drybencą wybudowane 1254 roku.

15) Lawernik, Miaszczko nad rzeką Drybencą.

16) Lubawa, Miasto z Zamkiem, gdzie przed tym Biskupi Chełmińscy rezydowali. 1545 pogorzało.

17) Lidzbarg, Miaszczko Krolewskie.

18) Rogoźno, Krolewska Ekonomia.

19) Michałow, mały Dystrykt, między Mazowszem, Ziemią Dobrzyńską, y Rzeką Drebnicą, który od Xiążęcia Leszka 1304 Krzyżakom zaſtawiony y onym 1343, 1411, y 1436 potwierdzony był. Ma swego własnego Sędziego Ziemskiego, chociaż przed tym należał do Wojewodztwa Chełmińskiego.

2. Wojewodztwo Malborskie, ma swego Wojewodę, który przedtym Elbląskim się nazywał, y w porządku drugim iest między Pruskiemi, Podkomorze-go y Sędziego Ziemskiego. Starostwo Malborskie nayprzednieysze iest w całych Prusiech. Wojewodztwo te, trzy Zula-
wy

wy w sobie zawiera, które wprzody opisać trzeba. Zuława nazywa się Ziemia, która, z błot y bagnisk w nizinach położonych, do mieszkania y uprawowania sposobną jest uczyniona. Zuławy obfitują w Zboża y trawę: Lasow y gor niema wiele; Elbląski Las ze wszystkich jest największy. Na wielu mieyscach Obywatele do opalu, Ziemi tylko, Torf nazwaney, ba Słomy albo cierniska, zażywiają. Oprocz Zaiacow, Kuropatw, y innego Prastwa, barzo mało Zwierzyny w lesiech się znajduje; ale są Wilcy drapieżni. Rzeki obfitują w dobre Ryby. Pożytek z Pszczol y Bydła, jest znaczny; Osobliwie zaś Koni są sławne. Obywatele Zuław zawsze wolnymi byli Chtopami, a nazywają się Poddanymi Krolewskimi y Zuławianami; Dostąpili oni też Prawa y Dobr Chetminskich od Krzyżakow; Iednakowoż ci, ktorzy teraz należą do Jurysdykcyi Mieyskiej, barziesy są ograniczeni, nizeli Krolewscy na Zuławach Malborskich. Mowią po Niemiecku y po Polsku; a z większych części są Luteraanie y Katolicy; Ewangeli-kow mało jest, ale Mennonitow wiele. Wielka Zuława Malborska (Insula Maior) zewzład prawie oblana jest Wisłą y Nogatem, ciągnie się aż do Frisch-Haffu, a zawiera w sobie więcey iak 2130 włok albo

Łanow.

Łanow, które różnie są podzielone: Do tego ieszcze należy 40 Łanow Miasta Malborge, y 2 Łanow Miasteczka Neuteich nazwanego. W lesie Montawskim, początek swoy bierze Rzeka Tyge, (Tve) która początecznie Swienty się nazywa, przez całą Zuławę w dłuż płynie, miasteczko Neuteich dwoma Odnogami oblewa, a potym pod Haberhorztem do Frisch-Haffu wpada. Wielka Zuława Malborska dzieli się na 5 części, które po Niemiecku, Winkel, kąty nazywają się, mianowicie: Montawski, Szenawski, Lichtenawski, Neuteichski, y Leswicki, a 13 Luterańskich Parafii w sobie zamyka. W pierwższej części jest 5 wsi, między ktorymi 2 Kościelne; w drugiej 7, z ktorych dwie Kościelne; w trzeciej 7, z nich 4 Kościelne; w czwartey, oprocz Miasteczka Neuteich, 8 wsi, między niemi 3 Kościelne; a w piątey 14, z ktorych 3 Kościelne. We wszystkich tych częściach są 4 Krolewskie Folwarki, znaczne dochody mające, mianowicie: Klein-Muntau, Leske, Kaminke, y Kaltenhof. Dystrykt Tygenhoffski, który więcey iak 632 ma Łanow, częścią jest tey wielkiej Zuławy: Oprocz Zamku, y Miasteczka Tygenhof, nad rzeką Tygen, jest tam ieszcze 20 wsi, a między nimi 3 Luterańskie. Graniczący z tym,

G 4

Dystrykt Berwaldski y Barenhoffski, zawiera w sobie 195 Łanow, 15 Morgow y 5 Wsi, z których 2 Kościelne Luteraniskie. Na koniec, do Wielkiej Malborskiej Żuławy należy jeszcze część albo Ką (Winkel) Szarpawski, który ma 96 Łanow, y więcej iak 14 Wsi, a należy do Gdańskiego Dystryktu. Mała Żuława Malborska, leży między Nogatem y Jeziorom Drausen, a przedtym nazywała się Żuława Fiszawska. Pruskie y Holenderskie Łany, oraz z Pastwiskami, tam się znajdują, y osiadłemi, wynoszą na 966 Łanow, 12 $\frac{3}{4}$ morgow. Na Pruskich Łanach jest Wsi 21, a na Holenderskich Łanach y Pastwiskach, 16. Na tey Żuławie są 4 Luteraniskie Parafie. Obiedwie Żuławy Malborskie, do Korony Polskiej 1525 są przyłączone, która, Woiewodę albo Starostę za Naywyższego Ekonoma tamże stanowi, który ma Prym, przed wszystkimi w Polskich Prusiech Starostami. Elbląska Żuława, poczęści także rachuje się do Małej Żuławy Malborskiej. Do pierwfzey należą Wsie Kościelne Fürstenaun, Gros Mausdorf, y Jungfer nad Hafsem; Do drugiey zaś, Wsie Kościelne Neuheyde y Zeyr, do których 7 wsi jest przyłączonych. Zgromadzenia Ewangelickie Oboygą Wyznania, w Malborskich obu

obu Żuławach, doznali od Katolików różnymi czasami, Narużenia Ich Praw, y Religii. Ogółem jest tam 26 Xięzy, ale którzy nie są ziednoczeni wiedne pewne Corpus, ani przez Seniora rządzeni bywają, lecz każdy z nich, w niczym od drugiego nie dependuie; Zkąd często pochodzą Zamieszania. Każde zgromadzenie powoływa swoich Xięzy.

Miasta w Wojewodztwie Malborskim, są:

1) Elbląg, dość wielkie, starym sposobem umocnione, y dobre handlowe Miasto, nad rzeką Elbing, która z Jeziora Drausen wypływa. Na tym miejscu, gdzie teraz stoi, wybudowane jest roku 1239. Pierwszy Przywilej nadany mu jest 1246, w którym też pozwolone Prawo bicia pieniędzy. Nowe-Miasto uprzywilejowane jest 1347. Miedzy Starym-Miastem y Przedmieściem, na którym są Szpichlerze Kupieckie, płynie Elbing, a Stare od Nowego-Miasta oddzielone jest przez row y mur. Domoftwa są wysokie, wąskie y Staroswieckie, prawie iako we Gdańsku, a ulice wąskie. Katolicy, od roku 1616, trzymają wielki Kościół Farny S. Mikołaja, Luteranie zaś mają Kościoły S. Maryi, Trzech-Krolow, S. Duchy, S. Ciała, S. Anny, S. Jerzego, y Kościół Szpi-

Szpitalny S. Elżbiety. Ewangelicy odprawiają swoje Nabożeństwo, na wielkiej Salie w pewnym Domu, równie iako y Mennonici zgromadzią się w Domu. Gynasium jest Luteranńskie. Miasto przed tym było Anzeatyckie; a ponieważ Lubbecką jest osadą tedy też Prawa Lubbeckiego zażywa, jednakowoż w tym swojej osobliwą ma wolnoczynność. Zamek wystawiony 1237, od Mieszczan 1454 zniesiony był. Fortyfikacye, ku Żuławie są podle, ale z drugiey strony nieco lepsze. Z tym wszystkim, miasto te za najmocniejszą Fortecę w Prusiech bywa miane. Osada iey jest złożona z kilku Kompanii Polskiego Woyska Koronnego, w bramach Mieszczanie na Warcie stoią, a Przedmieścia od Żołnierzy Pruskich są osadzone. Miasto, w sprawach Duchownych, ile to być może, bez naruszenia Praw, y różnych Religii, jest pod Biskupem Warmińskim; w Sprawach zas Cywilnych iedynie do Krola należy. 1454. odpadło od Krzyżaków, a pod obronę Polską się udalo. 1626 y 1656 dobrowolnie poddało się Szwedom. W ugodzie Brombergskiej 1658, obiecanoć wprawdzie było Elektorowi Brandeburskiemu Fryderykowi Wilhelmowi, że On ie tak długo w zastawie miał trzymać, aż pokiby mu niebyli wy-

pla-

placone 400000 Talerow, y 1660. znówu go w tym na Pismie upewniono: Iednakowoż On, ani Mi sta niedostał, ani Pieniędzy, chociaż czwartey części ustąpił. 1698 wziął ie był Syn iego, ale 1700 znówu oddał Polakom, y zrzekł się Prawa Zastawnego, ktore do niego miał, zaco mu 300000 Talerow obiecano, y dla pewności tey Summy ze Skarbu Krolewskiego, niektore Kleynoty były dane. Miasto musiało się obowiazać, do teyże Summy dać 50000 Talerow, osadę od 300 Ludzi Piechoty, y 50 Konnych, pod dobrym y doświadczonym Generałem utrzymywać, onę aż do 2000 Ludzi, czaśu potrzeby powiększać, bez wiadomości Krola, Rzeczypospolicey, y Stanow Pruskich nigdy się niepoddawać, y w więkzey czci mieć Religią Katolicką. Ponieważ zaś Elektor zapłaty swoiey niedostał, a tak, mocą Kontraktu, obiał Dystrykt do Miasta należący. 1703 obleżone było od Szwedow, y Kontrybucya włożona, ale Moskale ie potym 1710, od nich przez Szturm odebrali. Dla Jeziora Draufen w bliskości będącego, nazywa się takoz Urbs Drusiana, y drugim jest miastem, miedzy tak nazwanymi Wielkimi Miastami Pruskimi.

Dystrykt Mieyski dzieli się na Elbląską Nizinę y Wyżynę. Do tamtey należy El-

Elbląska Żuława, o ktorej wyżej wzmianka się już stała. Wobudwu, to jest Ewangelickich Wsi Kościelnych, mianowicie: Fürstenau, Gros-Mausdorf, Neheyde, Zeyer, Jungfehr, Preuschmarck, Reichenbach, Pomehrendorf, Trunz, Leazen, y Filia Dorbek.

2) Malborg, dobrze zabudowane miasto Krolewskie nad Nogatem, w barzo przyjemnym, y urodzaynym położeniu na pagorku. Na przeciw Miasta Grobli Żuławska tamuje Rzekę Nogat, ale Fortyfikacyi Zamku szkodzi. Most tutejszy drewniany na Nogacie, długości na 539 Stop, Miastu barzo jest przykry y kolumny, ponieważ Dochody na budowanie y utrzymywanie onego naznaczone wcale niewystarczają. Zamek, dość mocny, pierwey jest, wybudowany, niżeli Miasto: Ponieważ tamten 1281, te zaś 1302 ma bydź wystawione, a Imie mieysca Czantrin, przedtym tam będącego, zniszczone. Na tym Zamku składany bywa Skarb Pruski Krajowy. Obywatele Miasta z większey części są Katolicy, jest iednak tu ieden Kościół Luterski. Przed tym było Rezydencyą Wielkich Mistrzow Krzyżackich. Generały Pruskie alternatą się odprawiają tu y w Grudziądzu. 1460 Polacy, 1626

1626 y 1655 Szwedzi go dobyli. 1644 Zamek pogorzał.

3) Sztum, małe Miasto Krolewskie z Zamkiem, gdzie Seymiki, y Sądy Ziemskie tego Wojewodztwa odprawiają się. Ma bydź wybudowane 149, albo, podług inszych zdania 1278. Polacy 1410, 1454, y 1416 odebrali ie byli Krzyżakom, a 1626 y 56. Szwedzi go dobyli. Niedaleko ztąd leży

Sztumdorf, Wieś, gdzie 1635, do 26 lat przedłużone było Armistitium, między Szwedami y Polakami 1629 do lat 6. tylko umowione.

4) Kiszporg, Miasto Krolewskie, z Zamkiem starym, na gorze założonym 1247, nad rzeką Syrgunen, ktora za Elblągiem w Jezioro Draufen wpada. Tu się odprawiają Sądy Grodzkie całego Wojewodztwa. 1400 pogorzało, a 1626 od Szwedow wzięte było.

5. Neuteich, Miasieczko Krolewskie, na Wielkiej Żuławie nad Rzeką Swenty, 1329 wybudowane; ale 1400 przez ogień, y różne woyny mocno nadwątione było.

Obferw. Między Dystryktem Elbląskim, Warmią, Frisch-Haffem, y Krolestwem Pruskim leży:

1) Sta-

1) Starostwo Tolkmittkie, w którym jest:

(1) Tolkmittsko Krolewskie Miasteczko nad Frisch-Haffem, wybudowane 1365.

(2) Neukirch, Wieś Kościelna.

2) Dystrykt Kadinen, w którym się znajduje: Kadinen, Klasztor; Scharfenberg Zamek obronny; y Rehberg, Wieś.

3. Wojewodztwo Pomorskie, które niegdyś było częścią Pomeranii, y swoje własne miało Xiążęta z Domu Pomorskiego; Ostatni z nich, Imieniem Mestowin zmarłszy 1295 bez Potomstwa, Przemyślałwa H. Xiążęcia Wielko-Polskiego, Dzieńdżicem Kraju swojego uczynił. Ale gdy Margrabiowie Brandeburcy w Państwo wkroczyli, na pomoc mu przyszli Krzyżacy; Iednakowoż Margrabiowie przy Posesysy onego utrzymali się tak długo, aż poki Krzyżacy 1311, u Margrabi Waldemara tej Prowincyi, za 10000 Mark wagi Brandeburskiej niekupili; którą oni aż do roku 1466 trzymali. Przecie potym znowu do Polskiej się dostała. Obywatele przed tym nazywali się Pommerinken, dla różnicy od drugich. Ma swego Wojewodę, który trzecim jest między Pruskiemi,

mi, Podkomorzego, y Miecznika: Starostw zaś 5, mianowicie Człuchowskiego, Tucholskiego, Swieckiego, Tczewskiego, y Puckiego. Wojewodztwo te ma 5 Powiatow, a 4 Sędziow Ziemskich; albowiem Gdański y Tczewski, spólnie mają iednego Sędziego Ziemskiego; Tucholski zaś, Pucki, y Mirachowski, każdy z osobna iednego. Biskup Kujawski, nie tylko tu ma swoje znaczne Dobra, ale też, cały prawie Dystrykt, do iego należy Parafii; Zkład się też nazywa Biskupem Pomorskim, ale do RADY Pruskiej niewchodzi. Część nie iaka Pomeranii jest pod Arcy-Biskupem Gnieźnieńskim. Nayznaczniejsze miejsca są następujące:

1) Gdańsk, Sławne Miasto handlowe y forteca, nad Wisłą, o milę od Morza Bałtyckiego. Dwie małe rzeki Rodaun y Motława przez Miasto płyną; na pierwszej jest młyn o 18 Kołach; druga płynie między Starym y Nowym Miastem dwiema odnogami, które wychodząc z Miasta, znowu się łączą y równie iako Rodaun, w Wisłę wpada. Miasto jest wielkie, podług staroswieckiej Mody piękne, ale z więkzhey części ma wąskie Ulice, dla ganeczkw, przed Domami wybudowanych. Pod każdym prawie Domostwem,

są dobre sklepione piwnice. Obywateľow
 naymniey jest 60000, nierachując wiel-
 Cudzoziemcow, ktorzy, częścią dla han-
 dlu tam przebywają, częścią też tylko
 przejeżdżają. Przywileje y Wolności Ich
 są znaczne: Albowiem, jako trzecie wiel-
 kie Miasto Pruskie, należy do Rady Pru-
 skiej, a tak tedy ma miejsce y głos na
 Seymach Polskich, y przy Elekcji Kro-
 lewskiej, ma Prawo bicia pieniędzy, zbierania
 Bursztynu &c. Krol Kazimierz 1657,
 Magistratowi, Ławnikom y 100 Mężom
 albo Centumviris nadał Godność Szlache-
 cką, aby odtąd nazywali się Nobiles. Mi-
 sto złożone jest, własnie mówiąc, z dwuch
 Miast, Nowego y Starogo Miasta, przy-
 tym z kilku Przedmieścia. Jest tu 12 Lu-
 terkich Kościołow, oprócz tych, które
 są w Łazarecie, Cuchthauzie, y Spinhau-
 zie, 2 Ewangelickie, 7 Katolickich, y Col-
 legium XX. Jezuitow, z niektórymi in-
 nymi Kłafztorami. Luterski Maryi albo
 Wielki Kościół, naywspanialszy jest mie-
 dzy wszystkimi. Pierwszy Xiądz przyniósł
 Seniozem jest Ministerii, ktorego członki
 w Godności y Powadze sobie są równe,
 ale dwa z nich zawsze muszą bydź Docto-
 res Theologiae. W Luteranickim Gym-
 nasiun Akademicznym, jest 7 Professo-
 row, y ieden Lector Polskiego Języka. W

W założeniu y pomnożeniu Biblioteki,
 do Miasta należącey, wiele pracował, y na
 wielkie zarobił zasługi, Adrian Engelke.
 Ratufze na Starym y Nowym Mieście,
 pod którym ostatnim jest Komora, gdzie
 cło od towarow płacone bywa, publiczna
 Waga, y Cekauz, są Staroswieckie Bu-
 dynki. Na Gieldzie, ktora się Artushoff
 nazywa, Mieszczanie Krolowi Augustowi
 III. 1755. Marmurową Statuę wystawili.
 Młyn wielki na Rodaunie, od 18 Kol, miał
 przedtym Miastu każdej Godziny ieden
 Czerwony złoty przynosić, ale teraz tyle
 nieczyni. Miasto te niegdyś było, iedne
 z nayprzednieyszych Miast Anzeatyckich,
 y teraz ieszcze należy do liczby naysta-
 wnieyszych Miast Handlownych w Euro-
 pie. Do tuteyszego dobrego Portu, co-
 rocznie z Morza więcey iak 1000 Okrętow
 wchodzi, które wywożą około 60000
 Łasztow Zboża, (Łaszt ieden na 40 Tale-
 row szacować można) przytym Wełnę,
 Skory, Łoy, Masło, Wosk, Pptasz, Drzewo,
 Futra, y inne towary, które na 12 albo
 1300 Polskich statkach, Wisłą sprowadzane
 bywają: Przywożą zaś, Wina, Korzenie,
 Sukna, iedwabne y wełniane materye,
 Oliwę, Sledzie, Towary Aptekarskie, Sol,
 Zelazo, Ołow, y inne towary. Prawie
 wszystkie Europeyskie Potencye, mają tu
 swoich

swoich Rezydentow, y Konsulow. Oby-
watele z większey części są Luteranie,
naybogatsi zaś, y naycelnieyszi między ni-
mi są Ewangelicy. Miasto ma swoy włas-
ny Garnizon. Fortyfikacye są znaczne,
osobliwie ku Zachodowi y Putnocy, gdzie
Miasto otoczone jest Gorami y Pagorob-
kami, które wyższe są, niż Wieże Mieyskie,
y między ktoremi nayznaczniejszy są Be-
skupia Gora, y Hagelsberg. Na ostatnim
za dawnych czasow był Zamek, który
rownie iako y Gora, od pewnego Czelo-
wieka Imieniem Hagel, tak był nazwany,
ale ten Hagel dla Tyranstwa swojego, w
nim jest zabity, y Zamek iego spalony.
Był też tam Grob Dziedziczny Pana
jakiegoś, czego iasnym jest dowodem
na, lub Statua, także około roku 1664
znaleziona. Niedaleko ztąd, pokazano
nie tylko mieysce, które Moskale 1707
daremnie szturmowali, ale też wielką tra-
gicę, która kilka tysięcy Ludzi, przy tej
okazyi zabitych, w sobie zamyka. 1771
umarło w Mieście 1846 Ludzi; Na Wschodzie
przyšlo 1288 małych y wielkich Statkow
Polskich, z Morza zaś 1014 okrętow;
zboża przywieziono 58060 Łasztow, y
Korcy. Co się Historyi Miasta dotyczy,
możno dowieść z dawnych monumentow,
że stare Miasto Gdansk, około roku 995

dość dobrym już było miastem, a nie Wsią
albo iedynie tylko podłym Miasteczkiem.
Nowe Miasto 1311, od Krzyżakow było
założone, a 1343 wałem y fossą umocnione.
Roku 1454 wybito się z pod iarzma Krzy-
żackiego, a pod pewnymi Kondycjami
podało się Polskiemu Krolowi Kazimie-
rzowi, od ktorego między innymi Przy-
wileciami, otrzymało także Prawo bicia
pienędzy. Ponieważ bez poprzedzającego
stwierdzenia Praw swoich, Krolowi
Stefanowi holdować niechciało, a tak 1577
Banicya nań wyszła, y obleżone było;
Jednakowoż, Sprawa ta przez Posred-
nictwo była ugodzona, y Krol, po Prze-
proszeniu publicznym, znówu Miasto te
przyjąwszy do Łaski, potwierdził Prawa
Jego, y wolne wyznanie Wiary Ewange-
lickiey; Ale musiało Krolowi, pewną
Summę Pienędzy wyliczyć. 1734 przy-
ieto było Krola Stanisława, lecz zato wy-
trzymać musiało, od Woyska Moskiewskie-
go y Saskiego, ciężkie bombardowanie y
obleżenie; Jako się też na ostatek, ponie-
waż wszytka nadzieia pomocy Francu-
skiey wniwecz się obrocila, a Stanisław
drogę do Uyścia znalazł, Elektorowi Sas-
kiemu, Augustowi III. iako swojemu pra-
wdziwemu Krolowi y Panu, poddało.
Niedawno wielkie były sprzeczki między
H 2 Mie-

Mieszczanami y Magistratem, ktore wielką pracą ugodzone, y przez Ordinio Regia Civitatis Gedanensis praescripto 1752 uprzatnione byly, z ktorey nauczyc się można Formy Rządu Miasta, y Prawiekiego, ktorego też tak dalece szanuje, ię różne Religie, y Prawa pozwalają. Do Miasta należy ięszcze

a) Zuława Gdańska, ktora oblana ię od Wisły y Motławy, a 33 Wsie w sobie zamyka, ktore 1400 Łanow wynoszą. Magistrat Gdański, wolnowładny tam Rząd prowadzi, do ktorego naystarszy Burmistrz y 2 Radnych Panow, za Dyrektorow y Inspektorow, ięst wyznaczonych. Dwanaście ięst wsi Kościelnych, mianowicie: Stieblau, Gutland, Osterwik, Wosic, Trenau, Wozlac, Gotteswald, Reichenberg, Käsemark, Groscunder, Leckau, Nassenhuben, ktora ięst Ewangelicka, y 2 Kaplice. Od wsi Stieblau, Zuława Stieblawska Imie swoje bierze. We wsi Gutland pod czas wojny Szańce bywają sypane. W Schmerbloku nad Wisłą iędynie tylko Holendrzy mieszkaią. Motława dziei Zuławę Gdańską od Gdanskiey Niziny, ktora z następującą nie musi bydź pomieszana.

b) Ni-

b) Nizina, Frische Nehrung nazwana, ktora ięst część Ziemi wąska ale długa, między Morzem Bałtyckim, odnogami Wisły, y Frisch-Haffem, ciągnąca się aż do Piławy. Rzecz uwagi naygodnieysza ięst tu Forteca Minda, czyli Weyszelmunda, ktora leży, przy wpadku Zachodniey Odnoży Wisły, do Morza Bałtyckiego, a naprzeciwko iey, z drugiey Strony rzeki, ięst Westerszanc. Imie swoje bierze od uścia Wisły; należy do Miasta, ięst mocna, ma swoy Kościół y Port dość dobry. 1734 dobyła była od Słow. Są ięszcze tu wsie Kościelne, Bohnsak, Schönbaum, Kobbelgrube, Neukrug, Probbernau, y Tiegenort.

c) Wyżyna, na ktorey ięst Miasieczko Hela albo Heel, leżące na samym końcu krzywey y wąskiey części Ziemi, ktora się ciągnie w Morze Bałtyckie, y tak nazwany Pautzkerwik formuje. Tu okręta na Kotwicach stawaia. 1572 Miasieczko te pogorzało. Na tey Wyżynie ięst ięszcze 8 Wsi Kościelnych, mianowicie All Gottes Engeln, Ohra, Muggenhahl, Praust, Gischkau, Loblau, Wonnenberg, Rambeltsch.

2) Oliwa, sławny Klasztor o milę od Gdańska, ktory Xiążę Subisław 1170, lub

H 3

podług

podług innych zdania, Samboryusz Xiążę Pomorski 1178 wyfundował, y Zakonnikami S. Benedykta osadził. 1224 y 1225 albo 36 spalili go, w Pogaństwie iezca zostający Prusacy, a 1432 albo 33 Czeskie Żołnierze, na żołdzie Polskim będące. 1571 od Gdańszczanow był zburzony, który na nowe wybudowanie onego 20000 Żołd tych zapłacić musieli. 1660 na dniu 15 Maia, zawarty tu był pokoy między Szwedami y Polakami, a w roku następującym do Konstytucyi wpisany. Klasztor ten teraz należy do Cyfterfow, których jest 50. Opat ma naywiększe Dochody, a wszystkich Zakonnych Pralatow Polkich Kościół że frzodka niewymownie iest piękny, osobliwie zaś Oltarz wysoki y Ambona, dla wyborney pozłoty, barzo przyjemny oczom sprawuie widok. Liczy się w nim około 40 Oltarzow, które wszystkie iak naylepiej są przyozdobione. Miedzy wszystkimi Kaplicami tam przybudowanymi, naywspanialsza iest ta, która Matce Boskiej poświęcona. W Chorze leżą Kości Fundatora Klasztoru, y Synowiego, pod Marmurowym Grobowcem; Po stronach widzieć można Obrazy wielkich y zacnych Dobrodzieiow, którzy ten Klasztor udarowali. W Klasztorze znajduje się niedaleko weyścia do Kościoła, Stół

Stół marmurowy w Scienie, który, na Pamiątkę wyż wspomnionego Pokoiu, tam iest postawiony. Apteką pięknym porządkiem ułożona. Klasztor ma Prawo zbierania Burztynu. Około niego założone iest Miaszczko dobrze zabudowane,

3) Pucko, Miaszczko z obronnym Zamkiem. Z iedney strony bagniskiem iest otoczone; a teraz znou Ekonomia Krolewska, 1464 po długim obleżeniu Danczyzy, 1626 Szwedzi, a w następującym roku Polacy go dobyli. Morze Bałtyckie, miedzy Gdańskiem y Pautzke, formuie Odnogę Morską, która się Pautzkerwik nazywa.

4) Zernowiec, wspaniały Klasztor Pannien Zakonnych S. Norberta, który 1213 iest fundowany.

5) Sukow, Klasztor P. P. Bernardynek.

6) Paradyż, Maryi nazwany, z Klasztorem Kartuzyanskim, niedaleko Mirachowa, miedzy 2 Jeziorami; Jeden tylko iest Klasztor tego Zakonu, w całych Prusiech.

7) Mirachow, Miaszczko.

8) Białenburkie, Miaszczko.

9) Tczewo, obronne miasto Krolewskie nad Wisłą, wystawione 1209; Przed-
tym

tym nazywało się Sau, y Stolicą Hrabstwa było. Jest tu Klasztor Dominikański fundowany 1288 od Mszczugiusza. 1310 y 1432 albo 33 Mieysce te było spalone, a 1577 znowu pogorzało. Dobyte było 1626 y 1655 od Szwedow. Sądy Ziemskie się tu odprawiają: Przytym ieszcze uważać trzeba Ekonomią Tczewską Krolewską y Kościół Luterański.

10) Skarszow, nad Rzeką Ferfą, Miasteczko Krolewskie z Zamkiem. Do wiary rzecz podobna, że po roku 1180 jest wybudowane. W lat 6 po założeniu swoim, od Prusakow było zburzone, ale w krotce znowu wystawione; potym zaś przez Kupno, lub też Zamianę od Kawalerow S. Jana Jeruzalemskiego, dostało się Krzyżakom. Jest tu Krolewska Polska Kancelarya. Co 4 Niedziele odprawiają się Sądy na których Podiewodzy Sprawy mnieysze decyduie, ważnieysze zaś, sam Wojewoda co Czwierć Roku sądzi. Apellować ztąd można do Piotrkowa.

11) Starogard, Małe miasto Krolewskie nad Ferfą. Kiedy Miasto te, podłym tylko ieszcze było Mieyscem, Subisław Xiążę Pomorski, oddał je był Kawalerom S. Jana, którzy tam Kościół S. Jana wybudowali. Na Mieyscu tym, na którym teraz Miasto

Miasto leży, od Krzyżakow 1339 jest wybudowane, albo odnowione, y ze wfszym skończone: Z ktorego przeniesienia Miasta, Kawalerowie S. Jana wcale niebyli kontenci. 1465 Polacy go dobyli, a 1655 Szwedom poddać się musiało: Tu odprawiają się Seymiki tego Wojewodztwa.

12) Gniew, Krolewskie Miasteczko z Zamkiem, przy wpadku Rzeki Ferfy do Wisły. 1183 dostało się Krzyżakom, którzy tam Fortecę założyli. 1463 Polakom, a 1626 y 1655 Szwedom poddać się musiało. Kościół Farny, Katolicy 1596 odebrali. Za nowszych czasow, pewny Xiążd Luterański, Imieniem Jan Gertz, musiał wystawić Statuę S. Nepomucenowi, ktorego, podług ich udania, miał bluźnić.

13) Nowe, Krolewskie Miasteczko, ktore z iedney strony ma Wisłę, z drugiey zaś błota. Wzmianka Jego, dzieie się iuż w roku 1310. Mieszczanie wypędzili 1458 Garnizon Polski, z kąd też Krzyżacy Miasto obieli, ale znowu 1464 albo 65 Polakom je oddać musieli. 1626 y 1655 Szwedzi do poddania się przymusili.

14) Biszmark, Miasteczko, ktore po kilka razy gorzało.

15) Hamersztyn, Miasto Krolewskie, na początku Rzeki Brdy, ktore się 1466 Polakom poddało. 1719 pogorzało.

16) Friedland Miaszeczo Krolewskie, z Kościołem Luterskim.

17) Landek, Miaszeczo.

18) Swiecie, Krolewskie Miaszto z Zamkiem, nad Wisłą. Zamek od Xiążęcia Swiatopelka 1244, przeciwko Krzyżakom, jest wybudowany; Miaszto potym założone, a 1340 zmocnione, kiedy się 1310 w Moc Krzyżaków dostało. Polacy dobyli go 1454, następującego roku Krzyżacy, a 1466 znowu Polacy. 1655 Szwedzi, a naostatek, w rok potym Polacy.

19) Tuchol, Krolewskie Miaszto z Zamkiem, nad Rzeką Brdą, które niegdys sławne było w wojnach Polskich y Pruskich, y gdzie Sądy Ziemskie odprawiają się.

20) Choynice, Miaszeczo Krolewskie, z Kościołem Luteranńskim.

21) Sluchow, czyli Człukow, Miaszeczo Krolewskie.

4. WARMIA, zewsząd Krolestwem Pruskim otoczona, do żadnego Województwa nienależąca, ale iedynie tylko do Biskupa y Kapituły, tak dalece, że ani Szlachta, ani inni Obywatele, do żadnych Sądow apellować nie mogą. O Biskupie wyżey się iuż mowiło w Introdukcyi do tego

tego Rozdziału. Dystryktu Biskupstwa tego, Biskup ma 2 części, a Kapituła trzecią. Poddani ich, tegoż zażywiają Prawa, ktorego y inisi Prusacy: Iednakowoż mają swoje osobliwe, ktore u nich są ważne, y ktore oni, Ordynacyą, albo Po- stanowieniem Krajowym, nazywają. Mają też oni spólne Seymiki, do ktorych Szlachta, Miaszta, Woytowie, y Wolni (ktorzy od Panżczyzny uwolnieni, y frzodkiem niby są między Szlachtą a Chłopami) należą. Poddani z Generalem Pruskim żadney niemają społeczności, ale Biskup tylko jest tam przytomny, ktory potym to co się na nim stało, y uchwalono było, osobliwie co się Podatkow tycze, Ludziom swoim, w osobnym Zgromadzeniu, przedkłada; Oni zaś, zawize się prawie erzymają zdania Biskupa swego, y Prowincyi Pruskiej. Warminskie Urzędy, Miaszta, y mieysca naycelnieysze, są następujące.

I. Urząd albo Woytostwo Framburg, w którym

1. Framburg, mierne Miaszto nad Frisch-Haffem; Założone jest 1279, a zażywiają Prawa Lubeckiego. Jest tu Kapituła, Kościół zaś leży na pagorku. Mikołay Kopernik, Matematyk sławny, był tu Kanonikiem, y umarł 24 Maia 1543.

2. Blu-

2. Bludau, Wieś Kościelna.

II. Urząd Brunsbercki, gdzie

1. Brunsberg, dość wielkie, y dobre handlowne Miasto nad Rzeką Passarge, która niedaleko ztąd, do Frisch-Haffu wpada. Wybudowane iest 1255, y od Imienia Biskupa Brunona nazwane; Dzieli się na Stare y Nowe - Miasto, iest ludne, y używa Prawa Lubeckiego. Tuteysze Sławne Collegium XX. Jezuitow, było niegdyś Klasztorem Franciszkanskim, a fundowane iest, przez sławnego y Uczonego Kardynała, a Biskupa Warmińskiego Stanisława Hofiusza, dla czego też Hofianum się nazywa. Iest tu też Klasztor Panienski. Tum Warmiński fundowany iest 1260, z 16 Probstwami, dla tyluż Kanonikow. Obywatele 1461 wypędzili z Miasta osadę Polską y złapali Biskupa Warmińskiego, który był z strony Krzyżaków. Król Władisław 1637 przez publiczny dokument albo Diploma, pierwszych tuteyszych kreował Patrycyuszow. Przedtym miasto te należało do wielkich Miast Pruskich, a tak, y do RADY: Teraz zaś, tylko iest pod Biskupem, iako jedynie Biskupie Miasto.

2. Kreutzkirche, Petelkau, Gros-Rautenberg, Tidmansdorf, y Schalmei, są Wsie Kościelne.

III. Urząd Mehlsacki, w którym

1. Mehlsack, Miasteczko z Zamkiem nad Rzeką, Walszą, która do Passarge wpada.

2. Legfen, Peterswald, Tolksdorf, Plastwich, Langwalde, Wufen, Stegmansdorf, Henerkau, Sonnenwalde, Lichtenau, Plauten, Frauendorf, są Wsie Kościelne.

IV. Urząd Ornetski, w którym

1. Ornet, Miasto z Zamkiem nad Drebnicą wybudowane 1316.

2. Migenen, Kroffen, Basien, Open, Benern, Arnsdorf, Kalkstein, Elditen, Wolfsdorf, są Wsie Kościelne.

V. Urząd Helsbercki, gdzie

1. Helsberg, piękne miasto, z Zamkiem wyborynym Rezydencyjonalnym Biskupa Warmińskiego. Ma być wybudowane 1240. Pogorzało 1521. Karol XII. Król Szwedzki, miał tu 1703 swoją Kwaterę. Iest tu też Collegium XX. Jezuitow.

2. Bistein, albo Bischoffstein, Mias-
teczko wybudowane 1325. Krzyżacy
obieli 1455, a 1589 pogorzało.

3. Reimerswalde, Raunau, Reichenberg,
Wernegitten, Stolzhausen, Blanken-
Rogenhäusen, Krekollen, Kiwitten, Schu-
len, Wufslak, są Wsie Kościelne.

VI. Urząd Guttstätski, w którym

1) Guttstad, Miasieczko, nad rzeką
Alle, które 1325 wybudowane, y ro-
nymi czasami wiele wytać musiało.

2. Peterswalde, Regettlen, Glottau,
Qwets, Heiligenthal, Schöliten, Rosen-
gart, Münsterberg, Süßenthal, Eschen-
Nufsberg, są Wsie Kościelne.

VII. Urząd Olsztyniecki, gdzie

1. Olsztynek, Miasieczko z Zamkiem
nad Alle, założone 1367. Należy do Ka-
pituły, która tu ma Ekonomia.

2. Diwitten, Braunsvalde, Neu-Ko-
kendorf, Jonkendorf, Gedkendorf, Schö-
nenberg, Ditterschwalde, Schönbrub,
Grosz-Berting nad Alle: Grislinen, blisko
początku Rzeki Passarge; Wutrinen,
Grosz-Pasden, Klakendorf, Grosz-Kle-
berg, są Wsie Kościelne.

VIII

VIII. Urząd Wartenburski, gdzie

1. Wartenburg, Miasieczko z Zamkiem,
nad rzeką Prafter, założone 1325. Krzy-
żakom się poddało 1455. Pogorzało 1494.

2. Alt-Wartenburg, Lemkendorf, y
Bartelsdorf, są Wsie Kościelne.

IX. Urząd Seeburski, w którym

1. Seeburg, Miasieczko.

2. Bischofsburg, także podte Miasieczko.

3. Ramsau, Grosz-Besslau, Fleming, Frei-
denberg, Lokau, Frankenau, Sigfridswald,
Profitten, Lautern, są Wsie Kościelne.

X. Urząd Rößfelski, w którym

1. Rößfel, Miasieczko z Zamkiem, y
Collegium XX. Jezuitow, do którego, w
bliskości położony Kościół S. Lipki w Kro-
stwie Pruskim, należy.

2. Leginen, Grosz-Cöln, Schellen, Glök-
stein, Santopen, Plausen, Sturmhübel, są
Wsie Kościelne.

3. Bischofsdorf, nad Jeziorem Zain,
Zamek.

II.

II. Mało-Polska Pro- wincya,

ktora też y Wyższą Polską nazywa się
własnie 3 Wojewodztwa tylko w sobie
zawiera, mianowicie: Krakowskie, Se-
domirskie, y Lubelskie; Ale przyłączono
jeszcze są Rus, Wołyn, Podole, Kyo-
y Podlasze. A tak, po sobie następują:

1. Trzy Wojewodztwa, y iedne Xię-
wo, ktore do Małej-Polskiej Wła-
nie należą. Te są:

1) Wojewodztwo Krakowskie, ktore
w sobie zamyka Powiaty: Krakowski, Sp-
decki, Szczerzycki, Proszowski, Xię-
Lelowski, Biecki, Czchowski; Przycym
Xięstwo Siewierskie, y Starostwo Spiskie,
Posłow 6. na Seym obiera. Następujące
mieysca uwagi są godne:

(1) Krakow, Stołeczne miasto całego
Krolestwa, leży nad Rzeką Wisłą y Ruda-
wą, ktora ostatnia, w pierwszą tu wpada.
Własne Miasto Krakow murem jest opa-
sane, y ma wiele Klasztorow y Kościołow,
miedzy ktorymi nayprzedniejszy jest
Kościół P. Maryi. Na Zachodniej stronie
jest Przedmieście, pięknymi ozdobione
ogro-

ogrodami; Podle ktorych jest Pałac Kro-
lewski rekreacyiny, z budynkami do niego
należącymi, Ogrodami, Stawami; y mu-
rem jest obwiedziony. Na Stronie Po-
łudniowey ku Wisle, daie się widzieć ob-
szerny Pałac Krolewski, na Pagorku, albo
raczey na Skale, ktory murem, wieżami
y Balztami jest otoczony, y miastu ma-
mu podobny. Należy do niego, własny
Pałac Krolewski, Kościół Katedralay, 2
inne Kościoły y różne Domostwa. Po-
mieniona Katedra imie swoje bierze od S.
Stanisława, ktory tu był Biskupem, y 1079
od Bolesława II. przy Ołtarzu własną ręką
był zabity, ponieważ się on mu przykrzył
ustawnym swoim napominaniem. Leży
w Srebrney Trunnie. W tym Kościele,
w ktorym Nabożeństwo trwa wednie y
wnocy, jest wielki Skarb; Kleynoty Kro-
lestwa takoz tu bywają chowane, zwła-
szcza: Korona, Scepter, y Jabłko, nadczym
dozor ma Podskarbi Koronny. Krolowie
bywają tu koronowani, y mają swoje Gro-
by. Biskup Krakowski jest oraz Xiążęciem
Siewierskim; O iego wielkiej władzy Du-
chowney w Introdukcji już się mowilo.
Biskupstwo te corocznie przynosi 40000
Talerow. Kapituła złożona jest z 36 Ka-
nonikow, y innych Prałatow, ktorzy
wielkie mają dochody. Podle Zamku jest
Przedmieście Stradom, na ktorym są nie-
ktore

które Klafztory, Kościoły y Szpitale. Z tego Przedmieścia, przeysć można przez most, na drugą stronę Wisły, do Miasta Kazimierza, tak nazwanego y fundowanego od Kazimierza Wielkiego. Miasto te leży na Wschod Krakowa, opasane jest murem, y może bydź wzięte za drugą część całego Krakowa. Naygodniejszy uwagi w nim jest Akademia, do ktorey założenia Krol Kazimierz 1343 początek uczynił, y 1364 dał iey Diploma, ale na dokończeniu Oney Smierć go przeszkodziła, dla tego też 1401 od Krola Władysława Jagieły, y Zony iego Jadwigi dokończona była. Ma ona II. Collegiow, y pod nią takż jest 12 Szkół Grammatycznych, które na różnych mieyscach są w Mieście, y w ktorych początkow Umiejętności, młodzi Akademicy, od Rektora Akademii, podług upodobania do tego wyznaczeni, uczą. Biskup Krakowski ustawicznym jest iey Kanclerzem. Profesſorowie Teologii, Filozofii, Prawa y Nauk wyzwolonych muszą bydź wszyscy nieżonaci y Kapłani. Profesſorowie Medycyny mogą się żenić. Akademia 1549 wielkiej doznała klęski, kiedy wszyscy Studenci na jednym dniu odiechali, rozumiejąc, że się nad ich Społecznością, którzy w małej sprawie, częścią zabici, częścią zranieni byli, niedość

po-

pomiszczono. Jest tu też Collegium XX Jezuitow y Piarow. Z Krakowem własnym łączy się Zydowskie Miasto. Nakoniec, jest ieszcze Ku Połnocy Przedmieście Kleparz, bez muru; ale ma w sobie oprócz innych, Kościół S. Floryana, y Pałac Biskupi. Miasto Krakow jest wielkie, y niegdys barzo wspaniałe y doskonałe; ale teraz znacznie podupadło, kiedy Rezydencya ztąd przeniesiona, y w obudwuch Szwedzkich woynach wiele wycierpieć musiało. Nie jest też teraz tak ludne, iak przedtym było. Niemcy y Włosi przyprowadzili byli handel do wielkiej doskonałości, ale teraz nie jest on tak znaczny. Krakowscy mieszczanie tę mają prerogatywę, że od Rady mieyskiej do Krola tylko apellować można: Krol zaś, Sprawy ich, y Miast Kazimierza y Kleparza, nigdzie indziej, iak w Krakowie sądzić może. Woiewoda Krakowski ma wprawdzie prawo, Radnych Panow obierać, ale ich zrzucić niemoże; Kasztelan zaś, oprócz Imienia y Dochodow, nic niema spólnego z innymi Kasztelanami, lecz przy Doſtoieństwie swoim wolen jest od wszystkich Urzędow; Jednakowoż w Radzie zasiadać musi. Jest tu takż Starosta. Obywatele tuteysy mają Prawo, Dobra Ziemskie kupować, y one dziedzicznie trzymać. Co się

I 2

się Dzieiow Miasta tego tycze, miało to być roku 700 założone, od Polskiego czyli Czeskiego Xiążęcia imieniem Krakusa; ale to jest rzecz wcale niepewna. Biskupstwo rutenyże ufundowane jest w roku 1000. Miasto 1257 otrzymało pozwolenie sędzić się Prawem Magdeburkim. Wiele razy gorzało, iako to, 1241, 1260, 1439, 1462, 1473, 1494, 1504, 1652 y 1702. Powietrze 1707 y 1708 wiele tysięcy Ludzi zgładziło. 1655 od Szwedow obleżone y dobyte było; 1657 musiało się znowu poddać Polakom. 1702 od Szwedow było wzięte.

(2) Promnik, Pałac Krolewski, pół mile od Krakowa, z ktorego nowo-obrańi Krolowie, wiazd swoy do Krakowa miewali.

(3) Szczerzycz, Miasto z Opactwem Cysterskim.

(4) Proszowice, Miasto wstawione Seymikami tego Wojewodztwa, y Sądami Ziemijskimi.

(5) Xiąż, Miasteczko z Ziemstwem.

(6) Lelow, Miasteczko z Sądami Ziemijskimi.

(7) Sądecz, miasto nad Dunaycem; ma swego Starostę Kasztelana mnieyszego, Sądy Ziemijskie, Kollegiatę y Opactwo S. Norberta.

Sądecz

Sądecz Stary, przyozdobiony Klasztorzem barzo bogatym Panien Zakonnych. S. Franciszka.

(8) Czchow, miasteczko wstawione Sądami Ziemijskimi.

(9) Biecz, małe miasto, ma swego Starostę, Mnieyszego Kasztelana y Ziemstwo.

(10) Miechow, Miasteczko, ktorego położenie ma być barzo podobne Jeruzalemskiemu, ponieważ Fundator jego Jaxa z Domu Gryfow, modelusz w Jeruzalemie wziął, na pamiątkę swoiey ram uczynioney podroży. On potym ustąpił tego miejsca, Kanonikom Regularnym Grobu Pańskiego.

(11) Mstow, Miasteczko nad Wartą.

(12) Częstochowa, małe miasto nad Wartą. Wstawione Jasną Górą dla tego, że na niej jest fundowany Kościół y Klasztor Eremitow S. Pawła Pustelnika; gdzie jest Obraz P. Maryi, ktory od S. Łukasza ma być malowany, do ktorego częste bywają peregrynacye. Klasztor jest obronny, y ma swoją własną osadę. 1655 Bez skutku od Szwedow był obleżony. Pod tym miasteczkiem 1665 była potyczka, między woyskiem Krolewskim y Lubomirskich, w ktorey pierwsi przegrali. 1670 Wesele Krola Michała, z Eleonorą, Siostrą Leopolda Cesarza, tu się odprawiało.

13

(13)

(13) Olsztyn, Miaścyczko nad Wartą przyozdobione Zamkiem; ma swęgo Starostę.

(14) Olkusz, małe miasto, wstawione Srebrnemi, y Ołowianemi Kruszcami. Należy do Krola. Gory te przedtym były barzo dobre, ale teraz wody je wcale zalały: Iednakowo mogłyby bydz wyreparowane.

(15) Tyniec, nad Wisłą, wstawiony Opactwem Benedyktynow, ktorego Opat ustawicznym jest Kanonikiem Krakowskim; Krol Kazimierz I fundował je 1046. Największy zaszczyt Klasztoru tego jest, że Zakonnicy w Naukach mocno się cwiczą. Należy do niego 5 Miast y 100 Wsiow. Opat Derślaw, po wielu przeciwnościach, znowu je do dobrego przyprowadził stanu. Mielecki zaś, darował mu swoją Bibliotekę y Kabinet Matematyczny.

(16) Mogiła, Mieysce sławne Opactwem Cysterlow, ktore jest bogate, piękne y obronne; Uwagi jest godne, dla mogiły Krolowey Wandy. Ma dość znaczne Gimnazjum, ktore bywa utrzymywane od Caley Congregacyi Cysterlow Polskich, a frequentowane, od młodych Zakonnikow tegoż Zakonu.

(17) Bochnia, miasteczko wstawione Zupami Solnemi; Na ten czas kiedy te
Zupy

Zupy wynalezione były, to jest 1251. Bochnia wsią tylko była. Niedaleko miasta płynie Rab, mała rzeka, ktora w Wisłę wpada. Około całego miasta są gory y pagorki. Jest tu Gimnazjum. Szyby Solne Bochenkie ciągną się w prawdzie daleko wzdłuż, ale są wąskie. Szerokość ich od Południa na Północ, wynosi około 75 pięciotokciowych prętow; 1000 prętow od Wschodu na Zachod; Głębokość zaś nayszczniejsza 120 y kilka. Sol Bochenka jest nieco przedniejsza iak Wielicka, ofobliwie kiedy głębiey kopią; Wszystkie Sol drobno rąbana bywa y w fasy pakowana. W tych Zupach pracuje około 300 Ludzi. Miedzy Solą znajdują się wielkie szmaty czarnego drzewa skruszonego. Jak daleko się tylko Sol ciągnie, tak jest sucho, że się aż kurzy. Alabastrakoz się znajduje. Bochenkie Zupy są pod dyrekcją Wielickich.

(18) Wieliczka, miasteczko z Zupami Solnemi, miłe od Krakowa. Nie tylko całe miasto jest podkopane, ale ze wszystkich stron miasta, Szyby Solne tak daleko się ciągną iak miasto całe jest wielkie. Od Wschodu na Zachod rozciągają się na 600, od Południa na północ na 200, w głąbi zaś na 80 Prętow, rachując pręt na 5 lokci Drezdeńskich, albo 10 Stop. Iednakowoz

w tym obrębie ieszcze się Sol niekonczy, lecz w głębią y wzdłuż ku Zachodowi y Wschodowi, idzie, kto wie iak daleko. Wszerz zaś ma swoje Granicy. Teraz jest 10 Szyb Solnych, a we frzodku żadnego wcale niema zrzodła. Ulice pod ziemią są barzo przestronne; Na różnych miejscach znajdują się Oltarze y Kaplice, w Soli, albo w skale wyciosane, gdzie przy Crucifixie, lub innym Obrazie iakiego świętego, ustawicznie Swiecy się palą. Miejsca te, gdzie Sol rąbano, albo też gdzie teraz rąbią, nazywają się Komory. Niektóre z nich tak są wielkie, że obforny Kościół mógłby tam stanać: Insze są obrocone, na Magazyny dla złożenia beczek z Solą albo Siana dla Koni; Insze znowu są Staynie, w których, podług okoliczności roboty w poblizszych Szybach, 10 lub 15 par koni, stoi. W niektórych Komorach, gdzie przedtym Woda była, na Scianach y podłodze, znajduie się wiele 1000 Kryształow Solnych, ktore czasem $\frac{1}{2}$ funta y więcey ważą y kiedy wiele światła zaydzie, niewymownie piękne sprawiają widowisko. Miejscami, dla podparcia Gory, są zostawione wielkie Słupy Solne. Liczba robotników tu pracujących, jest około 500 Ludzi; ogolem zaś w Zupach Solnych 700 Ludzi pracuie. Na

Na wierzchu Sol leży w wielkich niekształtownych bałwanach, z których Kwadraty od 30, 40, lub 50 łokci wyrąbywane bywają. Corocznie dobywają Soli więcey iak 600000 Centnarow. Naypoddlejszy y naytańszy Gatunek jest Soli Zieloney; ktora złożona jest z wielu kryształow Solnych różney wielkości, y ktorey beczka (pospolicie 6 Centnarow w sobie mająca) za 22 Polskie Złot; w wielkich zaś bałwanach Centnar za 3 Zł. y gr 20, przedawana bywa. Lepszy Gatunek jest Soli Szybkowey, ktorey beczka 24 Zł. a w wielkich bałwanach Centnar 4 Zł. kosztuie. Trzeci Gatunek jest Soli oczkowatey, a znajduie się w Małych Sztukach z ziemią zmieszany, od ktorey odłączony bywa, y ma kształt Kwadratu, albo Przymi rowne węgły mającego: Naprzedaż iey dobrze niewyrabiaią. Kolor bałwanow Solnych jest ciemno szary, z mieszanym z Zolnym. Aż do roku 1724 warzono wprawdzie Sol, z okruszyn y innych ostatekow, ktore się w Zupach zbierali, ale od tego czasu zaniedbano, dla uspożrzenia drzewa. W soli y w gorach sąmych znajdują się sztuki czarnego drzewa, czasem tak wielkie iak gałęzie; ktorego pospolstwo dla bydła używa. Zupy te, zawsze byli częścią Dobr stołowych Krolewskich,

lewskich, które zazwyczaj były arendowane; iednakowoż czasem sam Krol kazal dla siebie administrować. Dom Morzetynow, dziedzicznie ma dozór tych bierze y corocznie z onychże znaczną bierz Pensyą, ale żadnego Prawa daley do nich niema. Szlachta Mało- y Wielko-Polska, z Zup dostaje corocznie 42299 beczek Soli, którą na swoią y Poddanych swoich potrzebę rozwozić może; Płaci zaś tylko za każdą beczkę 4 Zł. Polskie, chociaż Krolowi samemu 12 Zł. kosztuje. Wy-naleziona ma bydź Sol około roku 1254 y to wprzody w Bochni, potem zaś w Wieliczce, 1644 y 1696 przez nieostrożność ogień się był zaiął w Zupach, który przez długi czas gorzał. W mieście jest Gymnasium.

(19) Woynicz, Miasieczko nad Dunajcem; ma swego Kasztelana.

(20) Lipowiec Miasieczko nad Wisłą z Zamkiem Biskupim na skale, w którym jest więzienie dla Xięży.

(21) Lanckorona, ozdobna Zamkiem obronnym na wysokiej skale, niedaleko którego jest Klasztor na gorze Kalwaryi, gdzie odpusty częste bywają.

(22) Pienin, z Zamkiem od Natury umocnionym, do którego iedyny tylko jest wąłki przystęp.

(23)

(23) Tarnow, Miasie z Zamkiem, Kościołem y 2 Klasztorami.

(24) Jędrzejow, Miasieczko na Granicy Szląskiej y Węgierskiej z Opactwem Cysterlow. 1576 znaczny tu był zjazd Szlachty, która stwierdziła obranie za Krola Stefana Batorego. Rokosz 1607 sławnym takż miasie te czyni.

(25) Miasieczka, Promnik, Rudawa, Czerna, Tenczyn, Oycow, Olwernia, Niepołomice, Skala, Olbrom, Pilica, Ogrodzieniec, Krzepice, Zarki, Kłobucko, Nowy targ.

(26) Hebdow, wstawione Opactwem S. Norberta.

(27) Siewierz, Xięstwo, które należało przedtym do Xięstwa, teraz Baronii Beuten w Szląsku, ale 1443 przedane Biskupstwu Krakowskiemu od Wencesława Xiążęcia Tefzynskiego; Jako też we 3 lata potym, Biskup Krakowski w Poselską ie swoią obiał. Biskupi mają tu władzę najwyższą y w Sprawach Cywilnych, a Xiążęty się tytułują. Korona Polska, niema go za część Kraiu do niey należącego, y Polski Szlachcic Siewierskiego nigdy nie nazwie Bratem. Zamyka w sobie:

a) Siewierz, miasie Stołeczne, z mocnym Zamkiem na wyspie, nad wielkim Jeziorem.

b) Sła-

b) Sławkow, miasteczko, podle którego są Gory srebrne.

c) Benczyn, miasteczko.

d) Czelacz.

e) Modrzew.

(28) Starostwo Spiskie, które z wielkiej części 1412 od Zygmunta Króla Węgierskiego, Władysławowi Jagielowi Królowi Polskiemu, było zastawione, aż do tych czas niewykupione. Obywatele wszyscy prawie są Niemcy, y Luteranie. Cesarzowa Królowa Marya Teresa, 1768 pozwołała 30 Miałom y Miasteczkom, dla Młodzi Ewangelickiej Szkoły budować. Kraiem tym rządzi Polski Vice-Starosta, który w Lubowni ma swoją Rezydencję. A oprócz tego, Magistraty Miałt objerają spólnego Prezydenta, który ma Tytuł Hrabi ale jest pod Vice-Starostą. Miałta, które do Polskiej Części Starostwa tego należą, są następujące:

(1) Lubowna, Zamek na Gorze, nad Popradem, y Rezydencja Starosty Polskiego. 1553 pogorzał. Często był oblężony, ofobliwie w Woynie Hussyjskiej. Niedaleko niego leży, obszerne y ludne Miasteczko tegoż Imienia, które wstawione jest Odpuściami, Targami, y Jarmarkami.

(2)

(2) Podolin, Miasteczko z Zamkiem nad Popradem, które znaczny prowadzi Handel, y gdzie XX. Piarowie Szkołę założyli. Grunta około leżące nie są urodzajne. Za Miałtem jest Kaplica S. Anny na Pagorku, wstawiona Odpuściami. Tuteysze Zdrowe Wody takż są sławne.

(3) Gniazdo, Miasteczko nad Popradem, z Gruntami dość urodzajnymi.

(4) Ober-Rauschenbach, Miasteczko, w którym jest zródło, w Kamień obracające.

(5) Bela, Miasteczko w miłej Rowinie, niedaleko Popradu, które przez częste Pożary niszczało.

(6) Lubica, Miałto nad Rzeczką tegoż Imienia, które za dawnych Czałow, 4 razy było większe, iak teraz, kiedy tylko ma, około 200 Domow. Naybarziej przez ogień spustoszone było, który tu 1659, 1680 y 1708 grassował. Obywatele wyżywienie swoje mają częścią z Handlu Drzewem, częścią z Rolnictwa.

(7) Mateiowcze, Miasteczko nad Popradem, które 1718 całe prawie pogorzał.

(8) Welka, Miasteczko, które zniszczenia jest bliskie, chociaż wielkie y urodzajne ma Pola.

(9) Spiska Sobota, Miasteczko w przyjemnym Położeniu, ma choć niewielkie,

wielkie, ale urodzayne Pola. Cześćło
wprawdzie gorzało, ale znowu dobrze
wybudowane było.

(10) Poprad, Miaszeczeko, którego
położenie, niewymownie jest mile; Po-
nieważ z iedney strony jest Rzeka tegoż
Imienia, z drugiey zaś strony, wielka Ro-
wnina. Przed Pożarem 1718 możniysz
było, iak teraz. Obywatele z Rolnicwa
się żywią.

(11) Strafa, zruynowane Miaszeczeko,
ktore przedtem w dobrym było Stanie.

(12) Werbowo, zle zabudowane y
nieludne Miaszeczeko.

(13) Twarożna, Miaszeczeko, ktore
obfzerne Pole, y dobre ma Lasy.

(14) Ruskinowce, Miaszeczeko, w nie-
urodzaynym Położeniu, ktorego Obywa-
tele, naywięcey się żywią z Handlu Drze-
wem.

(15) Nowa Wieś, miedzy wzszytkimi
tymi Miaszeczkami, naylepiey zabudowa-
ne y naysludnieytsze; Niegdyś Murami
było opasane. Leży nad Rzeką Hernat, a
Obywatele toż się, tak na Rolnicstwo, iako
też na Kopanie w Gorach, y w rzeczy sa-
mey w Gorach blisko leżących kopają
Miedz y Zelazo.

(16) Podhrad, niezłe Miaszeczeko, kro-
re leży pod Spiskim Zamkiem; y w Dzień
Wnie-

Wniebowstąpienia Pańskiego, znaczny ma
Jarmark.

(17) Wlaski, Olaszki, Miaszeczeko nad
Hernatem, ktore niegdyś Łacinską lub
Włoską było Kolonią, iako Imiona Jey
pokazuią; Teraz zaś Niemieckich tylko
ma Obywatelow. Około leżące Pole jest
urodzayne y mile.

Te są naycełnieysze miasta do Polskiew
należące. Pozostała Część Starostwa Spi-
skiego, ponieważ do Węgier należy, więc
tam innych Miaszt szukać potrzeba.

2. Xięstwo Oswiecimskie, przez
lat 274 należało Szląskim Xiążętom Opper-
skiemu y Tetzynskiemu, ponieważ ie Ka-
zimierz Krol Polski 1179 oddał był Xiążęciu
Mieczysławowi. Ale kiedy Jan Xiąże Os-
wiecimski przeciwko Polakom 1453 woj-
nę podniost, przymusił go Kazimierz IV,
Xięstwo te za pewną Summę pieniędzy,
Polszcze ustąpić. Ma w sobie 2 Powiaty
następujące:

a. Powiat Oswiecimski, w którym

a) Oswiecim, małe drewniane miasto
nad Wisłą z Zamkiem takoz dre-
wnianym. Ma zaś swojego Sta-
roste y Kasztelana mnieyszego.

b) Kenty y Zywiec, Miaszeczeko.

b. Po-

b. Powiat Zatorski, który przedtym był Xięstwem osobliwym; Zamyka w sobie.

a) Zator, Miasto z Zamkiem nad Wisłą, w którym się Seymiki y Sądy Ziemskie odprawują.

b) Berwald, miasteczko.

3. Województwo Sandomirskie, które Powiaty Sandomirski, Radomski, Stężycki, Wislicki, Chęcinski, Opoczyński, y Pilznienski w sobie zawiera. Obiera 7 Posłów na Sejm. Uważać zaś trzeba,

(1) Sandomirz, Stołeczne miasto Województwa, na pagorku nad Wisłą. Położenie jego jest barzo przyjemne, dla czego Kazimierz Wielki y inni Królowie, radzi się tu bawili. Umocnione jest przez Kunst y od Natury. Ma swego Wojewodę Starostę y Kasztelana większego; jako też Collegium bogate Kanoników, Collegium XX. Jezuitow, y inne. Zamek leżący na wielkiej skale 1656 od Szwedow minami był wysadzony. Sądy Ziemskie się tu odprawują. Miedzy wszystkimi Starostwami, Sandomirskie jest iedyne, które z osobliwszey prerogatywy, ani w zastaw, ani też w arendę na wieczne czasy, nie może być puszczony. 1259 Tatarowie y Moskale obrzydliwe tu krwie rozlanie sprawili.

wili. 1702 roku 2 Sierpnia Szlachta uczyniła sprzymierzenie się dla Króla Augusta II. Wiary, y Wolności, które też przysięga stwierdziła.

(2) Pilzno, miasto z Starostwem y Sądami Ziemiemi. W Powiecie do niego należącym są małe miasteczka: Sendizow, Zarnowiec, Sokołow, Przecław, Zaklin y Leżajsko wstawione Obrazem NN. Panny. Jako też Zamki, Rzemient, Wiewiork, y Baranow.

(3) Małe miasta Olesnicz, Stobnica, Paczanow, Połaniec z Kasztelanią mnieyszą Stafzow y Osieczno.

(4) Nowe-Miasto, albo Korczyn, miasto z Zamkiem nad Wisłą. Ma swojego Starostę, y wstawione jest Generałami Województw Mało-Polskich. Jest tu też Gimnazjum.

(5) Wislica, Miasto nad Nidą miedzy błotami wystawione. Ma Sądy Ziemskie y Kasztelana mnieyszego. 1136 od Moskalow przez zdradę było wzięte y złupione. W Dzieiach Polskich często o tym miejscu wzmianka się dzieie.

(6) Zborow y Chrobosz, Zamki.

(7) Pinczow, bogate Margrabstwo Wielopolskich. Possessor onego zawsze Myszkowskim się nazywa. Stołeczne miasto jest Pinczow, mające Gimnazjum. Niedaleko

daleko ztąd, lub pod Kliszowem, Karol XII. otrzymał zwycięstwo nad Karolem Augustem

(8) Żydów, Stare Miasteczko, w którym wiele Żydów mieszka.

(9) Rakow, Miasto przedtym ludne w którym Secynianie, albo, jak ich Polacy nazywają, Arianie, Gymnasium i Drukarnię mieli, ale 1643 wypędzeni byli. Katechizm Rakowski ztąd ma Imię swoje.

(10) Chęciny, Miasteczko, gdzie Ołtarz Srebro, y Marmur w gorach się znajdują. Zamek położony jest na wyfokiej skale. Jest tu Starosta y Ziemstwo, Spizowe Góry należą do Krola.

(11) Małogoszcz, Miasteczko, z Kasztelaniją mnieyszą.

(12) Sulow, Miasteczko, z Opactwem Cyfterow, do ktorego niektore pograniczne miasta należą.

(13) Secymin, dobre miasto z Zamkiem na skale. Znajduie się tu Kamień lazuruwy, y Srebro.

(14) Kielce, Miasteczko z Kollegiatą y Pałacem Biskupim. Tuteyżze Góry miedziane należą do Biskupa Krakowskiego.

(15) Radostyc, Opoczno, z Starostwem, Inowłod, Drewic y Sarnowo z Starostwem, małe miasta.

(16)

(16) Stężyca, Miasto nad Wisłą sławne dla Seymu 1575 tam odprawionego, y dla zjazdu Szlachty w roku 1606. Ma swego Starostę.

(17) Radom, Miasto opasane Murem, z Kasztelaniją mnieyszą, Starostwem, Sądami Ziemskimi y Seymickami. Tu się corocznie przez Niedziel 6 Komisja Skarbowa agituie. Ma takoz Collegium XX. Piarow.

(18) Jedlink, w którym jest Gymnasium Akademiczne, Tarnow y Szydłowice małe miasta.

(19) Wąchocko, z bogatym Opactwem Cyfterskim. Ma piękne Kamienie y Kuznie żelazne

(20) Kunow, Miasteczko Biskupow Krakowskich, wstawione pięknymi Marmurami.

(21) Itza, Miasto Biskupa Krakowskiego, gdzie wiele przednich Garkow robią.

(22) Łysa Gora, na ktorey żadnych drzew niemasz, naywyższa jest w całej Polfcze. Na gorze jest Opactwo Benedyktynow S. Krzyż, gdzie wiele jest opustow.

(23) Borzęcin, Miasto Biskupow Krakowskich, wałem y murem otoczone, z Zamkiem. Leży pod samą Łysą Górą.

K 2

(24)

(24) Łagow, Miałeczeko Biskupa Kuia-
wkiego, gdzie wiele garkow robią.

(25) Słupecz, Miałeczeko należące do
Opactwa S. Krzyża.

(26) Opatow, dobre Miałto w żyznym
y przyjemnym położeniu, z wspaniałym
Kościołem. Tu Seymiki odprawują się.

(27) Jwanek Miałeczeko.

(28) Zawichost, Miałto z Zamkiem nad
Wisłą z Kafztelanią Mnieyszą y Kafztorem
Panienskim. 1205 Moskale tu byli zbici.

(29) Czechow, z Kafztelanią mnieyszą.

(30) Miałta Łyła gora, Sieciechow z
Opactwem Benedyktynow, Piotrawin,
Skrzynno, Studzianna, Dzikow, Baranow,
Dąbrowa, Choretnek, Połowiec.

(31) Opactwa Cyfterkie, Koprzywnica,
y Wąchocko.

4. Wojewodztwo Lubelskie,
mające trzy Powiaty, Powiat Lubelski
Powiat albo Ziemie Łukawską, y Powiat
Urzędowski. Wysła 3 Połtow na Seym.
W Duchownych Sprawach należy do
Biskupa Krakowskiego. Uwagi naygo-
dnieysze mieysca, są:

(1) Urzędow, Miałeczeko nad Jezio-
rem, wstawione Sądami Ziemskimi.

(2) Miałta, Kock, Krasnik, Lewartow,
Piaśki, Łenczna, Parczow, Puławy.

(3)

(3) Kazimierz, dobrze zabudowane
miałto między skałami nad Wisłą, znaczny
handel prowadzące. Należy do tych
Miałt, z których złożony jest, tak nazwa-
ny Sąd sześciu Miałt. Karol Gustaw Krol
Szwedzki, 1656 przepawiwszy się tu przez
Wisłę, zbil Czarneckiego, Kafztelana
Kyowskiego.

(4) Lublin, Murem y fossą otoczone,
handlowne Miałto, wielkości pomierney,
z Zamkiem na skale wysokiey, w miłm
barzo y urodzaynym położeniu, nad Rzeką
Bystrzną. Ma swego Woiewodę, Staro-
stę y Kafztelana; tudzież różne Kościoły
y Kafztory, między którymi jest Colle-
gium XX Jezuitow. Na Przedmieściach
mieszka wielu Zydow, którzy tu wspaniałą
mają Bożnicę. Na 3 Jarmarki, które co-
rocznie się odprawują, a każdy z nich trwa
przez cały miesiąc, przyjeżdża wielu Kup-
cow Niemieckich, Greckich, Ormian-
skich, Arabskich, Moskiewskich, Ture-
ckich, y innych. Tu się agituje Trybunał
Mało-Polski; a oprócz tego Sądy Ziemskie
y Seymiki się odprawują. Miałto te 1240
od Tatarow podpalone było; potym zaś
przez nieiaki czas w ręku Moskiewskich
zostawało. 1447 y 1606, wielką przez
pożar poniosło szkodę, a 1656 znowu od
Szwedow spalone było. 1703 dobyli go
Szwec-

K 3

Swedzi; y w tymże samym Roku, odprawował się tu Sejm Extraordynaryjny.

(5) Łukow, Miasieczko mające swego Starostę y Sądy Ziemskie; Oraz Collegium XX Piarow.

(6) Rachow, Miasieczko.

2. WOJEWODZTWO PODLASKIE, albo Wojewodztwo Bielskie, ktore, za Bolesława V. przez Polakow, w Poganstwie zostającym Jacwingom odebrane, a 1596 z Polską złączone było. Litwini, dla niego częste mieli z Polską sprzeczki. W Sprawach Duchownych, należy cale do Biskupa Łuckiego. Trzy Ziemie w sobie zamyka, to jest: Drohicką, Mielnicką y Bielską. Na Sejm posyła 6 Posłow. Uważać w nim potrzeba:

(1) Augustow, piękne Miasto nad Jeziozem, początek swoy y Imie biorące od Krola Zygmunta Augusta. Ma swego Starostę.

(2) Kniszyn, Miasieczko, w którym 1572, dnia 7 Lipca, umarł Krol Zygmunt August. Jest tu Starosta.

(3) Białystok, Miasto, dzielące się na Stare y Nowe. 1753 prawie cale Miasto zgorzało. Na Nowym - Miescie, słiczny jest Zamek, z Ogirodem barzo dobrze założo.

łożonym, należący Hrabi Branickiemu. Można go nazwać Polskim Versailles.

(4) Tykocin, dobre Miasto nad Narwą z wspaniałym Zamkiem, leżącym między błotami na obronnym mieytcu. Sądy Ziemskie się tu odprawują. Krol August II. 1705 postanowił tu, na pamiątkę wierności y stateczności, Order Kawalerski Orła Białego.

(5) Suraz, Wysockie, y Bransk, małe miasieczka: Pierwsze y ostatnie, mają swego Starostę y zaszczycone są Sejmikami y Sądami Ziemskimi.

(6) Bielsk, wielkie ale drewniane Miasto, gdzie Żydzi wielki prowadzą handel. Leży nad małą Rzeką Białą, ktora do Narwy wpada.

(7) Grodeck, Miasieczko nad Bugiem.

(8) Drohiczyn, Małe Miasto nad Bugiem, gdzie Sejmiki, y Sądy Ziemskie odprawują się. Ma także swego Starostę.

(9) Miedzyles, Małe mieysce, z Sądami Ziemskimi.

(10) Mielnik, Miasto nad Bugiem, z Starostwem, Sejmikami y Sądami Ziemskimi.

(11) Małe Miasta, Bocki, Węgrow, Ciechanowiec, Narew, Sieniatycze, Wasilkow.

3. WOJEWODZTWO RUSKIE, przed tym swoje własne miało Xiążętą: ale, gdy 1340, ostatniego straciło, Kazimierz Król Polski, Ruś Czerwoną objął, mocą Prawa Powinnowactwa, y Polską ją uczynił Prowincją. Król Ludwik, Kraie Ruskie, między Węgrzynow podzielił: ktorzy 1396 znowu z nich wypędzeni byli, y chociaż Władysław Jagieło 1412, w pewnym Przy mierzu, Królowi Węgierskiemu Zygmun towi, przez Omyłkę pozwolił, Prawo nieiakieś, na Ruś y Podole sobie formo wać; Jednakowoż Prowincya ta przy Pol szcze została. Ziemie ktore do niego należą, są następujące:

- 1) Ziemia Lwowska, zamyka w sobie (1) Lwow, wielkie, bogate, y dość do brze, choc drzewem tylko, umocnione Miasto, nad Rzeczką Peltew leżące, pa gorkami y Gorami, z ktorych ie widzieć można, otoczone. Ma swego Woiewo dę Kafztelana, Starostę Rzymkiego Kato lickiego Arcy-Biskupa, Greckiego Biskupa, y Ormiańskiego Arcy - Biskupa, ktorzy obydwu z Kościołem Rzymkim są złączeni, Greckie Studium Theologiae Specula tivae, y Collegium Pontificium Clerico rum Regularium Theatinorum, s. Sedis Apostolicæ in Regno Poloniae. Misfionario rum,

rum, Dwa Zamki, ieden w Mieście, a dru gi za Miastem, który leży na Gorze wy sokiey, y miasto Cytadeli zażyć może Kłafz toru obronnego Karmelitow bosych. Oprócz wspaniałey Fary, jest tu ieszcze innych wiele Kościołow, między ktorymi, jest takż ieden Ruski, y ieden Ormiański; są przytym Bogate Kłafztory, osobliwie Kłafztor XX. Dominikanow, rownego so bie w Polszcze niemający, z obrazem P. Maryi; Collegium XX Jezuitow, Gymna sium Akademiczne, Collegium Nobilium, Zbroiownia, publiczny magazin Zboża, 2 Bożnice Zydowskie, y. t. d. Seymiki y Sądy Ziemskie tu odprawują. Miasto pro wadzi znaczny handel. Obywatele są z różnych Narodow zmieszani. Protestan tow wcale nie cierpią. Tuteyże Kato lickie Arcy-Biskupstwo fundowane jest 1361 albo 62, do Haliczu przeniesione 1375, ale znowu iuż tu było 1416. Miasto te 1656 od Moskalow y Kozakow, przez 2 miesiã ce bez skurku oblężone było, a 1672 od Turkow oblężenie wytrzymać musiało, z ktorego się naostatek 80000 Talerow wy kupiło; 1704 Karol XII. Król Szwedzki, przez szturm go dobył, chociaż ieszcze nigdy przedtym dobyte nie było.

(2) Zydaczow, Miasto z Starostwem y Sądami Ziemskimi.

(3) Gliniany, Miasto, pod którym Szlachta Rуска po śmierci Zygmunta Augusta, a 1648 Woyska Polskie zgromadzili się.

(4) Zborow, Miasto, pod którym 1649 między Polakami z jednej, a między sprzymierzonymi Kozakami y Tatarami z drugiej strony, wielka była potyczka, która ostatni przegrali, y 10000 Ludzi utracili, drugiego zaś dnia Ugoda stanęła.

(5) Zolkiew, Miasteczko z Zamkiem.

(6) Zloczow, gdzie jest Collegium XX Piarow, Dalinow, Grodek, Komorna y Jaworow, w którym są Cieplice.

2) Ziemia Przemyska, w ktorej

(1) Przemysl, dobre Miasto, z Zamkiem na Skale. Leży na miejscu urządzonym nad Sanem, y ma swego Kasztelana mniejszego, Starostę Katolickiego y Greckiego Biskupa, z których tam ten należy pod Arcy-Biskupa Lwowskiego, ten zaś złączony jest z Kościołem Rzymskim. Jest tu też Collegium XX Jezuitow; Sądy Ziemskie y Seymiki się odprawiają.

(2) Jarosław, handlowne Miasto nad Sanem, w którym jest Collegium XX Jezuitow, y kilkaset Familii Żydowskich.

(3)

(3) Rzeszow, Miasto z Zamkiem, które dobry prowadzi handel, osobliwie w płotnach, y ma Collegium XX Piarow. W tej okolicy wiele jest Niemcow, których Przodkowie, od Krola Kazimierza Wielkiego, tu są sprowadzeni.

(4) Przeworsk, z Sądami Ziemskimi, Łancut, Felsztyn, Kraficzyn, Dombromil, Drohobycz, Leżajsko, Wisnia, Dubiecz, Samborz, y. t. d. są małe Miasteczka. Samborz, należy do Dobr Stołowych Krolewskich, oraz z Solą która tu na różnych mieyscach, z wod słonych warzona bywa.

3) Ziemia Sanocka, z więkzey części gorzyfta, zawiera w sobie:

(1) Sanock, Miasto z Zamkiem nad Sanem, mające swego Kasztelana mniejszego, Starostę, Sądy Ziemskie y Seymiki.

(2) Krosno, lepsze Miasto iak pierwsze, dobry prowadzące handel, ponieważ Kupcy Węgierscy, swoje Wina y inne towary tu składają. XX Jezuiti mają Collegium.

(3) Brzozow, Dynow, Lesko, Jasliśka, są małe Miasta.

4) Ziemia Halicka, ktorej część Południowo - Wschodnia, leżąca między Dniestrem y Mołdawą nazywa się **Porucia**. Dniestr początek swoy tu bierze. Ma w sobie

sobie Powiaty, Halicki, Trębowelski, y Kołomyjski, a 6 Posłów na Sejm posyła. Uważać trzeba:

- (1) Halicz, Miasto nad Dniestrem z Zamkiem; Przedtym było wielkie, sławne y Stołeczne Krolestwa Halickiego, ale teraz barzo podupadło. Arcy-Biskupstwo Lwowskie 1375 tu było przeniesione, ale niedługo trwało, ponieważ 1416 znowu już było we Lwowie. Miasto te, wstawione Seymikami, y Sądami Ziemskimi; Ma Kasztelana mnieyszego y Starostę. Sol tu takż warzą
- (2) Jurów, Zydaczów, nad Rzeką Stryj, Rohatin, Kaczowce, Martinów, Uście, Monaster, Zawalów, Kakolnik, y Buczów albo Boczowce, są małe miasta.
- (3) Brzezan, dość ludne Miasto, z obrotnym Zamkiem. Polacy 1698 mieli tu swoy oboz.
- (4) Sniatyn, Miasto nad Prutem, y Stołeczne Pokucia, gdzie znaczny jest handel.
- (5) Stanisławów, mające Collegium XX Jezuitów, Trębowla z Starostwem, Złotów, Kołomyja, Dobryłów, Morczów, Tyczemnicze, Plomacze, Jezupól, Kalusza, Woinów, Zarnowno, małe Miasta.
- 5) Ziemia Chełmska, złożona jest z Powiatów, Chełmskiego y Krasnostawskiego,

go, a 2 Posłów na Sejm wysyła. Ma w sobie:

(1) Chełm, Miasto z Biskupstwem: Ale Biskup tu nie rezyduje, lecz w Krashostawie, y należy do Arcy-Biskupa Lwowskiego. Jest tu też Grecki, z Kościołem Rzymskim złączony, Biskup, który jest pod Metropolitą Kyowskim: Miasto wstawione jest Seymikami y Sądami Ziemskimi; Ma swego Kasztelana, Starostę, y Collegium XX Piarów.

(2) Krasnostaw, Miasto rezydencyonalne Biskupa Chełmskiego, z Starostwem. Leży nad Wieprzem, y ma Sądy Ziemskie: Maxymilian Arcy Xiążę Austryacki siedział tu 1588 w więzieniu, będąc od Zamoykiego, pod Byczyną na Granicy Szląskiej zbitym, y do Poddania się przymuszonym.

(3) Łaszczów, Miasteczko.

6. Wojewodztwo Bełskie, ma w sobie Powiaty, Bełski, Lubaczowski, Buski, Horodelski, y Grabowiecki. W nim jest:

- 1) Bełż, obszerne Miasto, mające swego Wojewodę, Kasztelana Większego, Starostę Sądy Ziemskie y Seymiki.
- 2) Busk y Grabowiec, Miasta z Starostwami, y Sądami Ziemskimi.

3)

- 3) Lubaczow, ma swego Kafztelana y Starostę.
- 4) Horodla, Miasieczko z Starostwem nad Bugiem, gdzie Sądy Ziemskie odprawiają się. Na Seymiku tuteyszym 1413 między Polakami y Litwinami, w Urzędach y Prawach, Rowność postanowiona była, wiele Familii Litewkich, między Polskimi przyięto, Herby złączono, y inne Rozporządzenia dla tego uczyniono.
- 5) Rubieszow, Miasieczko.
- 6) Zamość, miasto z Fortecą ktore od sławnego Wielkiego Kanclerza Jana Zamoyskiego fundowane, wspaniałą Farą, y innymi Kościołami, Akademią-teraz wcale prawie zniszczoną (ktorey ustawiczni Kanclerze są Biskupi Chelmscy), Domem Zastawnym (mons pietatis) y znacznymi Przywilejami opatrzone y udarowane. Fortyfikacye Miasta bardzo teraz są podle. Pan Jego nazywa się Xiążęciem Zamoyfkim, y iako Maiorat trzyma. Karol Gustaw Krol Szwedzki 1656 chciał go dobyć, ale bez skutku: W roku zas 1715, dnia 29 Grudnia, niespodziewanie od Sasow dobyte było.
- 7) Szczepczyn, Turobin, Tamogrod, Tomaszow, Tyszowice, Miasieczka, ktore wszystkie prawie należą do Dystryktu Zamojskiego.

8)

8) Sokal, wstawione Obrazem P. Maryi, Olesko, Brody, Podkamienie, Toporow, są małe Miasieczka.

9) Rawa, Miasto, gdzie Krol August II. 1698 Czara Piotra I. przez 3 dni miał u siebie; a 1716 była tu Rozmowa, między Posłami od Skonfederowanych Stanow, y od Sasow.

7. Podole, Kraina jest bardzo urodzayna, ale ktora od dawnych czasow, podległa była częstym Najezdom łupieżnych Narodow, ktorzy ją bardzo pustoszyli. Wiele ma Stad Koni y Wołow. Obywatele są woieni. Przedtym miało swoje własne Xiążęta. Polacy y Litwini, mocno się między sobą w piernastym wieku o ten Kray wadzili: Naostatek 1569 na Seymie Lubelskim, do Polskiej był przyłączony. Dwa w sobie zamyka Wojewodztwa:

1) Wojewodztwo Podolskie, ktore ma Powiaty, Kamieniecki, Latyczewski, y Czerwonogrodzki; a Sześć Posłow na Seym wytyła: Uważać w nim trzeba:

(1) Kamieniec Podolski, Miasto Stołeczne, z Zamkiem przez Naturę barzicy, iak przez Kunst umocnionym, ktory leży na Skale, y niegdyś był miany za mocną Fortecę, teraz zaś mocno jest nadwątłony, iednakowoż najlepsza Forteca w Polfcze.

Kolo

Koło niego płynie Rzeka Smotrycz, która do Dniestru wpada. W Mieście jest Rzym-
ski Kościół, y Ormiański Biskupi, Wojewoda,
Kasztelan Większy, Starosta, y Collegium XX Jezuitow.
Seymiki y Sądy Ziemskie takż się tu odprawiają. Biskup-
stwo Kościelne fundowane jest 1375. Kozacy
1651 daremnie Fortecę w oblężeniu trzymali,
ale 1672 Turcy gwałtem do Podania się przymusili,
y aż w Pokoju Karłowickim 1699 znowu ustąpili.
Niedaleko ztąd jest Forteca, Okopy S. Trojcy nazwana,
w ktorej jest Garnizon.

(2) Paniowce, Forteca niedaleko Kmieńca,
ktorą Turcy 1621 dobyć usiłowali, ale bez skutku.

(3) Latyczow, Miasto z Starostwem Sądami Ziemskimi.

(4) Czerwonograd, Miasto z Starostwem.

(5) Małe Miasta, Grodek, Smotrycz, Donajosce,
Tornawa, Kitaygrad, Szadzienicza, Saraska,
Werbki, Zinkow, Proczenskow, Krasnopol,
Wonkofcz, Kalus (gdzie 1672 Tatarowie byli zbici),
Kuryłowce, Jułtokow, Marianow, Bar-
kow, Berlinec, Jaroslaw, Mochylow, Czerniowce,
Fleżce, Szulaki, Lucznice, Szarygrad, Mezerow,
Bar (w którym jest Collegium

Collegium XX. Jezuitow) Chmielnik, Konstantynow,
Deraznie, Mikutinca, Międzyboce, Plokirow,
Czarne, Ostro, Satanow, Ufiatin, Szala,
Zwaniec, Chorostow, Probozin, Borczowk,
Krybecz, Grudeck, Zbaraz, (gdzie Polacy 1649
oboz swoy mieli, w którym od Kozaków y
Tatarow ciężkie oblężenie wystać musieli)
Tramblow, Tarnopol, Nikulinca, Setrucze,
Janow, Czartkow, Jasłowice, Potok,
Dobrawody, Wisniowicz.

2) Wojewodztwo Braclawskie, zawiera w sobie
Powiaty, Braclawski, Winnicki y Zwinogradzki,
w których się znajduje:

(1) Braclaw, dwoiste Miasto nad Bugiem,
ma swego Woiewodę y Kasztelana. Nazywa się
też Miastem S. Piotra, ponieważ ma w Herbie
swoim obraz jego. 1654 Kozakom było odebrane.

(2) Winnica, Miasto nad Bugiem, ma swego
Starostę, Seymiki, Sądy Ziemskie, y Collegium
Jezuickie. 1650 Kozacy tu byli zbici.

(3) Zwinograd, Miasto Stołeczne Powiatu.

(4) Torgowica, Miasteczko nad Sinuchą,
ktora do Bugu wpada. Imię swoje bierze od
handlu, który się tam, jako w
L. Mieście

Mieście Pogranicznym, prowadzi, a przed tym z Kozakami Zaporoskimi, teraz zaś z Nowymi Serbami, którzy w tej okolicy pod Moskiewką władzą mieszkałą, utrzymywany bywa.

(5) Miasta Felsztyn, Samałowka, Chmielnik, Bractów, Krasna, Copigowka, Murachwa, Tulczyn, Ladicin, Kormagrod, Tomaspol, Langród, Gruska, Busza, Jaruga, Jampol, Kowczeniecz, Kamieniec, Raskow, Czaczanie, Nowe-Konieczpole, Nowogrod, Obodowka, Balanowka, Bercał, Alexandrow, Troczeniecz, Uman, Iwangrod, Sohołowka, Woronowka, Zileke, Sobrik, Monasterycz, Grudeck, Kalnik, Babin, Elius, Piaczesne, Lipowe, Zibotow, Spicinea, Poherwicze, Zbaraz, Pryluka y Kokanow.

8. Wojewodztwo Kyowskie, które jest częścią UKRAINY, o której, y o Obywatelach iey, Kozakach, trzeba pod Moskwą obszerniej szukać. 1569 Kyow z Polską był złączony; 1667 Polska ustała w Ugodzie Andruchowickiej, część, która z tamtej Strony Dniepra leży, z Kozakami oraz, którzy go w swojej mieli władzy, na wieczne Czasy Moskałom; Co 1693 potwierdzono, a Miasto Kyow zupełnie oddane było. Do Pol-

Polskiego Kyowa należą Powiaty, Zytomirski y Owrucki. Obiera 6 Posłow na Sejm. Uwagi godne są:

(1) Zytomierz, Miasto z Starostwem; Sądy Ziemskie się tu odprawiają równie jako y Seymiki, pod czas Pokoju.

(2) Owruć, Miasto z Starostwem; Ma Sądy Ziemskie, y Greckie, z Kościołem Rzymskim złączone, Opactwo Zakonu S. Bazylego.

(3) Krylow, Miasto nad Rzeką Tazmin, która niedaleko ztąd wpada do Dniepra.

(4) Czerin, Woronowka, y Smila, małe Miasta.

(5) Borowicz, Miasto nad Dnieprem, gdzie 1638 Kozacy od Polaków otoczeni, y do wydania Generała swego Paoluka, tudzież 4 najstarszych Komendantów, przymuszani byli.

(6) Korzun, Miasto nad Rossą które około roku 1581 od Króla Stefana wybudowane było.

(7) Bogusław, Moszna, Olszanka, Stawiocha, Strzybowka, Rokitna, Wołodarka, Tabarowka, Pawolocz, Białacerkiew (gdzie Tatarzy 1626 wielką ponieśli klęskę) Harmonowka, Chwaśtow, Czernobyl, są małe Miasta.

(8) Kaniow, Miasto z Opactwem Greckim Zakonu S. Bazylego, ktore z Kościołem Rzymskim jest złączone.

9. Wojewodztwo Wołyńskie, niewymownie urodzajna Prowincya. Obywatele Zboża wszystkiego wypotrzebować niemogą. W lesiech znayduie się Rozmarin Czeski, Szparagi, y inne ziola, których prawie rozeznać niemożna od Ogrodowych. Wołyń 1569 na Seymie Lubelskim z Polską był złączony. Tatarowie 1613 w niewolą poprowadzili z Kraiu tego 30000 Ludzi, y z inną zdobyczą. Wojewodztwo te ma Powiaty, Łucki, Włodzimirski, y Krzemieniecki, a 6 Posłow na Seym posyła.

1) Krzemieniecki, w którym

(1) Krzemieniec, Miasto nad Irwą z Zamkiem leżącym na skale wysokiey. Ma swego Starostę y Sądy Ziemskie

(2) Wisniowiec Miasto z Zamkiem, mające tytuł Xięstwa.

(3) Bazylia, Krasilow, y Konstantinow, Miasta nad Stuczą.

(4) Olanow, Małe Miasto.

(5) Berdyczow y Kodnia, są stare Miasta. W pierwszym, u Karmelitow jest obraz cudowny P. Maryi, któremu 1753 od Papieża przyślana Korona złota, z największymi Ceremoniami włożona była.

(6)

(6) Korczek, Kzwiahel, Ostrozek, Baronowka, y Miropel są małe Miasta nad Stuczą.

(7) Zassaw, Miasto nad Rzeką Horin, ktore z Dystryktem swoim, ma Imię Xięstwa.

(8) Ostrog, Miasto Stołeczne Xięstwa tegoż Imienia, nad Horinem. Jezuici mają Collegium. Jest tu też Collegium Nobilium. Majorat albo Ordynacya Ostrogska, cały niemal zamyka Wołyń, y barzo jest żyzna. Przedtym była Xięstwem. Ostatni Xiąże, Janusz Ostrogski, uczynił 1609 Fidei-commisum, ku pożytkowi Rzeczy pospolitey, y darował ley wiecznymi czasy, wszystkie swoje Miasta y Wsie, tak iednak, żeby nigdy niebyli oddalone, albo rozdzielone. Z większej części Dochodow tych Dobr, od 150 lat, utrzymywani bywaią w służbie Rzeczy pospolitey, 5 albo 600 Żołnierzy; y te rozporządzenie potwierdzone jest przez 7 Konstytucyi Seymowych. Rzeczpospolita różnym Panom Dobra te dawała; ostatnim zaś onych Dzierżawcą był Xiąże Sanguszko, Marszałek Nadworny Litewski: Korona iednak, nad tymi Ordynacyinymi Dobrami, warowała sobie Jurysdykcyą Militarną y Cywilną. Xiąże Sanguszko, chciał na początku roku 1754 Dobra Ordyna-

L 3

dynacyne rozdzielić, z kąd wielkie wstręto się zamieszanie; Krol rozkazał, Sęwę tę aż do Seymu odłożyć; który dla niegody w Interesie Ordynacyi, był zerwany. Potym na Remonstracyą 36 Senatorow poftanowił Krol, ażeby Dobra Ordynacyne, w Administracyą oddane były, ktoremu celowi Komiffyą y Administracyą wyznaczył. Z 10 Komiffarzow każdy co rocznie 12000, z 5. zas Administratorow każdy na rok 8000 Złotych, mieć miał. Dochodow Dobr Ordynacynych; Xiążęciu Sanguszkowi mieli być wyliczone 10000 Złotych, to zaś, coby iefzcze Dochodow zostało, do Warszawy mieć być oddane do schowania. W tym rozporządzeniu Ordynacya została aż do Roku 1758, kiedy Krol, Xiążęcia Janufia Sanguszka, pod wyż wspomnionymi kondycyami, do Possessyi tych Dobr przywrócił.

(9) Miedezynzek, małe obronne Miao nad Horynem, gdzie, Jan ostatni Xiążę Ostrogski, wspaniały Kościół y Klasztor Franciszkański fundował.

(10) Dubno, mocne Miao nad Irwem. Ma Greckie Opaćtwo Zakonu S. Bazylego.

2) Łucki, w którym

(1) Łuck, Luceoria, Miao Stołeczne Wołynia, nad Styrem, z Zamkiem, na którym

którym Biskup Wołyński rezyduje, a Jezuiaci mają Collegium. W Mieście Samym jest Grecki, z Kościołem Rzymskim złączony Biskup, który ma Prym, przed Połockim y Smoleńskim Arcy-Biskupami, y w publicznych Podpisach, zażywa Titulu Exarchie totius Rusiæ. Seymiki tu y Sądy Ziemskie odprawują się. 1429 znaczne tu było Zgromadzenie, na którym Cesarz Zygmunt, z Krolowie, y inni Xiążęta zneydowali się. 1752 większa część Miaofta zgorzała

(2) Czartorysk, Miaofto z Zamkiem.

(3) Powiat Włodzimirski, w którym Włodzimierz, Miaofto nad Bugiem, gdzie Grecki, z Kościołem Rzymskim złączony, Biskup ma swoją Rezydencyą, ktorego Dyecezya daleko się rozciąga, y który chce mieć Rang, przed Greckimi Pótockim y Smoleńskim Arcy-Biskupami, y w Pismach publicznych pisze się Protothronius Metropolitæ Kiowienfis. Ma Sądy Ziemskie, y Biskupstwo Łuckie, naypierwey tu było fundowane.

(4) Otyka, piękne miaofto z Zamkiem, Akademią y Seminarium. Stołecznym jest Xięstwa, ktore Xiążęcemu Domowi Radziwiłow, jako Maiorat, należy. 1752 wielką od Ognia poniofto Szkodę.

L 4

Obferw.

Obferw. W tey Ziemi są 4 Greckie, 1 Kościołem Rzymskim złączone Opactwa, Derman, Zydyczyń, Mielc y Dorohobusk.

10. Wojewodztwo Czerniechowskie, które z więkzey części 1636 Moskwa uste-piła; Zawiera zaś ieszcze w sobie Ziemię Czerniechowską y Nowogrodzką. Miasta jednak, od których oni są nazwane, należą do Moskwy. Seymiki odprawiają się w Włodzimierzu na Wołyniu. Wojewodztwo te ma swego Wojewodę, Kancelana większego, y 2 Starostow. Na Seym 4. Posłow obiera.

III. Wielkie Xięstwo Litewskie.

§. I.

Litwa była niegdyś gorzyftym y nieuprawionym Krajem. Ale, kiedy pod Zygmuntem I. y następującymi Krolami, do większego przyszła Pokoju, Lasy trocha były przecięte, a Rolę z większym staraniem poczęto uprawować. Dodaje ona wiele Popiołu y Potaszu, Zboża y Gryki albo Tatarski; Z miodu barzo smakowite robi Napoje, iako to: Miod, Lipiec, Ma-

Malinnik; Ma wyborne Łąki, piękne Stada Bydel, y Owiec, których Welna barzo jest przednia, znaczny Ryb Połow, dla wielu Jezior, znaydujących się w tym Kraiu; W lesiach są Niedzwiedzie, Wilki, dzikie Swinie, Bawoły, Sarny, y niewymownie wiele Jarząbkow. Z tym wszystkim, chociaż Kray jest dobry, Gospodarstwo iednak barzo jest nikczemne. Rola naylepsza, pusta y nieuprawiona leży, Siano się psuie na wybornych Łąkach, a w Lesiach, przez nieostrożność Pożary się wszczynają. Wszystko, co do Zywności należy, barzo jest tanio, ale między Ludźmi mało jest Pieniędzy, zkad od 100. placą 10 Prowizyi.

§. 2. Religia w Litwie jest Rzymska Katolicka: Znayduie się iednak wiele Luteranow, Ewangelikow, Zydow y Turkow, Grecy zaś naywiększe między Dysidentami mają Prawa. Kray ten, chociaż scistym węzłem z Polską jest złączony, ma iednak osobliwe swoje Prawa, Urzędy; y Woysko.

§. 3. Dziecie naydawnieysze, zawikłane są niepewne y baieczne. Litwa miała swoje własne Xiążęta, którzy z Sasiadami swoimi, Polakami y Moskalami, w częste woyny zawikłani byli. Ryngolt, który w 13 żył wieku, naypierwey przyjął Tytuł Wiel-

Wielkiego Xiążęcia. Familia Xiążęca z
 Wolfztynkim wygasła. Ku Koncowi
 Wieku 13, Witenes Zmuydziń, otrzymał
 Godność Wielkiego Xiążęcia; którego
 Prawnik Jagieło, starał się o Krolewnę
 Jadwigę, pozostałą Cerkę Ludwika, Krola
 Polskiego y Węgierskiego, a koronowaną
 Krolową Polską; obiecuiąc, że On, ze
 wszystkim swoim Ludem, przystąpi do
 Wiary Chrześcianskiej, Litwę z Polską
 złączy, y utracone Prowincye znowu do
 Panstwa przywróci; Co się Polakom barzo
 podobało. Tak tedy, Wielki Xiąże, przez
 Posłow Publicznych był zaproszony, 1386
 przyjechał do Krakowa, był ochrzczony,
 y Władysławem nazwany, a po odprawio-
 nym z Krolową weselu, koronowany. W
 następującym roku wrocivszy się do Lit-
 wy, zniósł stare zabobonne Obrządki,
 wiele 1000 Ludzi namowił do Przyjęcia
 Wiary Chrześcianskiej, ufundował Bis-
 kupstwo Wilenskie, Obrządki Kościelne
 postanowił, 1392 Alexandra albo Witolda,
 uczynił W. Xiążęciem Litewskim, nienar-
 ruzając iednak przez to złączenia się z Kro-
 lestwem, ponieważ Krol najwyższą Wła-
 dzę zatrzymał. Na Seymiku Wilenskim,
 1401 mianym, Unia Litwy przez List Kon-
 firmacyiny stwierdzona była. W. Xiąże
 Litewski 1408 Zmuydź Krzyżakom odebrał.
 Litwi

Litwini, 1413 na Seymiku w Miasteczku
 Horodla odprawionym, Polakom rowny-
 mi są uczynieni, w Urzędach y Prawach;
 wiele ich Familii do Polskich przyjęto, y
 Herby złączono. Postanowiono też było,
 ażeby Litwini od Krola Polskiego brali
 swojego Xiążęcia, Polacy zaś, gdyby Krol
 Ich bez Potomstwa umarł, zaiedno z Li-
 twą Krola obierali. Zmuydź przyjęła
 Wiarę Chrześcianską y Biskupstwo tam fun-
 dowane było, z innymi Urzędami Ducho-
 wnymi. Roku 1499 odnowione było
 Przymierze, 1413 z Litwinami uczynione;
 Do ktorego to ieszcze było przydano, że
 ani Litwini, bez wiadomości Polaków
 Wielkiego Xiążęcia, ani Ci, bez Litwi-
 now Krola swojego, obierać będą. Krzy-
 żacy 1561 poddali y samych siebie, y swoig
 ieszcze pozostałą część Infant, pod Wła-
 dzę Krola Polskiego, iako W. Xiążęcia Li-
 tewskiego, a Xiąże Kurlandzki został Len-
 nikiem Polskim. Na Seymie Lubelskim
 1569, ktory Polacy y Litwini odprawo-
 wali, Wielkie Xięstwo Litewskie, z Kro-
 lestwem tak było złączone, że iednym
 tylko spolnym Ciałem, y pod iednym
 mieli bydź Krolem; ktorego obadwa Na-
 rody w Polzccze obierać mieli: Seym ieden
 zawzse się miał w Warszawie odprawować;
 Oba Narody spolną mieli mieć Radę; y
 Izbę

Izbę Poselską: Monetę rownego waloru, tudzież Przymierza, Woyska Posiłkowe, y. t. d. Nad to, między Stanami Polskimi, naznaczone były mieysca Litewskim Senatorom, y Szlachetnym Posłom Ziemijskim; Inflanty też do Krolestwa się dostały, które aż do tych czas Litwa sobie tylko przywłaszczała. W Konfytucyach 1673, 1677 y 1685 ułożono było, ażeby zawsze trzeci Seym w Grodnie się odprawował; Iednakowoż excypowany był Seym Konwokacyiny, Elekcyiny, y Koronacyiny. Prawa Litewskie z Polskimi porownane były roku 1697.

§. 4. Litwa teraznieysza dzieli się na 9 Wojewodstw, które według porządku, tak po sobie następuią: Wilenskie, Trockie, Połockie, Nowogrodzkie, Witepskie, Brzeskie, Mscisławskie, Minskie, y Inflandskie. Z dwuch pierwszych Litwa własna iest złożona, z następujących zaś 6 Ruś Litewska, która znowu, częścią na Ruś Białą, do ktorey Wojewodztwa, Połockie, Witepskie, Mscisławskie y Minskie, należą; częścią na Ruś Czarną, do ktorey Wojewodztwo Nowogrodzkie, y Powiaty Rzeczycki y Mozyrski liczą się; Częścią zaś na Polesie dokąd Wojewodztwo Brzeskie należy, dzieli się. Do tych Wojewodstw, rachować iest także trzeba Xięstwa, Zmuydz-

Zmuydzkie, y Kurlandskie, które Lennością iest Polską. Każde Wojewodztwo dzieli się na pewne Powiaty; We wszytkich zaś zostawiona iest część kraiu, która samym niby iest Wojewodztwem, a zwyczajnie około naycelnieyszego Miasta leży. Okrom tego, są iestcze w Litwie osobne Xięstwa, które od swoich własnych Xiążąt, rządzone bywaią: Takie są, Słuck, Nieswiż, &c.

Tak tedy opiszę:

I. Litwę samą. Do niey należą:

1) Wojewodztwo Wilenskie, które na Seym 10 Posłow obiera. W nim iest:
(1) Wilno, Miasto Stołeczne Wielkiego Xięstwa Littewskiego; ma swego Wojewodę y Kasztelana więkzszego, leży nad Rzeką Wilią tam gdzie Wilyka do niey wpada. Barzo iest wielkie, a w gorzystym stoi położeniu, na Pagorkach, y 2 ma Przedmieścia, Antokol, y Rudayzkę. Na starym zruynowanym Krolewskim Zamku, iest Zbroiownia y Izba Trybunalska, a na przeciwko 1386 wybudowany wspaniały Kościół, który wielki Skarb konferwuje, y piękną Marmurową Kaplicę S. Kazimierza w sobie zamyka, ktorego Świętego Srebrna Trunna 30 Centnarów ma ważyć. W mieście iest więcey iak 40 Kościołow, między

miedzy ktorymi, jeden Luteranski, Ewan-
gelicki, Tatarski, Grecki, y Zydowita
Bożnica; wszystkie inne są Katolickie.
Dawnieyszego Pustofzenia, ktore Miao-
1610 y 1655 od Moskalow, a 1737 od Og-
nia, wytrzymać musiało, niewspominając;
straciło jednak 1748 przez straszny Pożar,
13 Kościołow, Bożnicę Zydowską, 25 Pa-
łacow, 469 Kamienic, Szpitalow, Dwor-
rkow, Łazien, Klasztorow, Młynow, 146
Sklepow y Aptek, wiele barzo Szpichle-
rzow, y innych Składow Towarow, a
roku 1749, iefzcze 6. Kościołow, Racufz,
8. Pałacow; y 277 innych Kamienic. W
Kaplicy tylko S. Kazimierza, wiele millio-
now zginęło. 1760 znowu, wiele Kościo-
łow, Klasztorow y Domow w perzynę się
obrocilo. Biskupstwo tuteysze fundowane
jest 1387; jest tu też Kapituła, y wiele Du-
chownych y Zakonnikow. Akademia w
Jezuickim Collegium, fundowana jest 1570,
od Biskupa Waleriana Szukowskiego Pro-
tasewicza, a potwierdzona 1579 od Krola
Stefana. Biskup tuteyszy, ustawicznym
iey jest Kanclerzem; a znią złączone jest
Collegium Nobilium. Jest tu takoz Col-
legium XX Piarow, y Greckie Studium
Theologiae Speculativæ. Trybunał Głow-
ny, ktory się tu odprawuie, zaczyna się
drugiego Tygodnia po Wielkiej-Nocy,

a trwa przez 20 Niedziel, potym Sędzio-
wie udują się do Nowogrodka albo do
Minska. Oprócz tego, odprawuą się tu
Seymiki y Sądy Ziemskie. Starostwo de-
penduie od Wojewody. Magistrat, podług
Przywileiu, od Krola Zygmunta Augusta
1568 nadanego, Szlachcie jest rowny; Dla
czego Dzieci Radnych Panow, Dobra
mieć mogą. Ponieważ tu wiele jest Zy-
dow, y Mahomedanow, tedy co tydzień
3 Sabbaty odprawuą się. Miaoito znaczny
prowadzi handel, y Wiciny swoje, aż do
Krolewca posyła. Wybudowane jest 1305
od W. Xiążęcia Giedymina.

(2) Immediate od Miaoita dependujący
Dystrykt, w ktorym

- a) Dubinki, Miaoito Xiążąt Radziwiłow.
- b) Rudniki, Miaoitczko, z pięknym
Zamkiem.
- c) Małe mieysca, Giedroyce, Kierno
y Bystrzyca.

(3) Powiat Lidzki, gdzie

- a) Lida, Miaoito z Zamkiem, y Staro-
stwem. Seymiki się tu, y Sądy
Ziemskie odprawuą.
- b) Bielica, Małe Miaoito nad Niemnem.
- c) Szczucin, ma Collegium XX Piarow.
Jelna, Białogrod, Zermony, Błotno
y Gieranony są małe mieysca.

(4)

(4) Powiat Ofzmiński, w którym

- a. Ofzmiana, naycelnieysze Miasto, z Starostwem, gdzie Seymiki y Sądy Ziemskie odprawują się.
- b. Olsiany, Surwilifzki, Dory, Dołynow, Serweez, Zodziszki, Smorgonie, Miedział, y Hłybokie albo Głębokie.

(5) Powiat Braclawski, gdzie

- a. Braclaw, Stołeczne Miasto, jest obszernie, a leży nad Jeziorem. Ma swego Starostę y Greckie, z Kościołem Rzymskim złączone Opactwo, Zakonu S. Bazylego. Seymiki takżę się tu odprawują.
- b. Jeziorofzce, Dryswiaty, Polikany, Daugielifzki, y Kołtyniany.

(6) Powiat Wilhomirski, w którym

Wilhomierz, Miasto nad Swiętą. Ma swego Starostę Collegium XX Piarow; y zaščzycone Seymikami, y Sądami Ziemskimi.

2) Wojewodztwo Trockie, ktore 8 Pořow na Seym obiera. Do niego należą:

- (1) Troki, wielkie drewniane Miasto między Jeziarami, z 2 Zamkami. Ma swego Wojewodę, y Kasztelana. W tuteyszey Farze, jest sławny Obraz P. Maryi; oprócz tego są iещczę 2 Kościoły. Seymiki

miki y Sądy Ziemskie odprawują się, a Starostwo dependuie od Wojewody. Miasto wybudowane jest 1321, od W. Xiążęcia Gedymina. 1390 pogorzało, a 1655 od Moskalow zburzone było. Niegdyś Xiążęta Litewscy tu rezydowali, ale potym do Wilna przeniesli się. Nazywa się też Nowe Troki, dla roznicy od Starych Trokow, ktore są Wieś, pol mile ztąd leżąca, y Opactwem Benedyktyńskim przyozdobiona.

(2) Od Miasta dependujący Dystrykt, w którym

a. Poporcie, Olita Klucz Krolewski, Przerosl, y Wiszyten.

b. Kalwaria, małe miasto, w Lesie, nad Szeszupą, o 5 mil od Pruskiej Granicy, gdzie 120 Chrześcianskich, a 300 Żydowskich mieszka Familii, ktorzy ostatni wielki prowadzą handel. Należy Domowi Sapielow, ktorzy też mają Kirznę, ztąd o 3 mile.

(3) Powiat Upitki, gdzie

a. Birze, Małe Miasto Xiążąt Radziwilow, z 3 Kościołami, Katolickim, Luterskim y Ewangelickim. Krol Gustaw Adolf, dobył go 1625. Pod Miastem tym, Ziemia się często załamywała, zkad wiele znalazło się Jam, ktore 30, 40, aż do 60, Krokow, w okrag mają.

M

b. Sa-

b. Salaty, Pokroie, Ponienumy, Lin-
kau, Janiszek, Szargaren, y Poniewiez: W
ostatnim jest Collegium XX. Piarow, Sta-
rostwo, y Seymiki się odprawia.

(4) Powiat Kowieński, w którym
a. Kowno, dość dobre handlowne
Miaſto, na tym Mieyscu, gdzie Wilia do
Niemna wpada. Sławne jest dla dobrego
Lipcu, y Miodu; Ma wiele Obywatelów
Niemieckich, Starostę, Collegium XX. Je-
zuitów, z wspaniałym Kościołem, ogolem
10 Katolickich Kościołów, a jeden Luterski,
Seymiki się tu odprawia.

b. Pozoyście, Małe mieysce.

c. Fridensberg, leży o pułtory mil
od Kowna, w Lesie, nad Wilią. Na Gorze
stoi sławny Klasztor, w którym mieszka
24 Pustelnikow Kamadutow. Ten wspaniały
Budynek, założony 1674, Fundator
rowi jego, Wielkiemu Kanclerzowi Li-
tewskiemu, Krzysztofowi Pacowi, 8 bezczel-
złota kosztował. Marmuru tam jest aż do
zbytku. Kościół przyozdobiony jest na
Sklepieniu, wybornym malowaniem Al-
fresco, y innymi Oryginałami Najsławniejszy-
ch Malarzow. Do tego należy Dy-
strykt od 300 Chłopow. Fundator, y
Zoną swoją tu jest pochowany.

(5) Powiat Grodzieski, gdzie

a. Grodno, mierne, y nieporządnie
zabu-

zabudowane Miaſto, które jednakowo Wil-
nie, naylepsze jest w Litwie. Leży nad
Niemnem, częścią na Gorze, częścią zaś
w Dolinie, a inſzymi Gorami jest otoczona
Zamek Stary, niewymownie głęboką Fossą
oblany, jest zruynowany, tak dalece, że w
jednym tylko jeszcze Skrzydle, można
mieszkać. Nowy od przeszłego Krola wy-
budowany Zamek o 2 Piętrach, jest wielki,
piękny, y regularny. Wielka Sala, Izba
Senatorſka, y Kaplica, naypiękniejszy są
miedzy wſzystkimi Pokoiami. Na Dzie-
dzincu stoi piękna Kancellarya. W Mieście
jest 9 Katolickich, a 2 Greckie Kościoły;
Zydzy mają murowaną Bożnicę. Collegium
Jezuickie ma wspaniały Kościół: Nowy
Kościół PP. Karmelitek, także jest piękny.
Opactwo Greckie Zakonu S. Bazylego, zła-
czone jest z Kościołem Rzymskim. Pałac
Radziwiłowski jest barzo wielki, Sapięzyn-
ski zaś, piękny Budynek na Rynku. Ry-
nek, Ulica Zamkowa, y Dziedziniec, są
czyste y brukowane, inne Ulice, nie tak
są w dobrym porządku. 1673 postanowio-
no, a żeby tu każdy trzeci Seym odpra-
wował się. Pod czas Seymu, za najęcie
4 Pokoiow z Stayniami, na mieyscu wy-
godnym, przez 6 Niedziel, po 400 Czer-
wonych Złotych niegdyś placono. Sey-
miki tu y Sądy Ziemskie odprawiają się.
jest

Iest tu też Starosta. Niedaleko Miasta jest, barzo dobrze zabudowany Folwark Krolewski. 1753 całe niemal Miasto zgorzało.

b. Merecz, Krolewskie Miasieczko nad Mereczą, ktorego położenie barzo jest przyjemne, dla czego Krol Władysław IV. często się tu bawił, a 1648, dnia 20 Maja, tamże umarł. Ma Zamek drewniany, y 3 Kościoły.

c. Duspuda, Wafilkow, y Grodek.

d. Suprasl, Stary, y barzo bogaty Grecki Klafztor, Zakonu Bazylego, dokąd, wiele Ludzi przychodzi; z Kościołem Rzymskim jest złączony. Immediate do Papieża należy, a ma Drukarnią y Bibliotekę.

e. Państwo Sereie, należało przed tym do Xiążąt Radziwitow, a 1669 po śmierci Xiążęcia Bogusława, dostało się Corceiego Ludowice Karolinie, z którą się Ludwig Margrabia Brandeburski ożenił, ktoremu ona 1687 Państwo te, dziedzicznie darowała, y po ktorego Śmierci na Dom Brandeburski spadło. Teraz administrowane bywa przez Dzierżawcę Generalnego, który Pieniądze za Arendę, do Pruskiej Krolewskiej Komory w Gumbinie, wypłaca. Zawiera w sobie:

a) Se-

a) Sereie, Miasieczko, w Okolicy gorzyftey nad Rzeką Persą; ma Kościoły, Katolicki, Ewangelicki, y Bożnicę Zydowską. Są też w Sereiach, y około nich Luteranie.

b) 3 Folwarki, y 22 Wsi,

2. Ruś Litewska złożona jest

1) z Polesia, ktore się też Wojewodztwo Brzelkie, Wojewodztwo Brzelcianskie nazywa, a na Sejm 4^{ty} Połtow obiera; Bagna w tym Wojewodztwie tak są wielkie, że samego Morza mają pozor, iako Adlerfeld pisze. Do niego należy:

(1) Brześć, mierne, y mocne Miasto, z Zamkiem na Skale położonym, nad Bugiem, między błotami. Za Miastem jest Pałac Krolewski y Ogród. Ma swego Wojewodę, Kafztelana y Starostę: Seymiki się też odprawują. Tuteysza Sławna Bożnica Zydowska, od Narodu tego, ze wszystkich Kraiow y Państw Europeyskich, tak dla Nauk, iako też dla Promocyi, frequentowana bywa. Iest tam y Biskup Grecki.

(2) Immediate od Miasta dependujący Dystrykt, w ktorym

a. Biała, Miasieczko Xiążąt Radziwitow, y Gymnasium.

b. Wyfokie, Kamieniec, Szereszow, Hrabi Flemingowi należące Miasto, ktore

M 3

1755

1755 niemal całe zgorzało; Janow, Miedzyrzecze, Rosofze, Dukodow, Sławatycze, Kodeń, Ratno, Kobryń, gdzie jest Opactwo Greckie, z Kościołem Rzymskim złączone, Zakonu S. Bazylego; Bereza (z Klasztorem Kartuzyjskim) Chomsk, Mostol, y Zuchowicze.

c. Ibras, mała Forteca, która Jeziorom y błotami prawie zewsząd jest otoczona, y ieden tylko ma przystęp.

d. Horodysk, Opactwo Benedyktynow.

(3) Powiat Pinski, gdzie

a. Pińsk, dość wielkie handlowne Miasto nad Piną należące do Dobrych Stolicych Krolewskich. Leży między wielkimi błotami; Żydzi mają tu swoją Bożnicę a Grecy, których jest najwięcej, swego, z Kościołem Rzymskim złączonego, Biskupa. W tutejszym Collegium Jezuitskim znajduje się Apteka, która w tych Krajach jest coś niezwyčajnego. Iuchty Pińskie, bywają miane za najlepsze w całym Krolestwie. Ma swego Starostę. Seymiki się też tam odprawiają.

b. Wychoniec, Pohost, Lahiszyn, Kozangrodek, Wielicze, Turow, Dawidow, Wysock, Dubrowica, Rokitno, Olewsko y Zabłowicze; Lefczyn, Greckie, z Kościo-

Kościółem Rzymskim złączone, Opactwo Zakonu S. Bazylego.

2) z Czarney Rusi; do ktorey należy:

(1) Wojewodztwo Nowogrodzkie, ktore 6. Postow obiera. W nim jest:

a. Nowogrodek, Miérne Miasto na Pagorku, w którym są różne Katolickie y Greckie Klasztory, przytym Collegium XX Jezuitow. Ma swego Wojewodę, Kaszrelana Większego, Starostę Seymiki y Sądy Ziemskie. Odprawia się takż tu, y w Minsku alternatą Trybunał przez 20 Niedziel, który zaraz po Wilenskim zaczyna się. Zburzone jest 1340 y 1390.

b. Prosto od Miasta dependujący Dystrykt, w którym

a) Nieświż, Rezydencya Xiążąt Radziwiłow, y Miasto Stołeczne Xięstwa y Majoratu, nad Rzeką Uszą; gdzie jest Collegium Jezuitskie y Opactwo Benedyktynow. Szwedzi 1706 tę piękną Fortecę zburzyli.

b) Mir, Zamek, na którym piszą się Radziwiłowie.

c) Naliboki, Stoupee, Swierzno, gdzie Grecy mają Studium Theologiae Dogmaticae & Moralis, y Seminarium; Turczec, Lubez, Koralicze, Sielub, Cyryn, Ikoldz, Kleck, Darew, Mysz, (z Hrabstwem) Polonka, Polonka, w ktorey Żydzi tylko prawie mieszkają; Lipsk, są Miaszczka.

d) Lu-

d) Luchowicze, obronne Miasto z Hrabstwem, pod którym 1660 Kozacy Moskale byli zbici, a 1706 od Szwedów dobyte y zburzone było.

e. Stołowicze, Komendorstwo Johanna Nitow, które Xiążęta Radziwiłowierozdają

c. Powiat Wołkowyski, gdzie Wołkowysk, Miasieczko, w którym Seymiki odprawiają się, Mścibow, Porozow y Nowydwor.

d. Powiat Słonimski, w którym

a) Słonim, Miasto nad Szczarą gdzie Seymiki odprawiają się. Jest też tam Dom Rezydencyi XX Jezuitow.

b) Bytyń, Zyrowice, Łyskow, Kossow, Zelwa y Mosty, Miasieczka. Rozana jest Rezydencya Sapiehow, z Sławnym Obrazem Cudownym.

e. Xięstwo Słuckie, należące do Xiążąt Radziwiłow; w którym jest:

a) Słuck, wielkie drewniane Miasto, z 3 Zamkami, nad Słuczą.

b) Romanowo, Hrozow, Kopyl (z Xięstwem) Cimkowicze, Kiewicze, Siemieżow, Luban, Wielczyny, y Petrykowo.

Obserw. Powiaty Mozyrski y Rzeczycki, należą wprawdzie do Czarney Rusi, ale pod Minskim są Wojewodztwem

3) z

3) z Białey Rusi, dokąd następujące należą Wojewodztwa:

(1) Wojewodztwo Mińskie, które 6 obiera Posłow. W nim są:

a. Mińsk, Miasto nad Swistoczą z 2 Zamkami, y Greckim, z Kościołem Rzymskim złączonym, Opactwem Zakonu S. Bazylego. Zydow jest wiele. Ma swego Wojewodę Kafztelana, Starostę Seymiki, y có lat 2, Trybunał. Vid. Wilno y Nowogrodek. XX. Jezuici mają Collegium. 1656 od Moskalow było dobyte.

b. Prosto od Miasta dependujący Dystrykt, w którym są:

Horodek, Berezyna, Dorshyze, Radziwiłow, Borysow, Zabin, Horodyszczce, z Opactwem Benedyktynskim; Koydanow, Hrebniya, Szack, Dukora, Oczyce, Bohuszowicze, Brodziec, Lubassyn, Swistocz, Słoboda Krolewska.

c. Powiat Rzeczycki, w którym Bobruysk, Hłusko Dabrowickie, Horwal, Rzeczyca, y Chelmicz, Miasieczka.

d. Powiat Mozyrski, gdzie Mozyr, Stołeczne Miasto nad Rzeką Przypeć; Ma swego Starostę y Seymiki; tudzież małe Mieysca, Kimborowka, Babica, Słoboda, Kuźmiloch.

e. Ziemia Rohaczowska; Tu są

a) Rohaczow, Miasto nad Dnieprem, mające

M 5

mające swego Starostę y Seymiki, tak Ziemi swoiey, iako też Powiatu Rzeczyckiego.

b) Jurzec, Pobołowo, Czczerk, Hanuta y Hieronimow.

(2) Wojewodztwo Mscisławskie, które 2 Posłów obiera, y zawiera w sobie:

a. Mscisław, dobrze opatrzone pograniczne Miasto, które Xiążę Smolenski 1386 bez skutku w oblężeniu trzymał. Ma swego Wojewodę, Większego Kasztelana, Starostę, y Seymiki.

b. Mohilow, dość dobre Kupieckie Miasto nad Dnieprem, z którym Moskale znaczny prowadzą handel. Władysław, Syn Zygmunta III. 1616. zgromadził tu Woyska Polskie, z którymi do Moskwy wkroczył. 1654 od Moskalow dobyte było, y chociaż ie Polacy 1660 oblegli, iednakowoż znowu ustąpić musieli: Obywatele zaś 1662 Moskalom odebrali; Osadę częścią przez zdradę uprzatnawszy, częścią też w niewolę zabrawszy.

c. Miedzy Czautami y Szyszowem, 1514 Moskale na głowę byli zbici.

d. Horuki, Dryfzyn, Chwałczowka, Wrakalahow Nowy y Stary nad Dnieprem; Bychow Nowy y Stary, Propoyfk, y Radziwitowo są Małe Miasteczka. S. Onufrii, Greckie z Kościołem Rzymskim złączone, Opactwo Zakonu S. Bazylego. (3)

(3) Wojewodztwo Witepskie, które samo sobie obiera Wojewodę, y 4 Posłów na Sejm. Do niego należy.

a. Witepsk, obronne Kupieckie Miasto nad Dzwina z 2 mocnymi Zamkami, w którym iest Collegium Jezuickie, Collegium Nobilium, y Collegium XX. Piarow. Ma swego Wojewodę, y Starostę, który od Woiewody dependuje; Seymiki też tam odprawiają się. 1654 od Moskalow było dobyte.

b. Prosto do Miasta należący Dystrykt, w którym

a) Newel, mocne Miasto, które 1653 od Moskalow było dobyte; 1678 do Polakow znowu się dostało.

b) Uświatecz, Miasto obronne, w posród pewnego Jeziora, które 1580 Polacy dobyli.

c) Wielisz, małe umocnione Miasto, nad Dzwina, 1580 od Polakow dobyte. 1678 Moskale, którzy ie dawniey byli wzięli, znowu Polakom przywrocili.

d) Ozieryszcze, Gorzyław, Straz, Markowo y Ostrowo, Miasteczka.

e. Powiat Orszański, gdzie są:

a) Orsza, Miasto z Zamkiem nad Dnieprem. Ma swego Starostę Gymnasium Jezuickie, y Seymiki. b) Du-

- b) Dubrowna y Kopyś Miasteczko nad Dnieprem: Ostatnie ma Tytuł Xięstwa
- c) Szkłów, obronne Miasto z Xięstwem, nad Dnieprem, pod którym, Xięski Hetman Litewski Xiąże Radziwiłł, 1661 od Moskalow był zbity; ktorzy Miasto choć z wielką szkodą, bez skutku iedną w oblężeniu trzymali.
- d) Hołowczyn, pod którym Szwedzi, 1708 Moskalow odpędzili.
- e) Kadzyn, Białymisie, Kruhla, Miasteczka.
- 4) Wojewodztwo Smoleńskie, z większej części 1686 Moskale było ustatkowane, y teraz z tylko ma Powiaty, ktore od Smoleńska y Starodubowa, Imiona swoje biorą, a każdy z nich swoje własne ma Starostwo, ktorzy oba w Wilnie rezydują, gdzie też Szymiki tego Wojewodztwa odprawiają dla obrania 4 Posłow na Szym. Starostwo Smoleńskie dependuje od Wojewody, oprócz ktorego, y Biskupa, ma ieszcze to Prowincya Kasztelana Większego. Król Polski, w Listach do Dworu Rosyjskiego, w Tytule swoim nie kładnie Smoleńska.
- (5) Wojewodztwo Połockie, ktorego Woiewodę, Szlachta sama obiera. W nim są:
- a) Połock, obronne Miasto nad Dzwina, z 2 mocnymi Zamkami; ktore znaczny handel

handel prowadzi. Ma swego Woiewodę, Kasztelana Większego, Starostę, Szymiki, na ktorych z Posłow obiera, y Sądy Ziemskie, Przytym Collegium XX. Jezuitow, y Greckie Studium Philosophicum. 1563 od Moskalow było wzięte, ale ie Polacy 1579 znowu odebrali.

- b) Krasne y Kosiany', Miasteczka.
- c) Ula, Forteca nad Dzwina, pod którą Moskale 1564, w Batalii zwyciężeni byli.
- d) Wiazyfcze y Boczeykowo, Miasteczka.
- e) Czafzniki, Miasteczko, gdzie 1567 Moskale byli zbici.
- f) Lepel, Lukomla, Krasnystaw, Czereia, Pyfzne, Woron, Sufza, Kamien, Kublicze, Sielifcze, Ufzawcza, Turowla, Bobynicze, Plifzan, Machirowo, Dzieszna, Dryfła, Sokol, y Niefzcerda, Miasteczka, o ktorych Dzieie wzmiankę czynią.
- g) Hleboborsk, Greckie, z Kościołem Rzymym złączone, Opactwo Zakonu S. Bazylego.

3. Wojewodztwo Inflantkie, częścią iest Inflant, a pospolicie Polskimi Inflantami nazywa się. Kiedy Polska, Inflantow, w Oliwskim Pokoju, Szwedom ustępowała, warowała sobie tę Część, ktora już

iuż Roku 1655, w swoiey miała Mocy. Ma swego Biskupa, Wojewodę, y Kasztelana, a do Polskiej y Litwy spólnie należy. Na Sejm posyła 6. Posłów, mianowicie: 2 Polaków, 2 Litwinów, y 2 Infantczyków. Złożona jest z Powiatów, Dyneburg, Rozitten, Lucen, y Pluzin. Naycelnieysze Mieysca w nich są: Marienhauz, Lucen, Rozitten, Dyneburg, y Kreycburg. W Dyneburgu Seymiki y Sądy Ziemskie odprawiają się, od których, tylko do Sądów Assessorskich, apellować można. Jezuiti też tam mają Dom Rezydencyi. Kreycburg jest Zamek Szlachecki, z Słobodą y Kościołem Luterskim nad Dzwina. Starostwo Rzeżyckie (Rozitten) należy do Familii Korfów w Kreycburgu.

4. Zmuydz, albo Xięstwo Zmuydzkie, które z dawnych czasów do Litwy należało, y pospołu z nią od iednego, lub też od osobliwych Xiążąt, rządzone było oddane, we 4 zaś lata potym, znowu odebrane, a 1411 obiecano, że po Śmierci Króla Władysława Jagieły, y W Xiążęcia Aleksandra, znowu je obeymą. Wiarę Chrześcijańską przyieść 1431, y oprócz Biskupstwa, ielszcze inne niektóre Duchowne Urzędy, postanowione były. W Kraiutym jest wiele Lasów, iednakowoż dosyć ma Gruntów urodzaynych, y niewymow-

nie

nie wiele Miodu. Ma swego Biskupa, Starostę, który ma Władzą Wojewody, y Kasztelana, ktorzy do Senatu należą, y podług upodobania Seymiki nakazać mogą. Dzieli się na 25 Powiatów, których Imiona są: Wilkiyski Wielonski, Eyragolski, Iaswonski, Tendziagolski, Rosieński, Widuklewski, Kroski, Korzszewski, Berzanski, Mały Dyrwiałowski, Wieszwiałowski, Poirurski, Twerski, Wielki Dyrwiałowski, Szawdowski, Telszewski, Uzwentowski, Retowski, Gondynski, Bezynianski, Sorawski, Polongowski y Plotelski. Wszystkie te są pod Starostwem Rosfinskim. Tam też Seymiki odprawiają się dla obrania 2 Posłów na Sejm. Wnim są uwagi godne:

- 1) Wornie albo Miedniki, Miasto z Rezydencyą Biskupią.
- 2) Rosienie, Miasteczko nad Dubistą, gdzie Seymiki y Sądy Ziemskie odprawiają się. Jest też tam Collegium XX Piarów.
- 3) Kieydany, Miasto Xiążąt Radziwiłłów, w którym jest Klasztor y Kościół Karmelicki, Luterski y Ewangelicki.
- 4) Taurogi, Państwo, które ma piękne Stada Koni, y Bydła rogatego, Polowy Ryb, y wiele Zwierzyny. Dostało się do Domu Brandeburskiego, przez Ludowikę Karolinę Xiężniczkę Radziwiłówną, która była za Ludwikiem Margrabią Brandeburskim. Taurogi jest Miasto Stołeczne.

IV.

IV. Xięstwa Kurlandzkie y Semigalskie

§. 1.

Państwa te, wraz z Inflantami y Estlandią na rozmaitych dawniejszych Mappach chociaż bardzo niedostatecznie y z wielkimi omyłkami, są wyrażone. Osobliwie bardzo dobrą, chociaż niedoskonałą ony Mappę zrobił M. Adolf Groot, Xięstwo niegdyś w Windawie, a Syn Jego Adolf Groot dokoczył: Wydana zaś jest 1747 w Norymbergu, u Sukcesorow Homannowych, pod Imieniem Barnikela Naywyśszego Budowniczego Kurlandzkiego, w 2 Arkuszach.

§. 2. Słowo Kurland, w Jezyku Letawskim Kur-Semme, ma wyznaczać to co Juhr-Semme, a po Niemiecku See Land, to jest, Kray, który się w Morze, albo nad Morzem rozciąga. Ku Zachodowi graniczy z Morzem Bałtyckim, ku Poł-Nocy z Inlandzką Odnogą morską, y Inflantami ku Wschodowi, z Litwą własną a ku Południowi, ze Zmuydzią. Długość jego wynosi na 50, a Szerokość, w niektórych miejscach, na 20 Mil, w innych zaś ledwie ma połrey szerokości, ba ku Wschodowi, wcale jest konczary.

§. 3. Kray ten, z więkzhey części, oprócz w Goldynskim, Windawskim, Alfwangskim &c. ma mocne, tłuste, y gliniaste Grunta; wiele Lasow y Błot; Dla tego też Drogi Kurlandzkie tak są zawołane. W Jesieni, y na Wiosnę niskie Łąki są pod wodą, lecz to im miasto nawozu służy. Dawniejsi dobrzy Gospodarze starali się, Miejsca błotniste wyfuszyć, a Stawy z nich poczynić; ktore przez lat 3 Jarzyną zasiewane, a przez drugie lat 3, znowu są pod wodą y Rybami napełnione bywają. Z tym wszystkim w Kurlandyi są dobre Role, wyborne Łąki, piękny Len, Dostatek Ryb Morskich, w Lesiach Niedzwiedzie, Wilki, Ostrowidzie, Lisy, Kuny y Łosie, Zaiące y dzikie Swinie, a osobliwie wielorakie Ptastwo, nad morzem Bałtyckim wiele Bursztynu; Oprócz tego, ieszcze Gory miedziane, Zelazne, Kamienne y Gipsowe; Jako też Wody zdrowe: Najcenniejsze Rzeki, oprócz, pod Inflantami opisaney, Dzwiny, ktora Kurlandya od Inflant dzieli, są: Windawa, po Letawsku Wenta, ktora na Zmuydzi się zaczyna, a pod Miastem Windawą, do Morza Bałtyckiego wpada; Sta, po Letawsku Leela-Uppe, to jest, Wielki Strumień, który te Imie pod Bauskiem bierze, gdzie Mus y Memel, po Litewsku Musz y Niemen, łączą

łączą się. Oba poczynają się na Zmuyde y wszystkie Dwory w Litwie, które na Muszem leżą, nazywają się Pomusz, te zaś które są nad Niemnem, Poniemen. Małe Rzeki są: Abau, Berze, Bartau, Anger Ekau, Sufzey, y t. d.

§. 4. Obywatele częścią są Niemiec częścią Letowie; Tamci, tak sobie tytułowali, że ich uczynili Poddanymi swymi. Dla tego też tu są 2 Języki, mianowicie Niemiecki y Letowski, y w tych obudwu Językach Nabożenstwa we wszystkich się Kościołach odprawują, zwłaszcza pierwey po Letowsku, a potym po Niemiecku. W Mitawie y Libawie jest kilka Letowskich Kościołow. Mieszkania Letow w Semigalii, są Izby wcale od Dymu okurzone, a ponieważ z drzewa tylko mchem prześiętlanego są budowane; y słomą kryte, barzo łatwo spalić się mogą. W samey Kurlandyi porządniey mieszkaią Barzo mało jest Lettow, którzy umieją czytać; czego przyczyną jest niedostatek Szkol. Kurlandia 1522 przyela Wiare Ewangelicką, potym złączyła się 1532 przez osobne Przymierze z Obywatelami Rygskimi; a tak, po Poddaniu się Koronie Polskiej, żadnego w Kraiu tym, nieznaleziono Katolika. Lecz rozne Zamieszkania, które się wsteczely miedzy Xiążętami y Sarm

nem Szlacheckim, y które rozmaite Wyroki y Komisye Polskie za sobą w Kraju pociągnęły, drogę Religii Katolickiey do Kurlandyi otworzyły, y Kościoły Jey zjednaly, tak dalece, że ona teraz wraz z Ewangelicką Aufzpurckiego Wyznania, panuje, y jednakowe ma Prawa, które 1717 y 27 barzo są powiększone. A iako y niektorzy Szlachta Wiare Katolicką przyjąwszy, do Kościołow swoich wprowadzili; Więc, przez to znaczne pomnożenie wzięła. W roku zaś 1758 Kurlandyi dany był Xiążę Rzymski Katolicki. Przez Spowinnowanie się Xiążąt, z Xiężniczkami Wiary Ewangelickiey, y ta wprowadzona była; Iednakże Członki Oney, przez Prawa, od wszystkich Urzędow Publicznych, są wyłączone. Za Panowania Xiążęcia Karola, Zydzi z Kraiu byli wypędzeni.

§. 5. Rycerstwo Xięstw Kurlandyi y Semigalii ma wielkie Prerogatywy, a z wielką bacnością różnicę czyni miedzy starą y nową Szlachtą. Ale ponieważ tylko 1620, 31 y 34, Lustracya Szlachty była, a tak przyzło ieszcze barzo wiele nowych Familii, które, w Regestrach pomienioney Lustracyi, nie są położone; Iednakowoż, podług dawnego, często powtorzonego, y potwierdzonego Prawa, stare

stare tylko Familie, do Godności Publicznych mają być przypuszczane: Szlachta wiele dokłada pilności w Sztuce Wojenney. Szlachcic Kurlandzki ma Prawo Indygenatu w Polsce, tak iako Polki w Kurlandyi, oba zaś w tedy tylko mogą z nim złączonych zażyć Prerogatyw, kiedy tam swoje mają Possessye: Kurlandczyk jednak, niemoże teraz żadney w Polsce dostąpić Godności, kiedy niezostanie Katoikiem; a z przeciwka, Polak Katoik, y nappierwsze w Kurlandyi może mieć Dostojeństwa, oprócz Godności Kanclerskiej. Do Seymow Polskich, Szlachcic Kurlandzka wcale nienależy. Szlachcic, mocą Praw Krajowych, Panem jest Gortakich kolwiek, w Dobrach jego wynalezionych; Ten zaś, który mieszka nad Brzegiem Morfkim, ma Prawo Pobrzedne. Według Ordynacyi 1588 Domy Szlacheckie, tak w Miesciech, iako też na Wsiach, są uprzywileiowanym Mieyscem Ucieczki, z kąd gwałtem brać niemożna tych którzy się tam uciekli. Ordynacya Roku 1454 zakazuje, Szlachcica, dla Zbrodni iakiey do więzienia sadzać, lub Dobra Jego konfiskować, wprzody niż przed Sąd zapozwany, y prawnie przekonany będzie. Insze ielsze Ordynacye, 1569, 76, 87, 88 y 1659, uwalniają ich Poddanych, y Czeladź, od

Po-

Podatkow y Cel, za wszystko to, co do nich należy; a na Dobrach ich, Zolnierzom Gospodą stawać nie wolno. Podług Formuły Decyzyi Ziazdu Szlacheckiego 1634, y Ordynacyi 1676, żaden z nowey Szlachty, aż do trzeciego Pokolenia, dostąpić niemoże iakieykolwiek Godności, albo Urzędu; Za Posta takoz niemoże być obrany; Chyba, żeby się barzo u Rzeczypospolitey zastrzył, lub od dawniejszych Familii był przyięty. Miedzy innymi Przywilejami, nad Poddanymi swoimi wolnowładne mają Panowanie, z Prawem Zycia y Smierci; ledniakże przy Exekucyi Kary Gardlowey, muszą kazać odprawić Sąd należyty, który w Ordynacyach Krajowych, pod karą 100 Złotych jest rozkazany; Kary zaś na ciełe, iedynie są w Moccy Szlachcica, który Chłopa swojego, tyle razy może kazać ćwiczyć Rozgami, ile to za rzecz potrzebną oładzi. Własne ćwiczenie u Pręgierza, przez Ręce Katowskie, równie iako wygnanie, wcale tu nie jest we zwyczaju, ponieważ przez to Dziedziec straciłby Chłopa iednego, ktorego on przecie wszelkimi sposobami zatrzymać usiłuje. Szlachta wszyscy są sobie równi. W Parafiach, wraz z Xiążęciem, mają Prawo Kolacyi, albo podawania Urzędow Duchownych; Oprócz tych, Xiążę ma

N 3

olo.

ofoblive Parafie, ktorzych on tylko iest Patronem; iako też y Szlachta, w ktorzych Kościołach Superintendent, z niektórymi Sąsiedzkimi Xiędzami, nowych Xięży, na rozkaz Szlachty, ordynue y wprowadza Polować mogą, gdzie się Im podoba; Ale za Panowania Xiążęcia Karola, dawnieysze Nadworne Polowania około Mitawy są przywrócone, a Szlachcie zabroniono tam, y na Granicy Xiążęcey polować. Podczas wojny, lub kiedy Obowiązki z Rzeczpospolitą Polską tego wymagaia, odprawia swoią przez Ugody postanowioną, Służbę Konną; a Xiąże swoje Vassallagium, albo Służbę Lenną osobno: Kiedy zaś wszyscy na Konie siadać muszą, Xiąże w Osobie własney powinien ie prowadzić. Sami sobie obierają Putkownikow, y innych Office-row, ktorzy wszyscy są pod Komendą Xiążęcia. Nie są obowiązani iść za Granicę Panstwa swoiego, ieżeli Xiąże dobrowolnie, ku Dobru Rzeczy Pospolitey y Krola, tego uczynić niechce. Xiążęcia swoiego oni barzo szanuią; Iednakowoż, kiedy dobre porozumienie się miedzy Szlachtą, a Xiążęciem ma bydź utrzymane; tedy ten, z wielkim staraniem, wszelkiego podeyrzenia, unikać musi, Naruszenia Ich Praw, nad ktorými oni barzo czuią.

§. 6. Kurlandya przedtym należała do Inflant, y iednakowych z nimi odmian, aż do Wieku 13 doznała. Oboie zawoiowane byli od Krzyżakow, ktorzy też tam aż do 1561 panowali. Lecz, kiedy około tego Czaśu Moskale w Kray wkroczyli, a Krzyżacy żadney dla siebie niewidzieli pomocy: Gotard, Ketler, ostatni Mistrz, Inflant ustąpił Krolowi Polskiemu, iako Wielkiemu Xiążęciu Litewskiemu; a sam od niego wziął dziedzicznie, Prawem Lennym Kurlandya y Semigallia, iako Xięstwo Świeckie. Takim sposobem, Xięstwo Kurlandzkie poczęło się 1561, a nowy, pod obronę z Litwą złączonego, Krolestwa, wzięty Xiąże, zupełnie wprowadził Wiarę Ewangelicką. Pod 6. Xiążęciem Fryderykiem Wilhelmem, Kray ten, na początku 18 Wieku, od Szwedow y Moskalow barzo był nagabany; Lecz, iak się on, 1710 z Anną Moskiewską Cesarzowną ożenił; ta, po iego, 1711 zasłzey Smierci, w Possessyi Xięstwa, pod opieką swego Wuia, Cara Piotra I, została, chociaż ielzcie żył Ferdynand, Brat Oyca Xiążęcia Niebofczyka; ktorzy, nie dla Odmiiany Wiary, iako niektorzy fałszywie rozumieią, ale dla tego z Szlachtą wielkie miał kłotnie, że naywięcey za Granicą się bawił, y w nieprzytomności chciał rządzić; przytym, że

że Zastawnikow, gwałtem z Dobrych
 cych wypędził. Dla tego, 1717 ofobli-
 Komisya, z Polskicy do Kurlandyi, mu-
 ła być wyprawiona. Zamysłano wpa-
 wdzie, Annę Wdowę Xiążęcia, wydać
 Jana Adolfa Xiążęcia Weisenfelskiego.
 Ale to do skutku nieprzyšlo, rownie
 Zamąż poyscie Oney za Margrabie Bran-
 deburg-Szwedzkiego. Dla tego, Stany
 Polskie miedzy sobą naradzali się, iakby Kra-
 ję Polskie przyłączyć, y na Wojewod-
 ztwa podzielić mogli, Stany Kurlandzkie
 zaś, o Wiare swoją y inne Przywileje
 obawiając się, a na Zakaz Krolewski nie-
 ważając, ku Końcowi Miesiąca Czerwca
 1726, w Mitawie Seymik Extraordynary-
 ny złożyli, y na nim, Morica Hrabie
 Saskiego, Syna Przyrodzonego Polskiego
 Krola, ze wszystkim Jego Potomstwem
 Płci Męskiej, za Sukcessora Ferdynanda,
 po Smierci Onego, naznaczyli. Ktoemu
 Obraniu, nie tylko Xiążę Ferdynand sprze-
 ciwił się, ale też Polska 1727 na Seymie
 Grodzieńskim, za nieważne je ogłosiła, y
 Złączenie Kraiu tego z Krolestwem, po
 Smierci Ferdynanda, nowym Prawem
 stwierdziła. Patryotycznie myślący Kur-
 landczycy, mocno się uskarzali nad tym,
 że Rzeczpospolita Polska odważyła się na-
 ruszyć

russyc Ich wolność, y dowodzili, że Stany
 Kurlandzkie, od Przodkow swoich wie-
 tego Prawa Obierania Xiążęcia, żadnym
 sposobem aż do tych czas nieutracili.
 Odwoływali się przytym, na Ugody Pod-
 dania się, w których postanowiono, ażeby
 Kurlandya wiecznymi Czasfy, posrzedni-
 czą (mediatam) Zwierzchność Niemiecką,
 a tak tedy y Prawo, czasu potrzeby, obie-
 rania Xiążęcia, zatrzymała. Ale, ia w
 Relacyi moiey daley postępuję. Kiedy po
 Smierci Piotra II. Anna Iwanowna w Roku
 1730, na Tron Rosyjski wstąpiła, Xiążę
 Ferdynand 75 lat mający, ożenił się z Jo-
 hanną Magdaleną, Xiężniczką Sasko-Wei-
 senfelską y 1731 przez Posła swojego Fry-
 deryka Bülowa, w Warszawie zwycza-
 ne od Krola Prawo Leństwa otrzymał.
 Ale, ponieważ On Krajowi niedowierzał,
 y rozumiał, że pełen jest Malkontentow
 y Nieprzyjaciol, w rzeczy samey do Pos-
 fessyi onego nieprzyshedł. Tymczasem,
 Cesarzowa Anna, po Smierci Krola Pol-
 skiego Augusta II, Woysku swojemu do
 Kurlandyi wkroczyć kazala, mając ią za
 Mieysce barzo sposobne do Woyny, y
 Założenia części nieiakiey Magazynow.
 Taż fama, w roku 1732, Dworowi Pol-
 skiemu oznaymie kazala, że nigdy, na
 złączenie Kurlandyi z Krolestwem, nie-
 pozwoli,

pozwole, ale, iako Leństwo Rzeczypospolitey, pod własnymi Xiążętami będące, przy Prawach Iey utrzymywać będzie. Tym tedy Rzeczpospolita Polska nakoniec kontentować się musiała, y 1736 na Seymie Pacifikacyi w Warszawie ustanowiła, ażeby po wygaśey, z Xiążęciem Ferdynandem, Ketlera Familii, Xięstwo Kurlandzkie, przez wolną Elekcyą Stanow, swoje własne miało Xiążęta. Gdy tedy w następującym Roku po Śmierci Ferdynanda, na Rekomendacyą Imperatorowey Rosyjskiej, Naywyższy Iey Podkomorzy, Rzelzy Niemieckiey Hrabia, ERNEST JAN BIRON, Szlachcic Kurlandzki, Xiążęciem był obrany; Elekcyą tą, 1737 przez Senatus Consilium, w Frauenstademie była stwierdzoną, a nowy Xiąże, przez Postow swoich Pelnomocnych, 1739 w rzeczy samey Prawo Leństwa otrzymał. Lecz, Szczęście Jego niedługo trwało; Ponieważ Anna Cesarzowa Rosyjska, 1740 kazała go z całą Familią do więzienia wśadzić, a 1741 na wygnanie posłała. Stany Kurlandzkie obrali wprawdzie 1741 Xiążęcia Brunswicko-Wolfenbütelckiego, Ludwika Ernesta, Brata Męża Imperatorowey Rosyjskiej, za nowego Xiążęcia; Ale ta Elekcyą nigdy do skutku nieprzyszła, y bez Gwałtu przyiść niemogła. Senatus Consilium

1758

1758 Xięstwo te za wakujące ogłosiło, a Karol Krolewicz Polski Xiążęciem był obrany, ktoremu Imperatorowa Elżbieta dogadzając, wżyskich swoich Pretensyi na te Xięstwo zrzekłą się. Na początku 1759 otrzymał Prawo Lenności: ale Stany Kurlandzkie niechcieli pierwey holdować, aż poki nowy Xiąże pewnych Rewersatow, ktore się Běspieczństwa Wiary Ewangelickiey dotyczyli, od siebie nie dał; Co gdy się stało, w tymże ietzczce Roku, Przyśięgę wierności wykonali, 1762 Rzeczy uwagi godne z strony Kurlandyi przytrafiły się: Albowiem, nayprzed Piotr III. Cesarz Moskiewski, Xiążęcia Ernesta Jana z całą Jego Familią, z Jarostawia, gdzie się on przez wiele lat bawił, znowu przywołał, y zupełną mu dał wolność: Potym zaś te miał Przedsięwzięcie, ażeby po Zrzeczeniu się Kurlandyi Xiążęcia Ernesta Jana, mógł dopomocz Wujowi swemu, Jerzemu Ludwikowi Xiążęciu Holstyn. Gottorpskiemu, do Godności Xięstwa Kurlandyi y Semigalii. Ale, ponieważ Detronizacya y Śmierć Jego, przeszkodziła mu te Przedsięwzięcie do skutku przyprowadzić, więc Cesarzowa Katerzyna II, Xiążęciu Ernestowi Janowi, nie tylko wżyskie, przed tym do niego w Kurlandyi należące Dobra, ktore aż do tego czasu w Dyspozycyi Mo-

Moskiewskiey byli, oddała; ale go też, z całą Jego Familią, do Kurlandyi puściła, upewniając Ich o Łasce swoiey y Protekcyi. Tym czasem Xiążę Ernest Jan, z Petersburga pod dniem 20 Lipca napisał do Stanow Kurlandzkich Reskrypt, w którym się sprzeciwiał Seymikowi, od Xiążęcia Karola na dzien 5 Sierpnia naznaczonemu, y ogłosił, że, iako on do żadnego występku przeciwko Rzeczy pospolitey y Krolowi Polskiemu nie poczuwa się, nigdy też niezechce, nabytych Praw swoich na Xięstwa Kurlandyi y Semigalii, ustąpić. A tak przeszły Seymik bez żadnego był skutku, Xiążę zaś Ernest Jan, dnia 23 Sierpnia St. St. z Petersburga wyjechał, chcąc Kurlandya, znowu w swoją obiąć Possesya: Jako też w rzeczy samey teraz nad nią szczęśliwie panuje.

§. 7. Tytuł Xiążęcy jest: z Łaski Bożey My - - Xiążę Kurlandyi, Infant, y Semigalii. Herb Kurlandzki ma 4 Pola. W pierwszym y czwartym, jest Lew Czerwony z Koroną złotą, w białym Polu, dla Kurlandyi; a dla Semigalii, w drugim y 4tym Polu, Połowa Łosia koronowana, z przyrodzonymi brunatnymi Farbami, w błękitnym Polu. We Szrodoku Tarczy, leży mała, w dłuż na 2 Pola podziel-

dzielona Tarcza posrzednia, ktora za Panującą idzie Familią. Około Herbu zawieszony jest Płaszcz Xiążęcy Purpurowy z Sobolami, ktory trzymają dwa Lwy koronowane; Cały zaś Herb przykryty jest Kapeluszem Xiążęcym.

§. 8. Dochody Xiążęce mają być bardzo znaczne, a Ekonomie Jego, więcey iak trzecią Część całego Kraiu wynoszą. Ponieważ zaś oprócz tego, Państwo, do Kupiectwa bardzo wygodnie, nad morzem leży: Więc Xiążę Kurlandzki może się mocno zbożać, byleby był oszczędny. O dostatkach Xięstwa tego, łatwo ztąd można sądzić, że Xiążę Jakob 44 Woiennych, a około 75 Kupieckich Okrętów trzymał; Przytym w inszych Częściach Swiata, kosztowne miewał Zamyśły, a osobliwie chcąc w Ameryce nową założyć Osadę. Pod czas Woyny, kiedy Woyska Cudzoziemskie Państwo te Podatkami obciążali, Dom Xiążęcy brał zawsze trzecią część onych na siebie; lecz Rycerstwo tym niekontentując się Inkwizycyi żądało, na ktora Xiążęta nigdy niezezwolili.

§. 9. Podług Formy Rządu Xięstw Kurlandyi y Semigalii, ktora 1617 przez Komisya Polką postanowiona była, jest tam

ram 4 Naywyższych Konfyliarzow, y 2 Iuryftow albo Doktorow, którzy się nazywają Konfyliarzami Xiążęcymi Naywyżfi Konfyliarze, w nieprzytomności, Mało-letności, Chorobie, lub też po Śmierci Xiążęcia, wszelką mają Jurysdykcyą; y Rozkazy, Dekreta, tudzież inne do Rządu należące Sprawy, w Imieniu Jego wydaia Przytym iest ieszcze 4 Naywyższych Starostow, 2 w Semigalii, to iest w Mitawie, y w Selburgu, a 2 w Kurlandyi, mianowicie w Goldyngen, y Tukum. Ci w Powiatach, Jurysdykcyi Ich poleconych, Sprawy pierwfzey Instancyi, Szlacheckie y Niezlacheckie, rozśadzaią. Oni na mieysce zmarłych Konfyliarzow Naywyższych następuia; Każdy z nich ma pod sobą 2 Podstarościch, którzy od Xiążęcia, na Mieysca zmarłych Starostow, obierani bywaią. Od Sądow Starościnskih, apellować można do Xiążęcych Sądow Nadwornych; ktore, Xiąże z Naywyższymi Konfyliarzami, corocznie dwa razy odprawnie. Ztamtąd, w Sprawach, więcey nad 600 Złotyh wynośzających, iest Apellacya do Krola Polskiego. Sprawy Kryminalne Szlacheckie, śadzaią się w Sądach Nadwornych Xiążęcych, w przytomności 4 Starostow, od których apellować można do Krola, oprócz w Sprawach,

umysłne-

umysłnego Zaboyftwa, Podpalania, Zgwałcenia, y publicznego Rozboiu, tyczących się. Kanclerz takoz śadzi Sprawy Duchowne, w Przytomności Superintendenta y 4 Proboszczow. Sprawy, miedzy Xiążęciem y Stanem Rycerskim, prosto przed Krola należą. Sady w Miastach, do Magiftratu, lub też do Starosty Powiatu, w którym iest oskarzony, podług Sprawy należą; Druga zaś, y trzecia Instancya, musi bydź zaniefiona przed Sady Nadworne. Co lat 2, w Mitawie Seymik ma się odprawować, na który każda Parafia iednego Posta Pełnomocnego wysyła.

§. 10. Kurlandya, ogołem z trzech iest złożona części, ktore są: Kurlandya sama, Semigallia, y Powiat Piltyński. Pierwsze 2 części, dzielą się znowu na Starostwa, (Oberhauptmanschaften) te zaś, na pewne Dystrykty, ktore Parafiami nazywaią się. W Kraiu tym, są 2 więkzsz a 3 mnieysze Miasta, 12 Miaszeczek, około 700 Xiążęcych y Szlacheckich Dworow, oprócz Karczm, y małych Domow pojedynczych, y. t. d. Takich zaś Wfiow tu niemaż, iakie się znaydują w Niemczech y innych Kraiach.

I. Kur-

I. Kurlandya własna. Do niey należy:

1. Starostwo Goldyngskie, które z Parafii jest złożone. Te są:

1) Goldyngska Parafia, w ktorey uważać trzeba:

(1) Goldyngen, Małe Miasto nad Windawą, z Starodawnym Zamkiem, Przedtym znaczne było Kupieckie Miasto, które dobre miało pożywienie, ponieważ tu Xiążęta czasem rezydowali Oprócz Luterskiego Kościoła, jest tu też Katolicki. Trzeci Mistrz Kawalerski, Dytrych de Gröningen, Miasto te zbudował. Jest tu Xiążęca Ekonomia.

(2) Mieysce Eden nazwane, gdzie są Gory Żelazne, y Huta miedziana.

2) Windawska, do ktorey należy:

(1) Windawa, Miasto, nad Rzeką tegoż Imienia, która tu do Morza Bałtyckiego wpada, wielkości pomierney, z Portem. Niegdyś było tu Mieysce do budowania Okrętów, y Woiennych; Mistrzowie Kawalerscy także tu przez czas niejaki rezydowali. Seymiki też y Ziazdy bywali.

(2) Rothof, Ekonomia Xiążęca.

3)

3) Alszwangska, w ktorey jest Alszwang, Zamek y Miasteczko.

4) Hasenpotska; gdzie jest Miasteczko, y Klafztor Stary Hasenpot, który, na przeciwko Zamku tegoż Imienia w Powiecie Piltynskim, leży.

5) Durbenska; w ktorey

(1) Durben, Zamek, y podłe Miasteczko z Kościołem.

(2) Libawa, Xiążęce Miasto Kupieckie, nad Morzem Bałtyckim, otwarte, pomierney Wielkości, y jedynie tylko drewniane mające Domy, o jednym pięttrze. Miasto te od Letow jest wybudowane, a Imie swoje ma mieć od Letowskiego Słowa Leepaia, które znaczy mieysce, gdzie Lipy stoją, iako też ich przedtym wiele tu było. Teraznieyszy Letowie, ieszcze ie Leepaia nazywają. W 13 Wieku, byli już tu Niemieccy Obywatele; Ku Końcowi 15, y na początku 16 Wieku, Mieysce te znacznie się poprawiło; A iak Niemcy się tam pomnożyli, prawdziwym zostało Miastem, które 1625 swoje Przywileie otrzymało. Ponieważ Stary Luterski Kościół mocno się był zruynował, 1742

3)

O

1742 założono fundament do nowego, który jest wybudowany podług nowej Architektury, z Dachem Włoskim, y Galerią około niego. Szkoła Mieyska ma 3 Nauczycielow, y Mistrza do Pisania y Rachunkow. Katolicy mają także Kościół. Port tuteyszy nie jest dość głęboki, żeby ciężko ładowane Okręty do niego mogli wchodzić, które dla tego na Odnodze Morskiej zostawać muszą; Oprocz tego, dla Okrętow letkich barzo jest wygodny; Kiedy go Xiążę Ernest Jan 1737 głębiej kazał wykopać, y przez Machine wodną od błota zachować. Czasem przychodzi tu więcéy iak 150 Okrętow, które biorą Konopie, Siemie lniane &c. Miasto ma Prawo Pobrzeżne.

Podle Miasta jest pewne Jezioro, które Imię swoje od niego bierze.

6) Gramsdenska; w ktorey jest Kościół Szlachecki Gramsden.

7) Grobinska; gdzie Grobin, podle Miasieczko, z Zamkiem. Mieysce, Święta Aa nazwane, które ma Kościół y Prawo Pobrzeżne, leży nad Rzeczka tegoż Imienia, która Granicą jest między Kurlandya y Zmuydzia.

8)

8) Szrundeniska; w ktorey jest Szrunden, z Kościołem y Zamkiem zruynowanym.

9) Frauenburska; w ktorey Frauenburg, z Kościołem, Zamkiem zruynowanym, y Ekonomią Xiążęcą.

Obserw. Do tego Starostwa, należą ieszcze 2 Probstwa, mianowicie Goldynskie, z 12 Xiążęcymi, a 9 Szlacheckimi Kościołami; y Grobinskie z 7 Xiążęcymi, a 9 Szlacheckimi Kościołami.

2. Starostwo Tukumskie, do ktorego należą Parafie następujące:

1) Tukumska; w ktorey Miasieczko Tukum, y Zamek zruynowany.

2) Kandawska; gdzie

(1) Kandaw, Miasieczko nad Rzeką Abau, z Zamkiem zruynowanym, y Ekonomią Xiążęcą.

(2) Angern, z Kościołem y Gorami Żelaznymi.

3) Zabelnska; w ktorey Zabeln, Miasieczko

steczko nad Abawą, gdzie widzieć można Rudera iednego Zamku.

4) Talzenska; do ktorey należy, Ekonomia Xiążęca y Miasieczko Talzen.

5) Aucyska.

Obser. Do tego Starostwa, należy Probstwo Kandawskie, pod którym jest 9 Xiążęcych, a 14 Szlacheckich Kościołów.

II. SEMIGALLIA; Do niey należy:

1. Starostwo Mitawskie, ktore z 9 Parafii jest złożone. Te są:

1) Mitawska; W niey jest:

(1) Mitawa, Stołeczne y Rezydencyonalne Miasło Xiążęce nad Rzeką Aa, dość jest obszerne, ale w obrębie swoim, wiele przynych placow y Ogrodow, zawiera. Domostwa z więkzhey części nie-barzo są dobre, a Wały y Fossy pozapadały: Obywatelow zaś znaczną ma liczbę. Oprócz 2. Luterskich Kościołów, mianowicie, Niemieckiego Kościoła Katedralnego, przy którym Naystarszy Xiądz, Superintendentem jest Oboyg Xiąstw,

y Kościoła Letowskiego, jest ieszcze tu piękny, 1740 dokonczony, Kościół Ewangelički, y Katolicki. Szkoła Mieyska, ktora w całym Xięstwie jest naycelnieysza, nie jest teraz w dobrym stanie. Zwięrzchność, Rząd Kraiu trzymająca, tam swoią ma Rezydencyą. Pod Miasłem jest Zamek Xiążęcy, ktory Xiąże Ernest Jan zaczął budować, ale ktorego tylko iedna strona zewnatrz, zupełnie niemal jest gotowa, reszta zaś ledwie ze wżyszkim pod Dachem stanęła. W przyiemnym leży położeniu, na mieyscu Zamku starego, ma 2 Piętra, y według założenia, iednym z naypięknieyszych w Europie byłby Budynkiem, żeby Kontynuacya y Zakonczenie Onego, przez niezczęście Autora, przzerwane nie było. Od tego zaś czasu, stoił pułkami y znowu mieyscami pozapadał. Pod iednym Skrzydłem Pałacu, w swiatym Sklepie stoią Xiążęce Ciąła, w Trunnach naywięcey Cynowych, a zewnatrz kosztownie ozdobionych; Miedzy nimi leży takż Chłop ieden, w Trunnie Cynowey, ktory się Miasło Xiążęcia Ferdynanda, od niektórych sprzyjęzonych Szlachty, dał zastrzelić, y tę za to odniósł nadgrode.

(2) Annenburg, z Ekonomią y Zamkiem zruynowanym.

2) Ekawska; gdzie Ekau, nad rzeką tegoż Imienia, z Kościołem.

3) Baldonska; w ktorej Baldonen, z Kościołem.

4) Neugutska; gdzie Neugut z Kościołem.

5) Sessawska; gdzie Sessau, nad Rzeką tegoż Imienia, z Kościołem.

6) Bauska; w ktorej

(1) Bauske, Miasto między Rzekami Musz, y Memel, z Zamkiem, niedaleko ztąd na Skale leżącym, a Bauskenburg nazwanym, gdzie się te 2 Rzeki łączą a potym spólnie Imie Aa biorą. Naprzeciwko Zamku, z tamtey strony Muszy, jest Ekonomia Bauske. Miasto niegdyś aż do Zamku się ciągnęło, ale przez częste Pożary pomniejszyło. Ma Kościół Niemiecki y Letowski.

(2) Ruhendal, Ekonomia, z wielkim y kosztownie założonym Zamkiem, który Xiążę Ernest Jan, przed otrzymaną Godnością

nością Xiążęcą kazał założyć, ale niedokonczył.

(3) Pod Gröfs- y Klein-Barbern są Kwaśne Wody.

(4) Schönberg, niedaleko Barbern, Szlachecki Dwór Luterski, z pięknym Katolickim Kościołem, y Domem Rezydencyi XX. Jezuitow.

7) Grenzhofska; w ktorej Grenzhof, z Kościołem. Pod Gemerthofem, nad rzeczką Swete, 1705 była Batalia między Szwedami y Moskalami, gdzie pierwsi wygrali.

8) Doblenska; w ktorej Doblen, Stary Zamek, z Ekonomią Xiążęcą y Kościołem.

9) Neuenburgska; gdzie Neuenburg, Zamek y Kościół Szlachecki.

Obfer. Do tego Starostwa, należą 3 Probstwa, mianowicie Mitawskie, z 8 Xiążęcymi, y jednym Szlacheckim; Bauskie, z 11 Xiążęcymi, a 5 Szlacheckimi; y Doblenskie z 9 Xiążęcymi, a 15 Szlacheckimi Kościołami.

2. Starostwo Selburgskie, ze 4 Parafiami, ktore są:

1) Afzeradenska; w ktorey Afzeraden, stary Zamek.

2) Selburgska; gdzie

(1) Selburg, przedtym Miasieczko y Zamek, ktory za dawnych Czafow, Rezydencyą był Biskupa Semigalskiego, od Zamku Selburgskim się nazywającego; Teraz zaś Ekonomia z małą Słobodą. Z pewnego monimentu Papieskigo od 1245, widzieć można, że pod czas założenia Arcy-Biskupstwa w Rydze, cała Semigallia, oprócz 3ciey części, ktora do Krzyżaków należała, do niego była przyłączona, a Semigalskie, albo Selburgskie Biskupstwo zniezione.

(2) Friderichstad, albo Neustädchen, Miasieczko z Kościołem Luterskim. Semigallia ztąd, aż ku naydalszemu Końcowi, Wyższym Kraiem nazywa się.

(3) Jakobstad, Miasieczko, z Katolickim y Greckim, Kościołami. Tameczni Luteranie trzymają się Kościoła Kreucburgskiego, z tamtey Strony Dzwiny, w Pol-

Polkich Inlandach. Mieszka tam wiele Niedzwiedników, ktorzy jako uprzywielejewani Prońnicy, z Niedzwiedziami swoimi daleko się wloczą.

Obserw. W tey Parafii leżące Jezioro Saukenkie, wdluz ma 2 mile Geograficzne, a w fierz więcej iak półmle, y barzo jest rybne: ofobliwie zaś Okunie iego są sławne. Początek swoy ma mieć od załamania się Ziemi, pod czas ktorego, wszystkie Domy, ktore na tym miejscu stały, zapadły: Co do wiary jest podobno, częścią, ponieważ czafem Sieciami, ostatki Domow wyciągają; częścią, przez załamanie się Ziemi pod Birzami.

3) Nerftenka; w ktorey jest Zamek, y Kościół Szlachecki Nerften.

4) Dyneburgska; gdzie są

(1) Illuxt, Miasieczko Szlacheckie, z pięknym Katolickim Kościołem, y Collegium Jezuickim, iako też Greckim Kościołem Unickim. Przedtym Państwo y Kościół, Luterskie byli.

(2)

O 5

(2) Subbat, Miałeczek Szlachecki z Kościołem Katolickim, nad Jeziołem, z którego drugiey strony, leży Neu-Subbat, z Kościołem Luterskim.

Obserw. Do Probostwa Selburgskiego, należy 10 Xiążęcych, a 23 Szlacheckich Kościołów.

III. POWIAT PILTYNSKI, który się przedtym Biskupstwem Kurlandzkim nazywał, a w famey Kurlandyi leży. Imię swoje bierze, od starego Zamku Pilten, który Waldemar II. Krol Dunski, około 1220, przy fundowaniu Biskupstwa iednego w tym Dystrykcie do nawrocenia niewiernych Obywatelów, zbudować kazał: Ponieważ, kiedy się on Biskupa, który tu miał mieć swoją Rezydencją, spytał, gdzie ten Zamek ma stać? Biskup odpowiedział; tam, gdzie Pilten, to jest Chłopic, stoi: y tym Imieniem Zamek był nazwany. Te Biskupstwo Piltynskie, tak iako cała Kurlandya, w kilka lat potym Niemcom się dostała; y przy nich, aż do Roku 1559 została, kiedy ostatni Biskup, z boiazni Najazdów Moskiewskich, oba Biskupstwa, mianowicie Piltynskie y Oeselskie,

felskie, Fryderykowi II. Krolowi Dunskiemu, przedał, który ie Bratu swojemu Magnusowi, zamiast części iego Holstzynskiej, oddał; Ten ie 1560 obiawzy, Biskupstwo sekularyzował, y znaczne z nich Dobra, wielu swoim Przyaciółom y Sługom, darował. Iak potym, w roku następującym, Gotard Kerler, Inlandy Koronie Polskiej poddał, postanowiono było, ażeby Xiąże Magnus, zamiast Biskupstwa Kurlandzkiego, wziął Zamek Sonneburg, na Wyspie Oesel, tamte zaś dostało się nowemu Xiążęciu Kerlerowi; Lecz, w roku 1583 po Śmierci Xiążęcia Magnusa, Powiat Piltynski, ani Xiążęciu Kurlandzkiemu, ani też Koronie Polskiej poddać się niechciał, ale się pod Obronę Duńską udał. Naostatek, kłotnie te, tak były pogodzone, że Fryderyk II. Krol Duński, za Pretensie swoje do tego Kraiu, 30000 Talerów od Rzeczy polspolitey Polskiej przyjął, które pieniądze Jerzy Fryderyk, Xiąże Pruski y Margrabia Brandeburski wypłacił, za co mu Ziemia ta 1585 od Polaków w Zastaw była dana. Obywatelom potwierdzona była wolność w Nabożeństwie Ewangelickim. 1617 pewny Szlachcic Kurlandzki, Imieniem Herman Maydel, dostał tę Hypotekę, albo
Zapis

Zapis Zastawny, która mu także od Króla
Polskiego, pod Imieniem Starostwa dana
była. Xiążę Jakob wykupił ją znowu 1656
od Maydela, y w tymże roku od Szwedów,
którzy ten Powiat opanowali byli,
okupił, za co Rycerstwo Piltynskie pod
władzę jego wprawdzie się poddało, ale
w krotce potym przeciw niemu powstało,
aż naostatku, 1661 dnia 25 Lutego, mocą
Ugody Grobinskiej, pod dobrymi barzo
Kondycyami, znowu się poddało. Fry-
deryk Kazimierz, po 20 lat, zupełnie
Ugodę tę dokonczył. Powiat Piltynski
dostał osobnego Starostę Najwyższego,
który w Hasenpot rezydował, a miał pod
sobą 6 Konfyliarzów, y Starostę Neuhaus-
fenskiego. Podług Formy Rządu od roku
1717, Powiat ten rządzą teraz 7 Konfyli-
arzów Polskich, Apellacye zaś, iedynie do
Króla tylko idą. Biskup Zmuydzki na-
zywa się też Biskupem Piltynskim: lednak-
że Powiat ten, ma swego własnego Su-
perin-

perintendenta, y Konfystorz. Do tego
Powiatu należy 7 Parafii:

1. Hasenpotska; w ktorey Hasenpot,
Zamek zruynowany na Gorze.

2. Neuhausenska.

3. Sakenhausenska; gdzie Sakenhausen,
Zamek.

4. Ambotenńska; w ktorey Amboten,
Zamek na Gorze.

5. Piltynska; gdzie

1) Pilten, Małe Miaśto nad Windawą,
z Zamkiem y Starostwem.

2) Angermunde, z Starym zapadłym
Zamkiem.

6. Dondangenska; w ktorey

1) Dondangen, Zamek, który nieg-
dyś należał do Dobrych Stołowych Arcy-
Biskupa Rygkiego, potym od pewnego
Bisku-

Biskupa Piltyńskiego był kupiony, roku zaś 1561 dostał się Magnusowi Xiążęciu Holztyńskiemu, który go, z innymi Maiętnościami, zastawił, aż naostattek, po wielu odmianach, w nowszych Czasach, dostał się Oberstleytnantowi, Janowi Ulrichowi de Saken, którego Syn teraz trzyma. Do niego należy 10 Wsiow, między ktoremi Anstruppen, gdzie są dobre Wody Zdrowe.

2) Gora Nadmorska Domesnefz, która ku Poł-Nocy ciągnie się w Inflantką Odno-gę Morską, a od tey poczynają się Syrty piaszczyste, na 4 mile w Morze idące, których połowa pod Wodą ukryta, a okrom tego, podle nich ku Stronie Wschodniej jest bezdenna, cicho stojąca, przepaść. Zeby się tedy Szyprowie, do Inflant płynący, tego, im barzo niebezpiecznego, ustrzedz mogli mieysca; Zbudowane

wane są dwa, na przeciwko sobie stojące Ogniska czworograniaste, na koncu Łądu, niedaleko Kościoła Domesneńskiego, z których ieden, wzwyma 12, drugi zaś 8 $\frac{1}{2}$ Sążni; Na tych, od 1 Sierpnia, aż do 1 Stycznia Starego Strylu, od Zmroku, aż do Switania, wielkie ognie rozkładane bywają. Jeżeli Zeglarze, ieden tylko obserwują Ogień, tedy są bezpieczni; Jeżeli zaś oba widzą Ogniska, na ten czas w Niebezpieczeństwie zostają. Na te Ogniska corocznie wychodził około 900 Sążni Drzewa, a 100 Sążni Smolnego Drzewa. Należą do Szlacheckich Dobr Dondangen, z kąd one o 6 mil są oddalone, y na ktorych utrzymanie, Riga corocznie 2500 Talerow daie. Las tuteyszy, w bliskości będący, DREW dosyć dodać może. Possessorowie mają Wolność Kupczenia z Holendrami; a Szlacheckie Dondangienkie Pobrzeże, na 11 mil w dłuż rozciąga się.

7 Erwalenska, która z Piltyńska jest
złączona. Tuteysze Miasieczko Erwalen-
skie dla różnicy drugiego tegoż Imienia, w Pa-
rafi Tukumskiej, Wielkie (Gros) Er-
walen, nazywa się.

